

ბრძოლა სუბანკო სივრცისთვის:
როგორ ვიპოვო პოლიტიკოსი

ბრძოლა საჯარო სივრცისთვის:
რომელ პირობებში მოციმცირდება

ბრძოლა სუბარო სივრცისთვის: როცა პირადი პოლიტიკურია

გამომცემელი: ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო

© ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო, 2016

ზოვრეთის ქ. 38. ქ. თბილისი, საქართველო

T +995 32 2380467/68, +995 32 2913739, F +995 32 291 28 97

info@ge.boell.org / www.ge.boell.org / www.facebook.com/hbf.caucasus

ISBN: 978-9941-0-9547-4

სარჩევი

წინასიტყვაობა	7
---------------	---

პოზიციონება

ინტერსექციურობა და ქართული ფემინისტური მოძრაობა ნათია გვიანოშვილი	13
--	----

დღემოდან თანამოქალაქობა ფემინისტურ დებატს არ გამოკრიჭნავს ნეკრე პანასიანი	20
--	----

თუ რა ფემინისტების პოზიციებას საპუტარო დღის წესრიგისთვის: ბრძოლა და პაპანინები ირემ ილიაშვილი	32
---	----

ქრთმი ქალები და პათი ბრძოლა თავისუფლებისა და თანასწორობისთვის პაპიკო მუხამბე	45
---	----

ტრანსფორმაცია

ტრანსფორმაციის არაპოტენციური ან უკანონო ქალები? ვილმუა სიღორობა	55
--	----

რისთვისაა საჭირო ფემინისტური სოლიდარობა? ვიქტორია ლომასიძე	68
---	----

„ქალები“ ვინაა თუ ქალი რეპრეზენტაციის პირობა? თეო ნათიაშვილი	77
---	----

ქალის სახე ქართულ სახეობა სოლიდარობა: საჭიროა და პოლიტიკური პრაქტიკის ნაპოვნობა სოფიო პილანტინი	87
---	----

დაპანონება

ქალთა და გავაგაგთა თანასლორფუღებინაობა გვკვანინაში -
კოგორ ტრანსფორკილა კონსტიტუციური პრინციპი პრაქტიკაში
უღრიჲ უღრსი 97

სექსიზმი პანონეგალოში - გენდერული სტერეოტიპების
გაგღენა სამსრთაღწკომგაგა
უღრიჲ უღრსი 114

პეტროგბი 130

წინასწარმეტყველება

საჯარო სივრცე გენდერულად მიკერძოებულია – ეს ფრაზა შეიძლება პროვოკაციულად ჟღერდეს, მაგრამ თუკი ვიკითხავთ, – ვინ ჩანს ყველაზე მეტად საჯარო სივრცეში, ვის ინტერესებსა თუ კომფორტზეა ის მორგებული, პასუხების ძიებისას აღმოვაჩენთ, რომ საჯარო სივრცე დღემდე რჩება სათანადო რელიგიური აღმსარებლობისა და სექსუალური ორიენტაციის, ჯანმრთელი და ახალგაზრდა მამაკაცების კუთვნილებად. ქალებმა დიდი ბრძოლის შედეგად მოიპოვეს საჯარო სივრცის ფიზიკურად დაკავების უფლება, თუმცა, ქართულ კონტექსტში ეს უკანასკნელი დღემდე არაა გენდერულად მგრძნობიარე და ქალების საჭიროებებსა და უსაფრთხოებაზე მორგებული.

საჯარო სივრცეების „მამაკაცურობას“ ხაზს უსვამს მათი სახელწოდებებიც. ქუჩებს, სკვერებს, სხვადასხვა დაწესებულებას – სწორედ მამაკაცების სახელები ჰქვია. ისტორიის კრიტიკულად გადააზრებამ აჩვენა, რომ ქალების მიღწევები უფრო მარტივად ეძლევა დავიწყებას, რადგან საზოგადოებათა უმეტესობა დღემდე მყარად დგას პატრიარქალურ ღირებულებებზე. საჯარო სივრცეების სახელწოდებებში მამაკაცების უპირატესობა სწორედ ამის დასტურია – ქალებს კვლავ უამრავი დაბრკოლება ხვდებათ ისტორიის ოფიციალურად აღიარებულ ვერსიაში მოსახვედრად. ამდენად, უნდა ითქვას, რომ საჯარო სივრცეების დაკავება ფიზიკური თუ სიმბოლური თვალსაზრისით, ცალსახად პოლიტიკური საკითხია.

ამ პუბლიკაციის სათაური შთაგონებულია სტატიით, რომელიც ჰაინრიხ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიუროს 2015 წლის გამოცემაში „ანტიგენდერული მოძრაობის აღმასვლა: ბრძოლა გენდერული თანასწორობისთვის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში“ შევიდა. სტატიას სწორედ „ბრძოლა საჯარო სივრცისთვის“ ჰქვია, სადაც გენდერის მკვლევარი და აქტივისტი, ეკა აღდგომელაშვილი, იმ განსაკუთრებულ ნიშნებზე წერს, რაც საქართველოში ანტიგეი გამოსვლებს ახასიათებს: ლესბი, გეი, ბი და ტრანსსექსუალი პირებისთვის საჯარო სივრცეში არა მხოლოდ შეკრების, არამედ ფიზიკურად არსებობის შეზღუდვით საზოგადოება სიმბოლურად „ინმინდება“ იმ ადამიანებისგან, რომლებიც დადგენილ პატრიარქალურ ჩარჩოში ვერ თავსდებიან. ის, თუ ვინ და როგორ უნდა ჩანდეს საჯარო სივრცეში, ნაციონალიზმის მუდმივად მზარდი ტალღის ფონზე უკიდურესად პოლიტიზებულია. შედეგად ვინწოვდება

„საჯაროობის“ განმარტება და თანდათან მყარდება შეხედულება, რომ ის მხოლოდ უმრავლესობის საკუთრებაა. ამდენად, საჯარო სივრცე არა უბრალოდ მამაკაცური, არამედ ჰეტერომამაკაცურია. არანორმატიული სექსუალობებისთვის აქ ადგილი არ არის.

ამ კრებულის მთავარი ღერძი გადის კითხვაზე, რომელსაც ეკა აღდგომელაშვილი სვამს ზემოხსენებულ სტატიაში: როგორ შეიძლება ბრძოლა საჯარო სივრცისთვის ომის გარეშე?

წინამდებარე კრებულში თავმოყრილი სტატიები მე-5 საერთაშორისო გენდერული უორქშოპის მასალებზე დაყრდნობით დაინერა, რომელიც ჰაინრიკ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიუროს ორგანიზებით 2016 წლის მარტში თბილისში ჩატარდა. პუბლიკაციაში წარმოდგენილი ქართველი, სომეხი, რუსი, თურქი, ჩეხი და გერმანელი აქტივისტებისა და მკვლევრები როგორც თემატიკის, ასევე პოზიციების საინტერესო მრავალფეროვნებას გვთავაზობენ.

კრებული პირობითად სამ ნაწილად იყოფა, საიდანაც პირველ ნაწილში ქვესათაურის „მობილიზება“ ქვეშ ფემინისტური აქტივიზმის მაგალითებია გაერთიანებული. ამ ნაწილში ქართველი, თურქი და სომეხი ფემინისტები გვაცნობენ საკუთარ პერსპექტივას ადგილობრივი გამონეგებისა და ბრძოლების შესახებ. განსაკუთრებით საინტერესოა სტამბოლის ფემინისტური კოლექტივის მიერ საჯარო სივრცის დაკავების მაგალითები, რომელზეც თურქი აქტივისტი, ირემ ილმაზი გვიყვება. თურქული პოლიტიკური ვითარების ფონზე ეს აქციები მართლაც გამბედავი ხასიათისაა: 2014 წელს თურქმა ფემინისტებმა წამოიწყეს აქცია, რომელმაც სოციალური ქსელების დახმარებით, მოულოდნელი მასშტაბურობა შეიძინა. „შეატყუე ფეხები, ნუ მავინროებ“, – მოუწოდებდნენ ქალები მამაკაცებს საჯარო ტრანსპორტში. კონკრეტულ პრობლემაზე აქცენტირებით კამპანია საკმაოდ რადიკალური იყო და ხაზს უსვამდა იმას, რომ საჯარო ტრანსპორტით მგზავრობისას შევიწროება ქალების ყოველდღიური გამოცდილებაა.

კრებულის მეორე ნაწილი, „ტრანსფორმაცია“, სცდება უშუალო აქტივიზმს და ახლებურად წარმოგვიდგენს არქიტექტურასა და ხელოვნებას. მაგალითად, ურბანისტიკაში გენდერული მეინსტრიმინგისა და ქალი არქიტექტორების კარიერაში არსებული ბარიერების შესახებ ჩეხი ექსპერტი, მილოტა სიდოროვა, მოგვითხრობს. ეს თემა საკმაოდ ახალია სამხრეთ კავკასიის რეგიონისთვის, სადაც არქიტექტურასა და ქალაქგეგმარებაში გენდერულად მგრძნობიარე ხედვა თითქმის არ არსებობს. შედეგად, ვაწყდებით იმ პრობლემებს, რაც დასაწყისში იყო ხაზგასმული

– საჯარო სივრცეები მხოლოდ ერთი, დომინანტური ჯგუფის ხედვით ვითარდება. სწორედ ამიტომ, მილოტა სიდოროვას სტატიამ შეიძლება სათავე დაუდოს ახალ დისკუსიას საქართველოში.

კრებულის მესამე ნაწილი, „დაკანონება“, ფემინისტური იდეების საკანონმდებლო დონეზე დამკვიდრების ისტორიას მიმოიხილავს. გერმანელი მეცნიერი ულრიკე შულცი გვიყვება გერმანიის შესახებ, სადაც ჯერ კიდევ 1977 წელს, ქალს სამსახურის დასაწყებად ქმრის ნებართვა სჭირდებოდა. შულცი აღწერს იმ რთულ და გრძელ პროცესს, რომლის შედეგადაც ქალებისთვის ადამიანის საბაზისო უფლებების უზრუნველსაყოფად საკანონმდებლო ბაზა შეიქმნა, შემდეგ კი მათი ყოველდღიურ ცხოვრებაში გადმოტანა გახდა შესაძლებელი.

მნიშვნელოვანი და დასამახსოვრებელია შულცის მეორე სტატიაც, სადაც ის საუბრობს კანონმდებლობაში დღემდე არსებულ სექსიზმზე. როგორ გავლენას ახდენს გენდერული სტერეოტიპები სამართალწმობის პროცესზე? ეს ის საკითხია, რაზეც მსჯელობა აუცილებლად უნდა გაგრძელდეს სამხრეთ კავკასიის რეგიონშიც, რათა სათანადო შეფასება მიეცეს გადაწყვეტილებებს, რომლებიც, მაგალითად, ბოლო წლებში ფემინიციდის შემთხვევებთან დაკავშირებით იქნა მიღებული საქართველოში.

დღეს, ფემინისტური ბრძოლის სხვადასხვა ველის ერთმანეთთან დაკავშირება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან არ არსებობს საკითხები, რომელთა გაჟღერების დროც ჯერ არ დამდგარა. ფემინისტური მოძრაობისთვის მხოლოდ წაგებიანია საკითხების იერარქიულად დაყოფა და „ნაკლებად მნიშვნელოვანი“ თემების შესაფერისი მომენტისთვის გადადება. ამის შედეგი მხოლოდ ისაა, რომ ფორმალურად გარკვეული წარმატება მიიღწევა, მაგრამ ყოველდღიურ ცხოვრებაში თანასწორობის პრინციპების გადმოტანა ვერ ხერხდება. „თანასწორობამ მითხრა, ნუ მეძებ“, – ეწერა ერთ-ერთ პოსტერზე 2016 წლის 8 მარტს თბილისში გამართულ ფემინისტურ მსვლელობაზე. სამწუხაროდ, ეს სიტყვები სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ყოველდღიურობას კარგად ასახავს, თუმცა, იმედია, კრებულში წარმოდგენილი სტატიები კიდევ ერთხელ დაგვანახებს, რომ ფემინიზმის ისტორია არა მხოლოდ ბრძოლის, არამედ გამარჯვების ისტორიაა.

2016 წლის ოქტომბერი,

ეთუნა ნოლაიდელი, პროგრამის კოორდინატორი

ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიურო

მთხილწივე

ინსტრუმენტურობა და ქართული ფემინისტური მოძრაობა

ნათია გვიანიშვილი

რატომ ინსტრუმენტურობა?

საუკუნეზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც 1851 წელს სოჯურნერ თრუსი, აფრიკული წარმოშობის ამერიკელი აბოლიციონისტი და ქალთა უფლებების დამცველი ეიკონში, ქალთა უფლებების დამცველ კრებაზე სიტყვით გამოვიდა. კითხვამ, რომელიც მან გამოსვლისას დასვა – „განა მე ქალი არ ვარ?“¹ – მალე ნებისმიერი სოციალური ჯგუფის ქალისათვის უზარმაზარი მნიშვნელობა შეიძინა. ეს გამოსვლა აფროამერიკული ფემინისტური მოძრაობის, მოგვიანებით კი – ინტერსექციურობის თეორიის მომხრეებისთვის მათი ბრძოლის სიმბოლოდ იქცევა, რადგან ქალები, რომელთაც ჩაგვრის არაერთ ფორმასთან უწევდათ ბრძოლა, ხშირად სწორედ ამ კითხვას სვამდნენ.

ინტერსექციურობის თეორია² ჩაგვრისა და სხვადასხვა სოციალური იდენტობის გადაკვეთის შემთხვევებს სწავლობს. გენდერული ძალადობის ტიპური ფორმები, რომელთაც შავკანიანი ქალები განიცდიდნენ, უკიდურესად იყო დამძიმებული რასისტული ელემენტი. ეს მათ გამოცდილებას თეთრკანიანი ქალების ჩაგვრის ფორმებისგან მკაფიოდ განასხვავებდა. ინტერსექციურობის თეორია ამ ფაქტის აღიარებითა და გაანალიზებით იშვა. მოგვიანებით მისი არსი გაფართოვდა, ჩაგვრის სხვა სისტემები და ჯგუფები მოიცვა და თანამედროვე ფემინისტური კვლევისათვის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ თეორიად იქცა.

ინტერსექციურობასთან დაკავშირებული სამუშაოს დიდი ნაწილი სოციალური იდენტობის კატეგორიათა კომპლექსურობის³ სამ სხვადასხვა გაგებას ეფუძნება, ესენია: ანტიკატეგორიული კომპლექსურობა – რომლის მიზანი ანალიტიკური კატეგორიების დეკონსტრუქციაა; კატეგორიათაშორისი კომპლექსურობა – რომელიც მოითხოვს, რომ

1 <http://www.feminist.com/resources/artspeech/genwom/sojour.htm>

2 ტერმინი პირველად 1989 წელს იურისტმა მეცნიერმა, კიმბერლი კრენშოუმ იხმარა.

3 მაქპოლი ლ. (2005). ინტერსექციურობის კომპლექსურობა.

მკვლევრებმა პირობითად მიიღონ არსებული ანალიტიკური კატეგორიები, რათა დაფიქსირდეს უთანასწორო ურთიერთობა სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფს შორის, უთანასწორობის ცვალებადი კონფიგურაციები ერთმანეთთან დაპირისპირებულ განზომილებებში⁴; დაბოლოს, კატეგორიათაშორისი კომპლექსურობა – ეს ის მიდგომაა, რომელიც პირველი ორი კატეგორიის შემაერთებელ ხიდად შეიძლება ჩაითვალოს. მეცნიერები, რომლებიც ამ სფეროში მუშაობენ, „როგორც ნესი, მთელ ყურადღებას იმ კონკრეტული სოციალური ჯგუფებისკენ მიმართავენ, უგულებელყოფის გადაკვეთის წერტილებზე რომ იმყოფებიან – ადამიანებისკენ, ვისი იდენტობაც ტრადიციულად ნაგები ჯგუფების ზღვრებს კვეთს – და კომპლექსურობას ასე ააშკარავენ...“⁵.

საქართველოში დისკუსიები ინტერსექციურობის შესახებ ახალი დაწყებულია. იმის გასაგებად, თუ რა შესაძლებლობებს მოიცავს ინტერსექციურობის კვლევა და ამ თემაზე საჯაროდ საუბარი, ჯერ უნდა გავარკვიოთ, რა მდგომარეობა გვაქვს ამ მიმართულებით დღეს.

ქართული ფემინისტური მოძრაობა ღმს

სოციალური სამართლიანობისათვის ბრძოლა პოსტსაბჭოთა ქართულ საზოგადოებაში ახალი დაწყებულია. საგრძნობი პროგრესია მიღწეული გარკვეული სოციალური ჯგუფების უფლებრივი მდგომარეობის თვალსაზრისით – არასამთავრობო ორგანიზაციების მუშაობის შედეგად, ევროპულ ინსტიტუციებთან ქართული სახელმწიფოს თანდათანობით ინტეგრაციის პროცესში, მათ მიმართ აღებული ვალდებულებების წყალობით.

საქართველოში ქალთა უფლებების დამცველთა აქტივიზმი მე-19 საუკუნის ბოლოს ჩაისახა და, საზოგადოებრივი აქტივიზმის სხვა ფორმების მსგავსად, 1921 წელს, საბჭოეთის მიერ ქვეყნის ოკუპირების შემდეგ მოელო ბოლო. პროპაგანდა, რომელიც მას შემდეგ ქალთა ცრუ ემანსიპაციის პროცესს წარმოაჩენდა (სინამდვილეში ქალებს სახელმწიფოსა და ოჯახისათვის მუშაობა ერთდროულად უწევდათ), იმდენად მძლავრი იყო, რომ ხანდახან ახლაც ჭირს ახსნა, რისთვის იბრძვიან ქალები მაშინ, როცა, კანონების თანახმად, მათ ყველა ფუნდამენტური უფლება გარანტირებული აქვთ. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართვე-

4 მაკკოლი ლ. (2005). ინტერსექციურობის კომპლექსურობა.

5 იქვე.

ლოში ეკონომიკური და სოციალური კრიზისი დაიწყო. ამას არაერთი უფლებადაცვითი ორგანიზაციის შექმნა მოჰყვა, რომლებიც დასავლეთიდან ფინანსდებოდა. ამგვარად, არასამთავრობო სექტორის დაბადება სოციალურ კრიზისზე ერთგვარი პასუხი იყო, ამასთან – რეაქციაც ამ სფეროში ახალი ფინანსური ინვესტიციების გაჩენაზე.

სანამ ეს ორგანიზაციები, განსაკუთრებით კი, ქალთა უფლებებზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციები სოციალური ცვლილებების მისაღწევად მუშაობდნენ (ბევრი მათგანი ახლაც მუშაობს), მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა საკანონმდებლო ჩარჩო, შეიქმნა სივრცე, რომელშიც ბენეფიციარებს საკუთარი უფლებების დაცვა შეეძლოთ და რომელსაც მომავალი თაობების უფლებადამცველებისთვის სამუშაო უნდა გაეადვილებინა. თუმცა, არაფორმალური, დაურეგისტრირებელი, ქვემოდან წამოსული (grassroot) აქტივიზმი უფრო გვიან გაჩნდა.

პირველი ამგვარი ჯგუფი, „ფემინისტების დამოუკიდებელი ჯგუფი“, 2011 წელს შეიქმნა. მისი წევრების მიზანი იმ სექსიზმთან დაპირისპირება იყო, ქართულ მედიაში ლამის ყოველდღე რომ ვხვდებით – ალტერნატივის შექმნა, საპროტესტო და საჯარო კამპანიებით სექსიზმსა და ჩაგვრის იმ სხვადასხვა ფორმასთან ბრძოლა, გენდერულ ძალადობასა და დისკრიმინაციას რომ უკავშირდება. მალევე გამოჩნდა კიდევ ერთი დამოუკიდებელი (და ანონიმური) ჯგუფი, „პარტიზანი გოგონები“⁶. ორივე ეს ჯგუფი მოძრაობის რადიკალიზაციას და საჯარო სივრცეში ფემინისტური ნარატივისადმი ყურადღების მიზიდვას ისახავდა მიზნად. 2014 წელს, როცა 25-ზე მეტი ქალი საკუთარი პარტნიორებისა თუ ყოფილი ქმრების მიერ იქნა მოკლული, ნათელი გახდა – საჭირო იყო გაცილებით მასშტაბური პროტესტი, რათა მთავრობას და ფართო საზოგადოებას გაეაზრებინა, რამდენად მძიმე იყო არსებული მდგომარეობა.

ასე დაიბადა „ქალთა მოძრაობა“. იგი ფეისბუქზე რამდენიმე ფემინისტი აქტივისტი ქალის მიერ გამოცხადებული აქციით დაიწყო და 1600 ქალის მონაწილეობით გაძლიერებულ პლატფორმად იქცა. ჯგუფმა პირველი მასშტაბური პროტესტი 2014 წლის 25 ნოემბერს გამოსატანა. ქალები და მათი მხარდამჭერები საქართველოს 20 ქალაქში ერთდროულად გამოვიდნენ. მოგვიანებით, ქალთა მოძრაობამ აქცენტი ფემინიზმიდან ადრეული ქორწინების საკითხზე გადაიტანა. ამ პრობლემების აღმოსაფხვრელად, მოძრაობა ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის გასაფართოებლად იბრძვის.

6 <https://www.facebook.com/PartizanGirlz/?fref=ts>

დღევანდელი სურათი ასეთია: არასამთავრობო ორგანიზაციები და ქალთა არაფორმალური ჯგუფები მეტ-ნაკლებად შედეგიანად ახერხებენ თანამშრომლობას რესურსების გაცვლითა და მოძრაობაში არსებული ხარვეზების შევსებით. თუმცა, საზოგადოებაში დამკვიდრებული ნარატივი ქალებს კვლავ ერთგვაროვან ჯგუფად წარმოაჩენს (თითქოს, თითოეული მათგანი ეთნიკურად ქართველი, ჰეტეროსექსუალური, სისგენდერი⁷, ჯან-ლონით სავსე და ფსიქიკური დაავადებების არმქონე ადამიანი იყოს).

ინსტიტუციური პრინციპები ქართულ ფემინისტურ მოძრაობაში

შეიძლება ითქვას, რომ ინტერსექციურობის ელემენტები ქართულ ფემინიზმში მე-20 საუკუნის დასაწყისში ჩაისახა, როდესაც ლიბერალური ფემინისტური მოძრაობის წიაღში სოციალისტური თვალთახედვა გაჩნდა⁸. კატო მიქელაძე⁹ გამოსცემდა გაზეთს „ხმა ქართველი ქალისა“ (გამოიცემოდა ქუთაისში 1917-1918 წლებში), გაზეთთან აქტიურად თანამშრომლობდნენ იმდროინდელი ქალთა უფლებების დამცველები და წერდნენ იმ დისკრიმინაციასა და ძალადობაზე, რომელთა მსხვერპლიც სხვადასხვა სოციალური ფენის ქალები ხდებოდნენ.

1990-იან წლებში არასამთავრობო ორგანიზაციების გაჩენას საქართველოში ინტერსექციური ფემინისტური დისკურსის განვითარება თავისთავად არ მოჰყოლია. დონორები სახსრების დანაწილებისას თავად აწესებდნენ თავიანთ პრიორიტეტებს, ხოლო პარტნიორი ქართული ორგანიზაციები მათი დაფინანსების მოპოვებისას ხშირად ერთმანეთის კონკურენტები ხდებოდნენ (ეს ახლაც ასეა), ეს კი მათ შორის სოლიდარობის განცდის გაჩენას სულაც არ უწყობდა ხელს. ამავე დროს, ძალზე მცირედ იყო გამოკვლეული სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფში არსებული მდგომარეობა, რაც ჩაგვრის სხვადასხვა სისტემის გადაკვეთას გამოავლენდა.

„ფემინისტების დამოუკიდებელი ჯგუფი“ პირველი ფემინისტური გაერთიანება იყო საქართველოში, რომელმაც ინტერსექციური მიდგო-

7 სისგენდერი – ადამიანი, რომელიც არ არის ტრანსგენდერი.

8 მელაშვილი თამთა (2014). თანამედროვე ფემინისტური აქტივიზმი საქართველოში.

9 კატო მიქელაძე (1878-1942) – ქართველი ფემინისტი აქტივისტი, რომელიც, სხვა შესაბამის საქმიანობასთან ერთად, იყო ფემინისტური გაზეთის „ხმა ქართველი ქალისა“ რედაქტორი.

მა მოსინჯა – ყოველ შემთხვევაში, დეკლარაციულად მაინც განაცხადა ამის შესახებ. ჯგუფის მისია სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის ქალთა ჩაგვრის, ჰომოფობიისა და ტრანსფობიის შემთხვევების გამოვლენაა. 2012 წელს „ფემინისტების დამოუკიდებელმა ჯგუფმა“ სოლიდარობა გამოუცხადა დასავლეთ საქართველოში¹⁰ გაფიცულ მალაროელებს, რომლებიც მთავრობის წევრებთან შეხვედრის იმედით დედაქალაქში ჩამოვიდნენ.

ინტერსექციური ფემინისტური დღის წესრიგის ჩამოყალიბებას მოგვიანებით შეექმნა საფუძველი, იმ ჯგუფების შექმნასთან ერთად, რომლებმაც პრიორიტეტად სოციალური სამართლიანობის საკითხები გამოაცხადეს, მუშაობასა და დისკუსიებში კი ფემინისტურ მიდგომას ავითარებდნენ. ჯგუფი, „ქართველი ახალგაზრდა მწვანეები“¹¹, რომელიც ფორმალურად მწვანეების პარტიას ექვემდებარება, ქვემოდან წამოსულ აქტივიზმს ემყარება. „ოფიციალური“ ლგბტ და ფემინისტური მოძრაობის გარეთ ეს ერთადერთი ჯგუფია, რომელიც ლგბტ პირების პრობლემებს და ფემინიზმს პრიორიტეტულ საკითხებად აცხადებს. „ქალთა მზერა“ ქალებისაგან შემდგარი ჯგუფია, რომელიც ამ ცოტა ხნის წინ შეიქმნა და საზოგადოებას იმის გაცნობიერებაში ეხმარება, თუ როგორ შეიძლება სხვადასხვა ჯგუფის ექსპლოატაციის აღმოფხვრა და ხელს უწყობს ქვემოდან წამოსულ აქტივიზმს (მუშები, სტუდენტები).

ამ ჯგუფების უმეტესობა 2016 წლის 8 მარტს – ქალთა საერთაშორისო დღეს შეიკრიბა. „ქალთა მოძრაობის“ მიერ დაგეგმილი დემონსტრაცია მიზნად ისახავდა, მოეთხოვა ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის ზრდა (გენდერული კვოტების დანესება), რასაც სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის ქალებს (ლესბოსელები, მარტოხელა დედები, შშმ ქალები, ეთნიკური უმცირესობები) შორის გამოცდილების გაცვლა-გამოცვლით უწყობდა ხელს. ამჯერად მათი მთავარი გზავნილი საზოგადოებისთვის ის იყო, რომ ქალებისთვის აუცილებლად მოესმინათ და მათთვის პოლიტიკაში მონაწილეობის საშუალება მიეცათ. „ფემინისტების დამოუკიდებელმა ჯგუფმა“ (პირველი ჯგუფი, რომელიც ჯერ კიდევ 2012 წელს შეეცადა, ქალთა საერთაშორისო დღე ყვავილების ჩუქების დღიდან კვლავ ქალთა უფლებების დაცვის დღედ ექცია) რამდენიმე სხვა ჯგუფთან ერთად მიიღო მონაწილეობა მსვლელობაში, რომელიც ქალთა მოძრაობის აქტივისტებს პარლამენტის წინ შეუერთდა. მსვლელობის მონაწილეთა

10 <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.439202599449615.89331.393429824026893&type=3>

11 <https://www.facebook.com/georgianyongreens/?fref=ts>

2016 წლის 8 მარტის მსვლელობა.
ფოტო: DF Watch

დროშები და პლაკატები საპროტესტო აქციას გამოკვეთილად ქვიარ იერს ანიჭებდა.

შეგვეძლო, ქალთა საერთაშორისო დღის აღნიშვნისათვის 2016 წელს გამორჩეული დანიშნულება მიგვენიჭებინა და ქართულ ფემინისტურ მოძრაობაში ახალი დღის წესრიგის შექმნა გამოგვეცხადებინა, მაგრამ ამის მისაღწევად ჯერ ფემინისტურ ჯგუფებს შორის სწორი დისკუსიის დაწყება მიგვანჩნია. ეს დისკუსია კი ჯერჯერობით არ დაწყებულა.

დღეს საქართველოში უწინდელზე გაცილებით მეტია სივრცე, სადაც ფემინიზმსა თუ ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფების უფლებებზე შეიძლება საუბარი. ფემინიზმის და ქვიარ საკითხები ახლა დღის წესრიგში აქვთ მწვანე და ვეგანურ ჯგუფებს, ლესბოსელი ფემინისტები კი მუშაობას ახლა იწყებენ. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ ჯგუფთა უმეტესობა ახალი შექმნილია და ჯერ იდეოლოგიური პრინციპებისა და დღის წესრიგის ჩამოყალიბების პროცესში არიან, ამის გამო, სხვა დისკუსიები ჯგუფებში ჯერ თითქმის არ მიმდინარეობს. თითოეული ფემინისტური/ქალთა უფლებებზე მომუშავე ჯგუფი მიიჩნევს, რომ პრობლემებთან გასამკლავებლად თუ მათ აღმოსაფხვრელად „ყველაზე სწორ გზაზე“ სწორედ თავად დგანან.

თანდათანობით მაინც დავიწყეთ მრავალფეროვნების აღიარება, მაგრამ მოძრაობა დღეს ზედაპირული პოლიტიკორექტულობის ეტაპ-

ზე უფრო იმყოფება და ჩაგვრის იმ ფორმების სიდრმისეული ანალიზი, რომელთაც სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის ქალები აწყდებიან, ჯერ-ჯერობით ნაკლებად შეინიშნება. იმის მიუხედავად, რომ რასობრივ, ეთნიკურ ან რელიგიურ კუთვნილებაზე, სექსუალურ ორიენტაციასა და გენდერულ იდენტობაზე დაფუძნებული დისკრიმინაციის არსებობა ჩვენს ცხოვრებაში საყოველთაოდაა აღიარებული (და, დეკლარაციულ დონეზე, ამ საკითხებზე მუშაობა მიმდინარეობს), ჯერ ძალზე მძაფრია დისკუსიები სხვადასხვა იდეოლოგიური კუთვნილების ფემინისტებს შორის. ეს სადავო საკითხები ისეთ სფეროებს მოიცავს, როგორებიცაა ეკონომიკური ექსპლოატაცია, კლასობრივი განხვავებები, თუმცა, ურთიერთობის ამ რეჟიმის გამო მათ საქმიანობას შედეგიანობა აკლია.

იმის გათვალისწინებით, თუ რა სახის მოძრაობებია ახლა საქართველოში, ინტერსექციური მიდგომის შემუშავება მალე აუცილებელი გახდება, შეიქმნება ჯგუფები, რომლებიც ინტერსექციურობის ანალიზს მოჰყიდებენ ხელს და მუშაობისას ამ მიდგომას დაეყრდნობიან. მათ დისკუსიებს საფუძველი მკვლევრებმა უნდა მოუმზადონ, რომლებიც ინტერსექციურობას სამუშაო მეთოდად გამოიყენებენ და მოძრაობებს მიანიშნებენ, რომელ საკვანძო საკითხებზეა საჭირო მუშაობის დაწყება.

ბიბლიოგრაფია:

მაკკოლი, ლ. (2005). *ინტერსექციურობის კომპლექსურობა*. [McCall L. (2005). *The complexity of intersectionality*. Signs: Journal of Women in Culture and Society; Chicago Journals.]

მელაშვილი, თ. (2014). *თანამედროვე ფემინისტური აქტივიზმი საქართველოში*; ხელმისაწვდომია აქ: <http://www.feminism-boell.org/ka/2014/06/25/tanamedrove-peministuri-aktivizmi-sakartveloshi> (ნანახია 15.09.2016).

მონოგრაფია თანამშრომლობა ფემინისტურ დებატს არ გაემორჩილეს

ნვარდ მანასიანი

1995 წლის პეკინის სამოქმედო პლატფორმამ ბევრი ისეთი სფერო მონიშნა, სასწრაფოდ რომ მოითხოვს ყურადღებას, რათა ქალებს თანაბარი შესაძლებლობები ჰქონდეთ გარანტირებული და საზოგადოებაში მეტი თანასწორობა დამკვიდრდეს. ასეთი სფეროებია განათლება თუ რეპროდუქციის საკითხები, შრომის ბაზარზე არსებული შესაძლებლობები თუ ჯანდაცვის საჭიროებები. პლატფორმა გაეროს საშუალებას აძლევს, თანმიმდევრული მუშაობა გასწიოს სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობის ყველა წევრთან და ასე შეუწყოს ხელი ქალებისა და გოგონების ცხოვრებაში საგრძნობი ცვლილებების დამკვიდრებას მთელ მსოფლიოში.

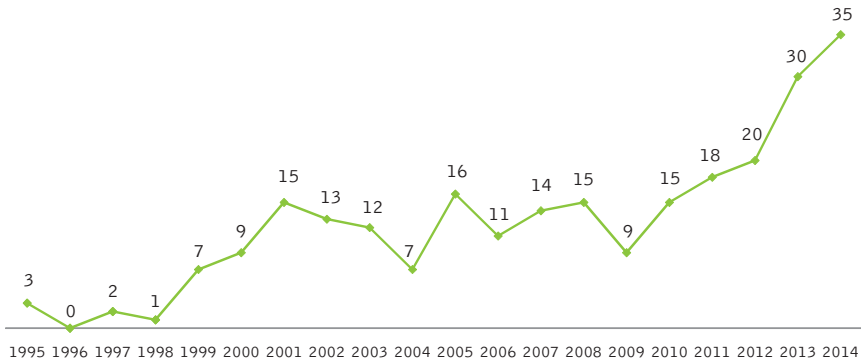
სწორედ ამ პერიოდს უკავშირდება სომხეთში ქალთა და გენდერული საკითხებისადმი ინტერესის ზრდა, ამ პრობლემატიკაზე მუშაობას იწყებდნენ სფეროს მკვლევრები – საკითხი, ზოგადად, საზოგადოებისათვის ხდებოდა აქტუალური. იმ პერიოდში მოწყობილმა დისკუსიებმა, ქვეყანაში შესაბამისი ვითარების ამსახველმა პირველმა ანგარიშმა დიდი ინტერესი გაუღვივა მესამე სექტორს, განსაკუთრებით, იმ ორგანიზაციებს, რომლებიც ზემოთ ნახსენები წლის შემდეგ დაფუძნდნენ.

თუ თავიდან ეს თემა ნაკლებად აინტერესებდათ, უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში ქალთა საკითხებისადმი და გენდერთან დაკავშირებული კვლევების მიმართ ინტერესი სულ უფრო და უფრო მატულობდა. პირველი კვლევების ავტორები გაეროს ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის (CEDAW) კონვენციაზე დაყრდნობით ადგილობრივი ვითარების შეფასებას ცდილობდნენ.

მოგვიანებით სამუშაო პროცესმა სახე იცვალა, გენდერის კვლევები გაღრმავდა და სხვადასხვა მიმართულებად დაიყო.

გამოსახლება 1:

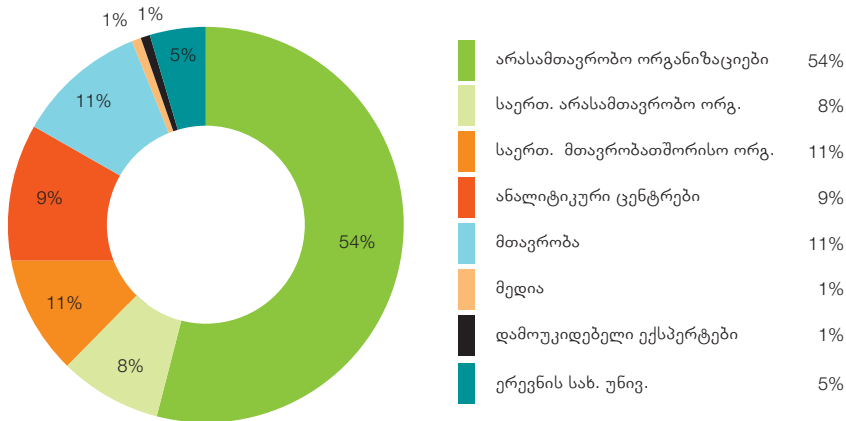
ქალთა საკითხებზე ჩატარებული კვლევების და გამოკითხვების შედეგები:

წყარო 1: გაეროს მოსახლეობის ფონდის წარმომადგენლობა სომხეთში

მეორე ეტაპი, რომელიც თემასთან დაკავშირებული კვლევებისა და გამოკითხვების მიმართ მომძლავრებული ინტერესით აღინიშნა, 2010 წელს დაიწყო. ეს ორი მიზეზით შეიძლება აიხნას. პირველი: მიღებულ იქნა ევროსაბჭოს კონვენცია ქალებზე ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის აღმოსაფხვრელად, რომელმაც, სხვა დანარჩენ ფაქტორებთან ერთად, ხელი შეუწყო ამ საკმაოდ მტკივნეული საკითხისადმი საერთაშორისო მთავრო-

გამოსახლება 2: 1995-2015 წლებში სხვადასხვა ორგანიზაციის მიერ ჩატარებული გამოკითხვები და კვლევები

წყარო 2: გაეროს მოსახლეობის ფონდის წარმომადგენლობა სომხეთში

ბათუმის (IGO), არასამთავრობო და ადგილობრივ ორგანიზაციებს შორის ინტერესის ზრდას; და მეორე – სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობის მიერ გენდერული პოლიტიკის კონცეფციის დოკუმენტის მიღებამ სახელმწიფო დონეზე დააჩქარა სექტორებს შორის პოლიტიკის შემუშავება. დოკუმენტის მიღების შემდეგ მდგრადი განვითარების ამოცანებისაკენ წინსვლის მუშაობის პროცესი მუდმივი მეთვალყურეობის ქვეშ მოექცა. ამას მოჰყვა ფართო დისკუსიები და დაინტერესებული მხარეების მოთხოვნა, შემუშავებულიყო სახელმწიფო კანონმდებლობა ოჯახში ძალადობის თავიდან ასაცილებლად და მის დასაძლევად, ქალთა და მამაკაცთა თანაბარი შესაძლებლობების მისაღწევად. პროცესები გარკვეულწილად შეჩერდა 2013 წელს, როდესაც ეგრეთ წოდებული ანტიგენდერული კამპანიის¹ გავლენით სომხურ საზოგადოებას ამ საკითხებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება გაუჩნდა.

იმავე წელს, არსებული კვლევითი მიმართულებებისა და, ზოგადად, გენდერული თემატიკისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების ფონზე, სომხეთის ერთ-ერთ უნივერსიტეტში კვლევითი ცენტრი დაარსდა. ასე დაიწყო ქვეყანაში მესამე ეტაპი. სწორედ ამით შეიძლება აიხსნას ის საბოლოო გამოცოცხლება, რასაც არაერთი კვლევა მოჰყვა. ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გენდერისა და ლიბერობის კვლევათა პროგრამა 2013 წლის მაისში ამუშავდა. ფინანსურ მხარდაჭერას მას USAID უწევდა, „სომხეთში გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობისა და ქალთა გაძლიერების“ – სამწლიანი პროექტის ფარგლებში, რომელიც რუსული, ევრაზიული და აღმოსავლეთევროპული კვლევების მელიქიანის ცენტრთან და არიზონის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალური ტრანსფორმაციების სკოლასთან თანამშრომლობით განხორციელდა. სოციოლოგიის განყოფილებაში დაარსებული ამ ცენტრის უპირველესი ამოცანა იყო მრავალმხრივი კვლევითი, კვალიფიკაციის ასამაღლებელი და სტუდენტებისათვის ინტერესის გაზრდაზე მი-

1 ქალთა და მამაკაცთა თანაბარუფლებიანობის და თანაბარი შესაძლებლობების კანონის მიღების შემდეგ, სომხეთის რესპუბლიკაში მოქალაქეთა ჯგუფებმა, ცნობილმა მსახიობებმა და ბლოგერებმა გენდერის ცნების შესახებ საზოგადოებრივი დისკუსია წამოიწყეს. ზოგიერთმა ეს სომხური იდენტობისა და ეროვნულობის წინააღმდეგ მიმართულ საფრთხედ აღიქვა. ამას ქალთა ორგანიზაციებისა და აქტივისტების წინააღმდეგ სიძულვილის კამპანიის აგორება მოჰყვა. მათ წინააღმდეგ მიმართული ერთ-ერთი ცრუ ბრალდება ის იყო, თითქოს კანონის დამცველები ბავშვების მიმართ სექსუალურ ძალადობას უწყობდნენ ხელს. ქალთა უფლებების დამცველებს ემუქრებოდნენ; შეურაცხყოფისა და შევიწროების გამო მათ არაერთხელ მოუხდათ პოლიციაში განცხადების შეტანა. საქმე იქამდე მივიდა, სამთავრობო თუ საპარლამენტო წრეების პოლიტიკოსები კანონიდან სიტყვა „გენდერის“ ამოღების მონოდეით გამოდიოდნენ.

მართული ღონისძიებების წარმოება, ამას გარდა, ცენტრი მიზნად ისახავდა უნივერსიტეტებთან, არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და საერთაშორისო სააგენტოებთან თანამშრომლობას, რათა ქალები საკუთარ პროფესიებში ლიდერობისთვის მოემზადებინათ. მე-2 სურათზე მოყვანილი რიცხვები იმაზე მიუთითებს, რომ სამი წლის წინ დაარსებული ცენტრისთვის კვლევების საერთო ოდენობაში 5%-იანი წილი სერიოზული მიღწევაა, მით უფრო, რომ არანაკლებ ღირებული კვლევები მანამდეც არსებობდა.

ქიმიური საპყრობი თემები

მეოთხე მსოფლიო კონფერენცია – უმნიშვნელოვანესი მოვლენა, რომელმაც სომხეთში გენდერის საკითხებისადმი ინტერესი გააღვივა, მთავარი ბიძგი იყო კვლევების თემატურად დაჯგუფებისათვის და ჩასატარებლად მანამ, სანამ უნივერსიტეტში ხსენებული ცენტრი შეიქმნებოდა. ცხადია, განვლილი 20 წლის განმავლობაში ჩატარებული კვლევები მასშტაბურობის, სიღრმისა თუ მეთოდოლოგიის მხრივ ერთგვაროვანი არ ყოფილა. თუმცა, არსებობდა ზოგი მნიშვნელოვანი თემა, რომლებიც სხვადასხვა ჯგუფს ჰქონდა სამუშაოდ არჩეული, რაც მეტწილად ამ სფეროსთან დაკავშირებული ამა თუ იმ საერთაშორისო იურიდიული დოკუმენტის გავლენად თუ გამოძახილად უნდა ჩაითვალოს. კვლევათა დიდი ნაწილი გამოყენებითი ხასიათისა იყო.

თემების მიხედვით თუ დავყოფთ, ყველაზე პოპულარული საკითხები ქალთა პოლიტიკური და სამოქალაქო მონაწილეობა და გენდერული ძალადობა იყო, ასევე – დისკრიმინაცია და ჯანდაცვასთან დაკავშირებული თემები. კვლევათა საერთო რაოდენობიდან 16% პოლიტიკურ და სამოქალაქო ცხოვრებაში ქალთა მონაწილეობის ანალიზს ეძღვნებოდა. ამ კვლევების დიდი ნაწილი საარჩევნო, განსაკუთრებით – საპრეზიდენტო არჩევნების წინმსწრებ გარემოს უკავშირდებოდა. ერთ-ერთი უმთავრესი მოთხოვნა, რაც ნახსენებმა კვლევებმა გამოავლინა, საარჩევ-

2 სომხეთი არჩევნების დროს პარტიებისთვის გენდერულ კოტებს მხოლოდ ეროვნული პარლამენტის არჩევნებში აღიარებს. საკანონმდებლო ორგანოს 90 პროპორციული ადგილისათვის მებრძოლ კანდიდატთა სიაში პარტიებს 20%-ზე ნაკლები არცერთი სქესის წარმომადგენელი არ უნდა ჰყავდეთ დასახელებული (თავისთავად იგულისხმება, რომ ქალ კანდიდატთა რაოდენობა ნაკლები იქნება). ამას გარდა, პარტიული სიის ყოველი მეხუთე ადგილი (მეორე ადგილიდან მოყოლებული) ნაკლებად დომინანტური სქესის წარმომადგენელს უნდა მიეკუთვნოს. ამის მიუხედავად, პროპორციულად განაწილებული 90 ადგილიდან ქალ დეპუტატებზე სინამდვილეში 14,4%-იანი წილი მოდის, ხოლო მაჟორიტარული ადგილების შევსების შემდეგ ქალები სომხეთის პარლამენტში ადგილების მხოლოდ 9,92%-ს (ანუ 13-ს საერთო 133-დან) იკავებენ.

ნო კანონმდებლობაში გენდერული კვოტის დანერგვა იყო. იგი შემდეგ მხოლოდ ნაწილობრივ შესრულდა², რამაც ფემინისტებისა და აქტივისტების დიდი აღშფოთება გამოიწვია. შემდეგ, წლების განმავლობაში, თემამ თანდათანობით დაკარგა სიმძაფრე და ახლა მეტწილად მხოლოდ კონფერენციებზე განიხილება.

მეორე პოპულარული თემა, რომელსაც დღეს ყველაზე მეტი კვლევა ეძღვნება, სქესის ნიშნით ძალადობაა. დღემდე ჩატარებულ კვლევათა 10 პროცენტზე მეტი ამ საკითხს ეხება. სომხეთში გენდერული ძალადობის თემების სპექტრში ყველაზე უკეთ გამოკვლეული საკითხი ოჯახში ძალადობაა. კვლევათა ასეთი სიმრავლისა და შესაბამისი ინტერესის ერთ-ერთი მიზეზი იმ საკანონმდებლო ნორმების ნაკლებობაა, რომლებიც პირად ცხოვრებაში პარტნიორულ ურთიერთობას გადასწვდებოდა, განსაკუთრებით იმ დროს, როდესაც ძალადობა ხდება. ამ თემისადმი ინტერესის მიზეზები იმ მონაცემებშიც უნდა ვეძიოთ, რომლებიც ოჯახში ძალადობის ისეთ შემთხვევებს ეხება, ქალის დაღუპვით რომ დასრულდა. წლების განმავლობაში ეს ერთ-ერთ ყველაზე აქტუალურ პრობლემად იქცა, ამგვარი ფაქტები საზოგადოების აღშფოთებას იწვევს, მოქმედების სურვილს აღვიძებს და სახელმწიფოსაც აიძულებს, იმოქმედოს და სათანადო ზომები მიიღოს. ოჯახში ძალადობის საკითხი უკვე საკმაოდ დიდი ხანია იწვევს ინტერესს, რამაც გამოიწვია სხვა თემების მარგინალიზება, როგორიცაა, მაგალითად, დასაქმების ადგილზე ან დევნილ ქალთა მიმართ ძალადობა. შესაბამისად, 2000-იანი წლების დასაწყისში ჩატარებულ რამდენიმე კვლევასა და ოჯახში ძალადობის თემისადმი მიძღვნილ ნაშრომებს თუ არ ჩავთვლით, ზემოთ ჩამოთვლილ სფეროებში კვლევები ბევრი არ არის.

სქესობრივი ნიშნით დისკრიმინაცია პოპულარობის მხრივ მესამეა საკვლევ თემათა შორის. ამ სფეროში ჩატარებულ კვლევათა 10%-ზე მეტი ამ საკითხს უკავშირდება. მისი კვლევა 2000-იანების პირველ წლებში დაიწყო და წლების განმავლობაში გრძელდებოდა. იგი მოიცავდა ისეთ საკითხებს, როგორებიცაა დისკრიმინაცია განათლების სფეროში, სტერეოტიპებზე დამყარებული დისკრიმინაცია და ბოლოს – დისკრიმინაცია ლგბტ პირების მიმართ.

სხვა თემები, რომლებიც წლების განმავლობაში მკვლევართა ყურადღებას იპყრობდა, ჯანდაცვის საკითხებთან, განსაკუთრებით, სქესობრივი და რეპროდუქციული ჯანმრთელობის უფლებებსა თუ აივ/შიდსთან იყო დაკავშირებული, ეს კი, თავის მხრივ – ქალთა დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის კომიტეტის (CEDAW) პერიოდულ ანგარი-

შეზღუდულია. 2000-იანების დასაწყისში ადამიანის უფლებების თემა ქალთა უფლებების ჭრილში პირველად გამოჩნდა მკვლევართა რადარეზზე და უმეტესად მეთვალყურეობის საჭიროებებს უკავშირდებოდა, რაც, თავის მხრივ, ქვეყნის მიერ საერთაშორისო ვალდებულებების აღებას მოჰყვა. ამას გარდა, იმხანადვე წარმოჩინდა სოფელში მცხოვრები ქალების პრობლემები, მედიის გავლენა საზოგადოებრივ ნორმებსა და სტერეოტიპებზე, და ერთგვარად შეზღუდული, თუმცა მაინც ინტერესი გაჩნდა ისეთი თემისადმი, როგორიცაა ქალების ბედი შეიარაღებული კონფლიქტების დროს.

განათლება მუდამ იყო და ახლაც არის ამ სფეროში მომუშავე მკვლევარების ინტერესის საგანი. ზოგი კვლევა განათლების სისტემაში გენდერულ საკითხებს ეძღვნება, სხვები კი გენდერის, როგორც საგანმანათლებლო საგნის თავისებურებებს იკვლევს. თავდაპირველად მეტი ყურადღება ეთმობოდა გენდერული თანასწორობის საკითხებს განათლების სფეროში, თუმცა, სათანადო მონაცემების უკმარისობა ამ თემის კვლევის მცდელობებს გასაქანს არ უტოვებდა. გვიანდელ კვლევებს მასშტაბურობა და თემათა მრავალფეროვნება აკლია და უმეტესად მიმოხილვითა და ანალიზით იფარგლება, მაგრამ მათი მეშვეობით მაინც გამოვლინდა, რომ საგანმანათლებლო მასალები და, ზოგადად, პედაგოგიური პრაქტიკა დისკრიმინაციის უამრავ შემთხვევას შეიცავს, რასაც ამ სფეროს მკვლევრებმა, იქ მომუშავე თუ განათლების პოლიტიკის განმსაზღვრელმა პირებმა სასწრაფოდ უნდა მიაქციონ ყურადღება. სფეროს მკვლევრები აღიარებენ, რომ სტერეოტიპების და ნორმების ჩამოყალიბების სიღრმისეული ასპექტები შემდგომ შესწავლას საჭიროებს. ეს იმის გააზრებაში დაგვეხმარება, თუ რამდენად ღრმაა „ჩავარდნები“ შრომის ბაზარზე თუ საჯარო სფეროში. ქალთა გაძლიერების (თუ ქალთა უფლებებისა და შესაძლებლობების გაზრდის) საკითხი ამ კუთხით შემდგომ დაკვირვება-შესწავლას მოითხოვს.

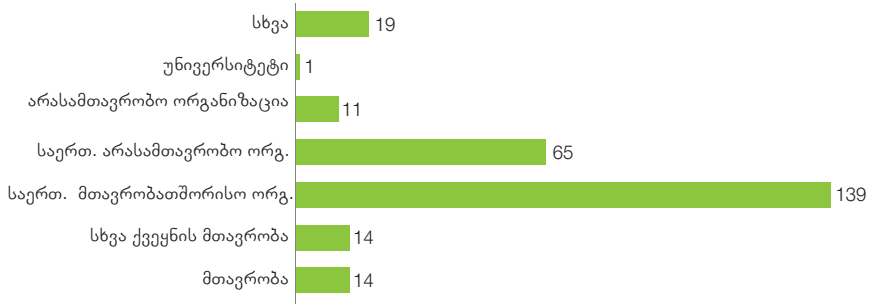
იკვეთება ორი ძირითადი მიმართულება, სადაც ჯერაც ბევრი რამაა გასაკეთებელი. ქალთა მოძრაობა თავდაპირველად დიდ ინტერესს აღძრავდა, როგორც სამოქალაქო საპროტესტო მოძრაობა, მაგრამ შემდგომ წლებში ეს ინტერესი სხვა მსგავსი მოძრაობების მოძლიერებამ გაანელა. მასკულიზაციის კვლევა კიდევ ერთი ისეთი სფეროა, სადაც არასაკმარისადაა შესწავლილი იმ როლებისა და სტერეოტიპების გავლენა, ბიჭებისა და ახალგაზრდა მამაკაცების ჩამოყალიბებაზე რომ ზემოქმედებს. ზემოთ ნახსენებ სხვა თემებთან ერთად, ამ მიმართულებითაც საჭიროა კვლევის მასშტაბისა და კუთხის გაფართოება.

ფინანსირების სტრუქტურა

საზოგადოებაში ხშირია დისკუსია იმის შესახებ, რომ დონორები, რომლებიც ადგილობრივ ორგანიზაციებს სამოქმედო გზებს უსახავენ, მათ გარკვეულ თემებს უფინანსებენ, თუმცა, არავინ ლაპარაკობს იმაზე, რომ ეს თემები ამ ორგანიზაციების ინტერესების სფეროში შედის, ამ საკითხებზე მუშაობა კი – მათ უფლებამოსილებებში. მსგავსი არგუმენტები გაძლიერდა, მაგალითად, „ანტიგენდერული კამპანიის“ დროს და იმის დასადასტურებლად გამოიყენებოდა, თითქოს გენდერული დისკრიმინაცია აქტუალური პრობლემა არ არის და მას სომხურ საზოგადოებაში შეუსაბამოდ დიდი ყურადღება მხოლოდ უცხოური დაფინანსების გამო ეთმობა. მაშინ, როდესაც სამეცნიერო წრეებში ბევრს კამათობენ იმაზე, თუ როგორ იგება სამოქმედო გეგმა, ადგილობრივ მედიას ის არგუმენტი აქვს ატაცებული, თითქოს გენდერის თემის წინ წამოწევა ქვეყნის ღალატსა და „ოჯახის ტრადიციული ღირებულებების“ განადგურების მცდელობას უტოლდებოდეს.

რიცხვებს თუ მოვიშველიებთ, ამ სფეროს კვლევებს უმეტესწილად მთავრობათაშორისი ორგანიზაციები უჭერენ მხარს, შემდეგ კი – საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციები. ამას არგუმენტად ისინი იშველიებენ, ვინც ამტკიცებს, ეს კვლევები მხოლოდ იმიტომ ტარდება, რომ ორგანიზაციები მათი დონორების კარნახით მოქმედებენო. მართალია, დონორებისათვის განსახილველად წარდგენილი კვლევები გარკვეულ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს და მათ შორის ენობრივი შეზღუდვებიც იგულისხმება, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს კვლევის პროცესს რომელიმე ორგანიზაცია გარედან წარმართავს. ამის მიუხედავად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ერთ-ერთი იმ მიზეზთაგანი, რომელთა გამოც კვლევათა უმეტესობა გამოყენებითი ხასიათისა იყო და ძალიან ხშირად მხოლოდ საერთაშორისო ანგარიშებისათვის გამოსადევ მასალას ჰგავდა, არადივერსირებული დაფინანსება იყო. ეს ამ სფეროს მკვლევარებისთვის, სამეცნიერო წრეებისა და, ზოგადად, საზოგადოებისთვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა, რომელიც მოგვარებას მოითხოვს.

გამოსახლება 3: ორგანიზაციები, რომლებიც კვლევას გენდერისა და ქალთა საკითხების შესწავლის სფეროში აწარმოებდნენ.

წყარო: გაეროს მოსახლეობის ფონდის წარმომადგენლობა სომხეთში.

გაეროსგანგვი აპარეშიურ სიპრხეში

მართალია, სოციოლოგიის დეპარტამენტში გახსნილი ცენტრი არაა მასშტაბური და მხოლოდ გარე სპოსნორების მიერ ფინანსდება, იგი სტუდენტებს აღნიშნული თემებისკენ უხსნის გზას და კვლევის ციკლს აფართოებს, ეს კი თანდათანობით მოიტანს შედეგს. უკვე გამოკვლეული თემების სია და კვლევის ახალდანიერგული პრაქტიკა წლების განმავლობაში მყარ საფუძველს შეუქმნის ამ სფეროს გამორჩეულ მკვლევრებს სამომავლო გეგმების ხორცშესასხმელად, აგრეთვე დიდ გავლენას მოახდენს სახელმწიფო პოლიტიკის განმსაზღვრელ დებატებზე.

დღეს მხოლოდ ამ ცენტრის სამაგისტრო კვლევების კურსიც კი უწყობს ხელს ცოდნისა და კვლევის იმ სფეროს გაფართოებას, რომელიც ადრე თითქმის სრულიად უგულებელყოფილი იყო. ფემინისტური დებატების წარმოშობა კომუნიკაციაში დამკვიდრებული დისკრიმინაციული პრაქტიკის იდენტიფიცირებასაც უწყობს ხელს – პრაქტიკისა, რომელიც ჩაშენებულია თავად კომუნიკაციის არსებულ ფორმებში. ეს ყოველივე საფუძველს ქმნის შემდგომი კოლექტიური ქმედებისთვის, როგორიცაა კონცეპტუალიზაცია, ყოველდღიური ნორმატიული პრაქტიკების შეცვლა, შესაბამისი პოლიტიკისა და კანონების შემუშავება. ამ მიმართულებით სვლას აუცილებლად მოჰყვება აქამდე შეუსწავლელი კითხვებისა და უგულებელყოფილი პრობლემების პოვნა და გამოკვეთა.

საზოგადოებაში არსებული უთანასწორობის პრაქტიკული კვლევები უგულებელყოფდა ფემინიზმის ასპექტებს, რაც იმიტომ შეიძლება აიხსნას,

რომ საზოგადოებას ფემინისტურ დებატსა და ფემინისტური მოძრაობის ისტორიაზე ცოდნა აკლია. ცენტრის სამაგისტრო პროგრამაში შეტანილია ფემინისტური მოძრაობების ისტორიის მოდული, ეს სომხეთში ფემინისტური ცოდნის გაღრმავებას წაადგება და სანდო დასაყრდენს შეუქმნის იმ საზოგადოებრივი მოძრაობების განვითარებასა და კონცეპტუალიზაციას, რომლებიც ქალთა თანასწორობისათვის იბრძვიან.

ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ცენტრში აქამდე გამოქვეყნებული სტატიებისა და კვლევების თემათა ჩამონათვალი:

- 1) გენდერული კომპონენტის შეტანა საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარების პოლიტიკაში და ინფორმაციული საზოგადოების მშენებლობა სომხეთში;
- 2) გენდერული გაძლიერების საკითხი სომხურ ტელესერიალებში: ქალები, მასკულიზაცია და ძალადობა;
- 3) სელექციური აბორტები, როგორც გენდერული დისკრიმინაციის ნაწილი სომხურ ოჯახში;
- 4) ქალები სომხეთის სოფლებში: ეკონომიკური საქმიანობა, ქალის სტატუსი საზოგადოებასა და ოჯახში;
- 5) გენდერული კუთხით დანახული უსაფრთხოების საკითხები: მთიანი ყარაბაღი სომეხი და აზერბაიჯანელი ქალების თვალთ;
- 6) იმ ფაქტორების ანალიზი, რომლებიც სომხეთში სოფლის მკვიდრი ქალების შრომის ბაზარში ჩართულობაზე ზემოქმედებს;
- 7) ქალები სომხეთის შეიარაღებულ ძალებში: თვითაღქმა და შესაძლებლობები ჯარში განწვევისა და ადაპტაციის უკეთესი პოლიტიკის შემუშავებლად;
- 8) ქალთა საკითხის დეკონსტრუქცია სომხურ პოლიტიკურ დისკურსში;
- 9) ხელშეწყობა თუ პრევენცია? სოციო-კულტურული ფაქტორები ქალთა აკადემიურ კარიერაში;
- 10) ინკლუზიური სამედიცინო მომსახურება შშმ ქალებისათვის;
- 11) ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის გაძლიერება სომხეთის რესპუბლიკაში: დღევანდელი ძალისხმევა, გამოწვევები და შესაძლებლობები;
- 12) ქალთა როლის აღქმა სომხეთის ტრადიციულ და არატრადიციულ რელიგიურ თემებში;
- 13) სომეხი ქალები სამხედრო საქმეში;
- 14) გენდერული პრაქტიკიდან გენდერულ პოლიტიკამდე: ქალთა მო-

ნაწილების ამსახველი შემთხვევების შესწავლა სომხური საჯარო სკოლების სივრცეებიდან;

15) ქალი ავტორების შეტანა უმაღლესი სასწავლებლების ლიტერატურის პროგრამებში;

16) ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობა ადგილობრივი ტერიტორიული და ადმინისტრაციული ორგანოების არჩევნებში;

17) შიდა მომსახურებულ საფრთხესთან დაკავშირებული ფაქტორების კვლევა სომეხი სეზონური მუშახელის სქესობრივ პარტნიორ ქალებს შორის. რეკომენდაციების შემუშავება საფრთხის თავიდან ასაცილებლად;

18) გენდერული უთანასწორობა შირაკის რეგიონის მრეწველთა შორის;

19) ტრეფიკინგი: მსხვერპლის ქცევის შესახებ ცოდნის ამაღლება და პრევენცია;

20) გენდერული სოციალიზაციის პროცესის გააზრება: სომხურ ოჯახში გოგონებისა და ქალების პერსპექტივების გააზრება;

21) სომეხ ქალთა სახეები მასმედიის საშუალებებში (ტელევიზია): გენდერული მგრძნობიარობიდან გენდერულ სტერეოტიპებამდე;

22) მიგრაციის გავლენა გენდერული როლის ცვლილებაზე გეგარქუნიის რეგიონში;

23) გენდერული უთანასწორობა და ყოფითი გამოცდილება: პრობლემები და გამოწვევები;

24) სექსუალური შევიწროება სამუშაო ადგილას, როგორც ქალების კარიერული წინსვლისთვის ხელისშემშლელი ფაქტორი: დღევანდელი ვითარების სოციოლოგიური ანალიზი;

25) გენდერული ფაქტორი სამოქალაქო სამსახურის ეთიკაში: სომხეთის საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიმოხილვა;

26) გენდერული დისკურსის ანალიზი სომხეთში: ისტერიიდან კონსტრუქციულ დიალოგამდე?

27) ასაკში შესვლის გენდერული ასპექტები სომხურ სოფლებში: ხნიერი ქალების ჯანმრთელობა და კეთილდღეობა სომხეთის სოფელ ადგილებში;

28) კონტრაცეპციისა და აბორტების გამოცდილება და აღქმა გეგარქუნიქელი შრომითი მიგრანტების ცოლებს შორის;

29) ერენის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა დამოკიდებულება გენდერული საკითხებისადმი;

30) გენდერული ბარომეტრი: სომხეთი, სოციოლოგიური კვლევა.

ბიბლიოგრაფია:

ბინდერკრანცი, ს. ა. და რასმუსენი, ა. (2015). ლობირების ადგილობრივი და ევროკავშირის კონტექსტების შედარება: დღის წესრიგის ცვლილება გარე ზეგავლენით ევროკავშირის მრავალდონიან სისტემაში. *ევროპის საჯარო პოლიტიკის ჟურნალი*. [Binderkrantz, S. A., Rasmussen, A. (2015). Comparing the domestic and the EU lobbying context: perceived agenda-setting influence in the multi-level system of the European Union. *Journal Of European Public Policy*, no. 4, April: 552-569.]

დი რუჯიერო, ე., კოენი. ჯ. ი., კოული, დ. ს. (2014). დღის წესრიგის დაწესების პოლიტიკა გლობალურ დონეზე: რამდენიმე ინტერვიუ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული გამართული სამოქმედო გეგმის გასაცნობად. *გლობალიზაცია და ჯანმრთელობა*. [Di Ruggiero, E., Cohen, J. E. and Cole, D. C. (2014). The politics of agenda setting at the global level: key informant interviews regarding the International Labour Organization Decent Work Agenda. *Globalization & Health* 10, , no. 1, July: 1-17.]

ფლემინგი, ე., მოუტის ს. და რუთლეჯი, პ. (2008). ორდონიანი თამაშის გავლენა იარაღით ვაჭრობაზე და არასამთავრობო და მთავრობათაშორისი ორგანიზაციები. კონფერენციის სტატიები – სამხრეთ-დასავლეთის პოლიტიკური მეცნიერების ასოციაცია. [Fleming, A., Moats, S. and Rutledge, P. (2008). *Effects of a Two-Level Game on Arms Trade in Relation to Non-Governmental Organizations and Intergovernmental Organizations*. Conference Papers -- Southern Political Science Association (Annual Meeting 2008): 1.]

გრუდლანდი, ო. (2010). ბევრს მიაღწიეს, რადგან ფულს ბევრის მისაღწევად ვუხდიდით: არასამთავრობო ორგანიზაციები და საერთაშორისო თანამეგობრობა დასავლეთ ბალკანეთში. გლობალური საზოგადოება: საერთაშორისო ურთიერთობების დისციპლინათშორისი ჟურნალი. [Grødeland, Å. (2010). *They Have Achieved a Lot Because We Have Paid Them to Do a Lot: NGOs and the International Community in the West Balkans*. Perceptions of Each Other. *Global Society: Journal Of Interdisciplinary International Relations* 24, no. 2 April: 173-201.]

ლი, ჯ. კ. (2015). ცოდნა, როგორც ახლის აღქმის საზომი დღის წესრიგის დაწესების პროცესში. *მაუწყებლობის და ელექტრონული მედიის ჟურნალი*. [Lee, J. K. (2015). *Knowledge as a Measure of News Reception in the Agenda-Setting Process*. *Journal Of Broadcasting & Electronic Media* 59, no. 1, March: 22-40.]

ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (ესუ) გენდერისა და ლიდერობის კვლევების ცენტრი (2016). გენდერისა და ლიდერობის კვლევების ცენტრი. [Yerevan State University /YSU/ Center for Gender and Leadership Studies (2016). Center for Gender and Leadership Studies. <http://ysu.am/gender/en/1383045644>. Accessed: March 17, 2016.]

სარგიზოვა, ჯ. და ოსიპოვი, ვ. (2015). სომხეთი: გენდერის, ქალთა საკითხების და/ან გენდერული კომპონენტის შემცველი კვლევებისა და გამოკითხვების ბიბლიოგრაფია. [Sargizova, J. and Osipov, V. (2015). ARMENIA: Bibliography of Studies and Surveys Focusing on Gender and/or Women's Issues or That Have a Gender Component. Report. Yerevan: UNFPA Armenia.]

თრალი, ა. ტ., სტეკულა, დ., სვიტი, დ. (2014). მოგვაქცით ყურადღება, თუ შეიძლება! ადამიანის უფლებების სფეროს არასამთავრობო ორგანიზაციები და გლობალური კომუნიკაციის პრობლემა. [Thrall A. T., Stecula D. and Sweet D. (2014). May We Have Your Attention Please? Human-Rights NGOs and the Problem of Global Communication. International Journal Of Press/Politics 19, no. 2, April.]

თრიგსტადი, ტორუნ, ლ. (2009). ქისა თუ სიცოცხლე? გაერო და უსაფრთხოების საბჭოს 1325-ე რეზოლუცია ქალთა საკითხის, მშვიდობისა და უსაფრთხოების შესახებ. ჟურნალში გლობალური მმართველობა. [Tryggestad, Torunn, L. (2009). Trick or Treat? The UN and Implementation of Security Council Resolution 1325 on Women, Peace, and Security. Global Governance 15, no. 4, October: 539-557.]

გაერთიანებული ერების ქალთა ორგანიზაცია (2016). 12 უმნიშვნელოვანესი სფერო. [UN Women (2016). 12 Critical Areas. <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/csw/feature-stories>. Accessed: March 17, 2016.]

თუჩქი ფემინისტების მოპირიზება საპუთარი ღლის წესრიგისთვის: ბრძოლა და პაპაპანიები

ირემ ილმაზი

ფემინისტების მიერ თურქეთში მოწყობილი რამდენიმე კამპანია, რომელზეც მსურს ყურადღება გავამახვილო, უშუალოდ უკავშირდება ქალების ყოფნას საჯარო სივრცეში. ჩემი მიზანია, ის ხერხები გიჩვენოთ, რომელთა მეშვეობითაც ჩვენ მამაკაცების მიერ ოკუპირებულ საჯარო სივრცეებში ვიმკვიდრებთ ადგილს, ამავე დროს კი, კერძო და საჯარო სივრცეებს შორის არსებულ ზღვრებს ვარღვევთ. ამ დროს ჩვენ, როგორც ქალების ჯგუფი თუ როგორც ცალკეული პიროვნებები, ხმას ვიმალღებთ და ისეთი საკითხები გამოგვაქვს დღის სინათლეზე, რომლებსაც საზოგადოება „პირად“ სივრცეს მიაკუთვნებს.

მაგალითები და გამოცდილება, რომელთაც აქ გაგიზიარებთ, თითქმის 30 წლის განმავლობაში გვიგროვებოდა. ამ ღონისძიებების მოქმედების არეალი ძირითადად ქუჩები, პარკები და საზოგადოებრივი ტრანსპორტია.

მინდა აქვე აღვნიშნო, რომ აქ წარმოდგენილი ინფორმაცია უმეტესად სტამბოლის ფემინისტური კოლექტივისა და სოციალისტი ფემინისტების კოლექტივის შეხვედრებისა და დისკუსიების დროს გამოთქმულ მოსაზრებებს ეყრდნობა, ასევე, ერთობლივი მუშაობით შექმნილ მასალებს, როგორიცაა პრესრელიზები თუ დეკლარაციები.

ახალი ეპოქა თუჩქული ფემინიზმის ისტორიაში: პაპაპანია სემის წინააღმდეგ

მართალია, ამ ერთი ცალკეული კამპანიით არც ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლა დაწყებულა და არც ფემინისტური მოძრაობის ისტორია, თხრობა, რამდენიმე საფუძვლიანი მიზეზის გამო, სწორედ მისი

გახსენებით მინდა დავიწყო. 1987 წელს ფემინისტებმა ერთ-ერთ საზოგადოებრივ პარკში ისტორიული შეკრება მოაწყვეს.

როდესაც ქმრის მიერ ნაცემმა ფეხმძიმე ქალმა განსაქორწინებლად სასამართლოს მიმართა, მოსამართლემ მისი საქმე განხილვის ღირსადაც არ ჩათვალა და საკუთარი პოზიციის დასასაბუთებლად თურქული ანდაზა მოიშველია – „ქალს მუცელში ბავშვი არ მოუშალოს ღმერთმა და ზურგზე – ქამარიო“¹. მოსამართლის ამ რეპლიკამ ფემინისტები ქუჩაში გამოიყვანა. მათ ქალების ცემის წინააღმდეგ კამპანია წამოიწიეს და სტამბოლში პირველი მასობრივი მსვლელობა მოაწყვეს, რომელშიც მხოლოდ ქალები მონაწილეობდნენ. ეს ფემინიზმის მეორე ტალღის მიმდევრების პირველი დემონსტრაცია იყო. ფემინიზმის მეორე ტალღამ მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო ფორმირება, თავდაპირველად – ცნობიერების ასამაღლებელი ჯგუფების შექმნით. 1980 წლის სამხედრო გადატრიალების² შემდეგ ეს მსვლელობა ქუჩის პირველი ყველაზე დიდი დემონსტრაცია და, ამავე დროს, პირველი საჯარო შეკრებაც იყო, რომელიც ტრანსი ქალების პრობლემებსაც აყენებდა დღის წესრიგში.

ეს კამპანია შედეგიანობილიზაციად უნდა ჩაითვალოს, რადგან მისი პირველი და უმთავრესი ამოცანა ის იყო, თითოეულ ჩვენგანს, როგორც

1 ეს უკიდურესად პატრიარქალური ანდაზაა, რომელიც უგულებელყოფს ქალის თავისუფალ ნებას და მის ისეთ არსებად აღქმას უწყობს ხელს, რომელსაც „მორჯულება“ და „მოთვინიერება“ სჭირდება, რისთვისაც ქმარმა უნდა ცემოს. ამას გარდა, მას ქალის როლი თუ ფუნქცია მუცლადღება-მშობიარობის დაუსრულებელ ციკლამდე დაჰყავს, თითქოს ქალმა შვილები მხოლოდ იმის გამო უნდა აჩინოს, რომ სხვაგვარი სამუშაოს შესრულების უნარი არ შესწევს. მოყვანილ ფაქტში გასაოცარი ისაა, რომ კანონი ასეთ შემთხვევაში არც ნეიტრალურია და არც ობიექტური; აბსტრაქტული თანასწორობა, რომელიც კონსტიტუციაზე დაყრდნობით, თითქოს თავისთავადი მოცემულობა უნდა იყოს, პატრიარქალური საზოგადოების რეალობაში არ არსებობს. ეს ასეა იმისთვის, ვინც ქალის ცემით დანაშაულს სჩადის, და ასეა მოსამართლის შემთხვევაშიც.

2 1980 წლის სამხედრო გადატრიალების დროს ყველანაირი გამოხატვის უფლება და, ზოგადად, მემარცხენე მოძრაობები იხშობოდა და შევიწროვებას განიცდიდა. თურქეთში მცხოვრები ხალხებისთვის ეს გარდატეხის მომენტი გამოდგა პოლიტიკური კულტურის, საორგანიზაციო პრაქტიკისა თუ პოლიტიკური მონაწილეობის თვალსაზრისითაც, რადგან ტერორი ზოგადად მიმართული იყო ხალხის, როგორც პოლიტიკური ერთობის მიმართ – ათასობით ადამიანი იქნა დაკავებული, შავ სიებში შეყვანილი, ან სულაც დაპატიმრებული და ნაწამები. ასობით ადამიანი სიკვდილით დასაჯეს. 1980 წლის გადატრიალების დანატოვარ მემკვიდრეობასა და დესპოტურ, ავტორიტარულ მართვის წესთან ბრძოლა თურქეთში დღემდე მიმდინარეობს.

ქალს, ჩვენ შორის არსებული განსხვავებების მიუხედავად, თავი დანარჩენების თანახმად ელიარებინა, არანაირი დაყოფა არ მომხდარიყო, იმის მიუხედავად, მსვლელობაზე სხვისი დახმარების სურვილმა გამოიყვანა თუ დახმარება თავად სჭირდებოდა. მეორე მიზანი ის იყო, მამაკაცების ძალადობაზე გვესაუბრა, რაც – მაშინ ასე იყო და გარკვეულწილად დღემდე ასეა – საზოგადოებაში ისეთ საკითხად ითვლება, რომელიც ცოლ-ქმარს შორის უნდა დარჩეს და ოჯახის გარეთ არ უნდა გავიდეს.

ამგვარად, ჩვენი კამპანია ძირს უთხრიდა დამკვიდრებულ შეხედულებას, რა და რომელი ჯგუფების მიერ შეიძლებოდა გამოტანილიყო საჯარო განხილვის საგნად. ის, რაც პირად საკითხად იყო მიჩნეული, პოლიტიკურ საკითხად გამოცხადდა. ქალებმა თავიანთი თავი საკუთარი ბრძოლის სუბიექტად აქციეს, ბრძოლა კი არა მხოლოდ სახელმწიფოს, უშუალოდ იმ მამაკაცების წინააღმდეგაც იყო მიმართული, რომლებთან ერთადაც ისინი ცხოვრობდნენ და რომლებიც იმ პრივილეგიებით სარგებლობდნენ, საზოგადოების მიერ მათთვის მინიჭებულ სისტემურ ძალაუფლებას რომ ემყარებოდა. სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ ფემინისტებმა პრეტენზია განაცხადეს საჯარო სივრცეზეც, როგორც საპროტესტო სარბიელზე.

ქალაქისა და შემოწმების საწინააღმდეგო შედეგოში აქტიუმი 90-იან და 2000-იან წლებში

იისფერი ქინძისთავი

80-იან წლებში ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო, რომ ქალის ხმა საჯარო სივრცეში მოესმინათ. კამპანიები მეტწილად კაცებისაგან ძალადობისა და სექსუალური შევიწროების წინააღმდეგ იყო მიმართული. ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი, ისტორიული კამპანია, რომელიც თურქეთის ფემინისტურმა მოძრაობამ დაიწყო, სექსუალური შევიწროების საწინააღმდეგო „იისფერი ქინძისთავი“ იყო. იგი შეიძლება 1989 წელს დაწყებული კამპანიის გაგრძელებად ჩაითვალოს, რომლის აქციები ქუჩებში ეწყობოდა, სლოგანად კი „ჩვენი სხეულები ჩვენ გვეკუთვნის, შეაჩერეთ სექსუალური ძალადობა“ ჰქონდა. ქალების ჯგუფი საკუთარი მოთხოვნების გამოსატქმელად იკრიბებოდა, რათა ქუჩაში დღისით თუ ღამით თავისუფლად, სიფრთხილისა და შიშის გარეშე სიარული შეძლებოდა. მათ სურდათ, საზოგადოებრივი ტრანს-

პორტით ისე ესარგებლათ, რომ მამაკაცების მზერისა და სხეულზე შეხების არ შეშინებოდათ³.

ქალები ამტკიცებდნენ, რომ ის პიროვნებები, რომელთაგანაც სექსუალურ შევიწროებას განიცდიდნენ, სულაც არ იყვნენ „ვილაც კაცები“, ვისაც, ვთქვათ, განათლება აკლდა – ისინი უბრალოდ იმ ძალაუფლებით სარგებლობდნენ, რომელიც მათ პატრიარქალურმა საზოგადოებამ მიანიჭა. ფემინისტები არწმუნებდნენ, მოუწოდებდნენ ქალებს, ხმა ამოეღოთ, არ მიეცათ მამაკაცებისთვის მათი საარსებო სივრცის შევიწროების უფლება. ისინი ქუჩებში, ბაზრებში, ლამის ბარებსა და ქალაქის მივარდნილ ნაწილებში გამოვიდნენ – სივრცეებში, რომლებიც, საზოგადოების აღქმით, მამაკაცებს ეკუთვნით – რათა შევიწროებაზე ხმამაღლა ელაპარაკათ, და ქალებს იისფერ ქინძისთავეებს ურიგებდნენ, რათა შეხებისა თუ შევიწროების მცდელობებს შეიარაღებულები დახვედროდნენ.

ფემინისტებმა პლაკატებიც დააბეჭდინეს, შემდეგი წარწერებით: „ეს ჩემი სხეულია, არ მომეკარო!“, „რაც უნდა მეცვას მე, შენს გამოწვევად ნუ მიიღებ“ და „მე არ ვარ ის, ვისაც უნდა რცხვენოდეს“. ქალებმა პირველად დაიწყეს ამ სიტყვათშეთანხმების – „სექსუალური შევიწროების“ გამოყენება. იისფერი ქინძისთავეები „პრაქტიკაში“ გამოსაყენებლად არ დარიგებულა – ეს უფრო სიმბოლო იყო, რომელიც იმაზე მიანიშნებდა, რომ ჩვენ შეგვიძლია თავის დაცვა, რომ ჩუმად არ ვიქნებით, გამოვალთ, ჩვენსას მაინც ვიტყვით.

მართალია, პროტესტი უფრო სიმბოლური იყო, მაგრამ მთლიანობაში იგი ძალიან მნიშვნელოვანი იყო ფემინისტებისთვის, სექსუალური შევიწროების სამხელად და საჯარო სივრცის მოსაპოვებლად. იისფერი ქინძისთავი სექსუალურ შევიწროებასთან ფემინისტების ბრძოლის სრულიად განსაკუთრებული, ნიჭიერად მოფიქრებული სიმბოლოა. იისფერი ქინძისთავის წყალობით ჩვენი ხმა უკეთ ისმის, როდესაც ვამბობთ: ქუჩები მამაკაცებს არ ეკუთვნით; სექსუალური შევიწროება იმიტომ არ ხდება, რომ მამაკაცი შეშლილია ან გაუნათლებელი – ისინი უბრალოდ მამაკაცები არიან; სექსუალური შევიწროება მამაკაცთა მხრიდან ძალადობაა; დაბოლოს – ჩვენი სხეულები ჩვენ გვეკუთვნის. სექსუალური შევიწროება ჯერ მსოფლიოში ბოლომდე არსად აღკვეთილა, თუმცა, „იისფერი ქინძისთავის“ გარშემო მობილიზებამ მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინა სამოქალაქო კოდექსის ნორმების ჩამოყალიბებაზე. ქალების ქუჩაში გასვლა ფემინისტებისთვის ის ბიძგი იყო, რომელმაც იმ წლებში მათ პოლიტიკურ წინსვლას

3 <http://morigne.blogspot.com.tr/>

შეუწყო ხელი, ხოლო 90-იან წლებში სამართლებრივი და ინსტიტუციური სტრუქტურების დახვეწა მოიტანა შედეგად⁴.

„იისფერი ქინძისთავეები“ თურქეთის ქუჩებში პირველად 1989 წელს გამოჩნდა. 2008 წელს ფემინისტების მეორე თაობამ იგი ისევ გამოიყენა კამპანიის სიმბოლოდ და ინსტრუმენტად. ეს ახალი წლის აღნიშვნის დროს მოხდა, როცა ტაქსიმის მოედანზე, სატელევიზიო კამერების და პოლიციის მოურიდებლად, ქალზე სექსუალური ძალადობა მოხდა. ფემინისტებმა იმის წინააღმდეგაც გამოთქვეს პროტესტი, თუ როგორ აშუქებდა მედია ამ შემთხვევას. ამის საპასუხოდ, ფემინისტებმა ქუჩის აქციების მოწყობა ყოველ პარასკევს დაიწყეს: ქალებს იისფერი ქინძისთავეებს ურიგებდნენ და ლამის ცხოვრებასა და ქალაქის ქუჩებზე ისეთ-სავე უფლებებს აცხადებდნენ, როგორიც მამაკაცებს ჰქონდათ⁵.

ამ ორი კამპანიის შემდეგ, 1990 წელს, ფემინისტებმა სტამბოლში მორჩატის (იისფერი ჭერი) ქალთა ფონდი დააარსეს. ქალებისთვის, რომლებმაც ძალადობა განიცადეს და დახმარებას ესაჭიროებათ, ეს უნიკალური, სრულიად დამოუკიდებელი თავშესაფარია.

4 90-იან წლებში, იმ ბრძოლის გარდა, მამაკაცების მიერ ქალებზე ძალადობის წინააღმდეგ რომ მიმდინარეობდა, სამართლებრივი და ინსტიტუციური სტრუქტურების დასახვეწნად არასამთავრობო ორგანიზაციების დაფინანსება და სახელმწიფოსთან დიალოგიც ძალზე მნიშვნელოვანი გახდა. ფემინისტთა პოლიტიკური ჩარევის წყალობით, სამოქალაქო თუ სისხლის სამართლის კოდექსში თვალსაჩინო ცვლილებები შევიდა. 1990 წელს დაიწყო კამპანია თურქეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 438-ე მუხლის წინააღმდეგ, რომელიც სექსმუშაკის გაუპატიურების შემთხვევაში მამაკაცისათვის სასჯელის შემცირებას ითვალისწინებდა. ეს მუხლი კოდექსიდან ამოიღეს. მეორე მუხლი დათქმას შეიცავდა, რომ ანაზღაურებადი სამსახურის დასაწყებად ქალს ქმრისთვის ნებართვა უნდა ეთხოვა. ცოლქმრული ღალატი ორივე სქესისათვის კანონით იყო აკრძალული. მამაკაცების მიმართ ეს კანონი 1996 წელს გაუქმდა, ქალებისადმი – 1998 წელს. 1997 წელს მიღებული ცვლილებების შემდეგ (სულ ცოტა ხნის წინ კანონი ძველი სახით აღდგა და ქალებს მამის გვარის ქონა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლიათ, თუ ამის სურვილს გამოთქვამენ) ქალს ქორწინების შემდეგ საკუთარ გვარზე დარჩენა შეუძლია. 2001 წელს, ქალთა ორგანიზაციების მცდელობებით, სამოქალაქო კოდექსში მნიშვნელოვანი ცვლილება იქნა შეტანილი: გაუქმდა განსაზღვრება „ოჯახის თავი მამაკაცია“, ასევე მიღწეულ იქნა თანაბარი უფლებები ორივე სქესისათვის როგორც ქორწინებაში, ისე – განქორწინების შემთხვევაში. 2004 წელს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი კამპანია ჩატარდა სამოქალაქო კოდექსის იმ მუხლის წინააღმდეგ, რომლის თანახმად, გაუპატიურების შემდეგ კი მსხვერპლზე დაქორწინების შემთხვევაში მამაკაცს სასჯელი არ შეეფარდებოდა. კოდექსიდან ეს მუხლიც ამოიღეს (2014 წელს ლონდონში წარდგენილი პრეზენტაციიდან „პატრიარქატის წინააღმდეგ ბრძოლა თურქეთში“, მომზადებულია სტამბოლის ფემინისტური ერთობის წევრების: ბეგუმ აჯარის, აიშეგიულ თაშიმანისა და დენიზ ულუსოუს მიერ).

5 <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/feminizm/tarhimizden/kampanyalara/761-bedenimiz-bizimdir-tacize-kars-mor-igne-2008-ocak-mart.html>

„ფესები შეატყუა, ჩემს სივრცეში წე იჭრები, წე გაშიწრობა!“

ერთხელ, 2014 წელს, ერთმანეთს ქალაქის მეტროთი და ავტობუსებით მგზავრობის გამოცდილებას რომ ვუზიარებდით, მივხვდით: ძალიან დავიღალეთ იმ წნეხისგან, რომ მუდმივად იძულებულები ვართ, მამაკაცებისგან დატოვებულ მცირე სივრცეებში შევიყუჟოთ. მამაკაცები საჯარო სივრცეებში ქალებს უგულვებელყოფენ, თავად კი ამ სივრცეს მაქსიმალურად იკავებენ – თუნდაც მაშინ, როდესაც გვერდით გვისხედან – თითქოს საჯარო სივრცე მთლიანად მათ ეკუთვნოდეთ. ეს ძალაუფლების წყურვილიდან მომდინარეობს, საკუთარი ძალაუფლების ჩვენების სურვილიდან. ამგვარად დაიბადა სოციალური მედიაკამპანიის იდეა: საზოგადოებრივ ტრანსპორტში გაშლილი ფეხებით (ასო V-ს მსგავსად) ჯდომის მანერა უნდა გაგვეპროტესტებინა, მამაკაცებს რომ ახასიათებთ. მოვამზადეთ სტიკერები და ტვიტერისა და ფეისბუქის მეშვეობით დიდი ინტერესიც გამოვიწვიეთ. აქციაზე იმდენი ქალი გამოვიდა, რომ, ლამის სპონტანურად, ჩვენმა გამოსვლამ მასობრივი კამპანიის სახე მიიღო⁶.

„წუ შლი ფეხებს, წუ იკავებ ჩემს სივრცეს!“

„წუ იკავებ ჩემს სივრცეს, წუ მაინწრობ!“

კამპანია საზოგადოებრივ ტრანსპორტში შევიწროების წინააღმდეგ.

ნ მართალია, ამის შესახებ საკმარისი ინფორმაცია არ გამაჩნია, მაინც შეიძლება თქმა, რომ (შესაძლოა, მედიას არც არასდროს გაუშუქებია ეს პრობლემა) ასე ჯდომის, საერთო სივრცის ასე მითვისების ჩვევა კაცებს მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში აქვთ, ნიუ-იორკისა და ლონდონის მეტრო კი ნამდვილად შეგვიძლია მოვიყვანოთ მაგალითად.

ამ კამპანიით ქალებმა უხმოდ დაადასტურეს, რომ საზოგადოებრივ ტრანსპორტში ხშირად გრძნობენ თავს შეურაცხყოფილად და შევიწროებულად და მამაკაცებს ამის შესახებ ორიგინალური ფორმით მიანიშნეს – საზოგადოებრივ ტრანსპორტში ხომ ხშირად გვიხდება შენიშვნისაგან თავის შეკავება. ახლა შეგვიძლია, ეს სტიკერი ტანისამოსზე დავიკრათ და მათ სიტყვის უთქმელად მივანიშნოთ – ასე ჯდომა სხვის სივრცეში შეჭრასა და შევიწროებას ნიშნავს.

კამპანიამ მედიაში დიდი გამოხმაურება ჰპოვა და ქალებშიც და მამაკაცებშიც პოპულარული გახდა. მის შესახებ ყველამ შეიტყო, მამაკაცებმა სიფრთხილის გამოჩენა დაიწყეს (სიფრთხილეს საჯაროდ შერცხვენის შიშიც ერთვოდა) და საზოგადოებრივ ტრანსპორტში საკუთარი სივრცის საზღვრები აღმოაჩინეს. კამპანიამ დადებითად იმოქმედა ქალების თავდაჯერებულობაზეც საკუთარ სივრცეზე პრეტენზიის გაცხადებისას. კამპანიის პოპულარობამ უფრო მეტ ქალს მისცა იმის გამბედაობა, ხმა აღემაღლებინათ, თუკი თავს შევიწროებულად იგრძნობდნენ ან, რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, თუ რომელიმე ფორმით ქალის შევიწროების მონმენი გახდებოდნენ⁷. კამპანიაში მონაწილეობა და საკუთარი გამოცდილების გაზიარება, საცხოვრებელი ადგილის მიუხედავად, ყველასათვის გაიოლებული იყო.

აღგილობრივ არჩევნებში ფემინისტი კანდიდატის მხარდასაჭერი კამპანია⁸

ფემინისტებმა 2009 წლის ადგილობრივ არჩევნებამდე დაიწყეს იმაზე მსჯელობა, რისი გაკეთება შეიძლებოდა საარჩევნო პროცესის განმავლობაში. ენციკლოპედია ფორუმები, რომლებზეც ბეიოლღუ-სტამბოლის ადგილობრივ არჩევნებში ფემინისტი კანდიდატის მონაწილეობაზე მსჯელობდნენ. ეს ის უბანია, სადაც ყველაზე მეტი ფემინისტური ორგანიზაციაა დაფუძნებული. კამპანიის წარსამართად მათ გაერთიანება „ფემინისტური კრება არჩევნებისთვის“ შექმნეს. ქალებმა გადანყვიტეს, რომ ფემინისტი კანდიდატის ყოლა რამდენიმე მოსაზრებით იყო გონივრული. უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელოვანი იყო, წინ წამოწეულიყო ფემინიზმი, როგორც დამოუკიდებელი იდეოლოგია, რისი მეშვეობითაც სამოქმედო მიმართულებების შემუშავება გაადვილდებოდა, ფემინისტი

7 <http://bianet.org/english/women/155006-stop-spreading-your-legs-don-t-occupy-my-space>

8 <http://sosyalistfeministkolektif.org/feminizm/tarihimizden/kampanyalara/754-2009-yerel-seclimler-bey-oglu-na-feminist-soezuemuez-var.html>; <http://sosyalistfeministkolektif.org/feminizm/tarihimizden/758-neler-yapt-k-neler-yapabilirdik.html>

ქალები კი, როგორც ფემინისტური ბრძოლის დამოუკიდებელი პოლიტიკური სუბიექტები, სხვა პოლიტიკურ აქტორებს გაუთანაბრდებოდნენ. ეს არჩევნები ფემინიზმის „ხილვადობის“ გაზრდასაც შეუწყობდა ხელს. მეტიც, ადგილობრივი პოლიტიკა ისედაც მიმზიდველი სფერო იყო, რადგან იგი ქალების ცხოვრებაზე გავლენას უშუალოდ ახდენს. ადგილობრივი მმართველობა ასევე უშუალოდაა დაკავშირებული იმასთან, როგორ ცხოვრობს და გრძნობს თავს ქალი „კერძო“ თუ საჯარო სივრცეში. წყლის, ელექტროენერგიის, გათბობის გამოყენება, მათი ხელმისაწვდომობა, ისევე, როგორც პოლიტიკური თუ სექსუალური შევიწროება, მამაკაცთა ძალადობა შინ თუ ქუჩებში – ყველა ეს საკითხი ადგილობრივი მმართველობის ხელშიც გადის.

ეს კამპანია ქალებს შესაძლებლობას აძლევდა, ხმამაღლა ესაუბრათ იმის შესახებ, თუ რის შეცვლაზე ოცნებოდნენ საკუთარ საარსებო სივრცეში. მისი მსვლელობისას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა ურბანიზაციის, ქალაქის მართვის პოლიტიკის პრობლემებს, იმას, რამდენად ხელმისაწვდომი იყო ქალებისათვის უსაფრთხო თავშესაფრები, შემწეობა ბავშვებისა და მოხუცების მოვლაში, მოვლისა და საოჯახო საქმის კოლექტივიზაცია, სოციალური ცენტრები, რომლებიც მხოლოდ ქალების კი არა, მამაკაცების პრობლემების გადასაჭრელად და მათ დასახმარებლად იქნებოდა შექმნილი.

მინდა, ამ საარჩევნო კამპანიის ორი თავისებურება გამოვყო, რომლებიც დანარჩენებზე მნიშვნელოვანი მეჩვენება. პირველი – ქუჩებისა და ბაზრების სივრცის უხვად გამოყენება იყო. გვინდოდა, ამ გარემოს ყველა ასპექტზე მოგვეხდინა გავლენა – მაგალითად, შეგვეცვალა ტროტუარების დიზაინი, აღგვეკეთა სექსისტური რეკლამები, მამაკაცების მიერ ქალებზე დომინირების ნიშნები, რაც თუნდაც ქალების შრომისა და მათი ხმების მიჩქმალვაში გამოიხატება. თუმცა, ეს ამასთანავე შესაძლებლობებით, მრვალფეროვნებით სავსე სივრცეცაა, სამოქმედო სივრცე, რომელშიც ქალთა სოლიდარობის გაძლიერება, ერთად მუშაობა, ერთმანეთის გამოცდილების მოსმენა და გაზიარება შეიძლება.

მეორე თავისებურება იმაში მდგომარეობდა, რომ მხოლოდ კანდიდატი კი არ იყო ფემინისტი, მთელი კამპანია ფემინისტური იყო, მთელი პროცესი ღია იყო მონაწილეობისთვის, კრიტიკისთვის და, რა თქმა უნდა, მხარდაჭერისთვის, ნებისმიერი ქალისათვის, რომელსაც საამისო სურვილი ექნებოდა. ყველა გადანწყვეტილებას ერთად ვიღებდით და ერთად ვაქცევდით საქმედ, ბიუჯეტსაც კი ერთად ვადგენდით, ამასთან, ვცდილობდით, მობეზრებული პოლიტიკური მოდელებისთვის თავი აგვერიდებინა.

რომ შევაჯამოთ, ამ კამპანიის დროს ფემინისტები სტამბოლში პირველად გამოვიდნენ საკუთარი ქალაქის ტრანსფორმაციის თანმიმდევრული გეგმით. ჩვენმა მოძრაობამ, ასევე პირველად, აჩვენა, რამდენადაა ერთმანეთთან დაკავშირებული ნეოლიბერალური პოლიტიკის დამოკიდებულება ქალებისადმი და ჩვენი საარსებო სივრცე. გამოვთქვით იმედი, რომ ამ პოლიტიკის ცვლილება ქალთა არსებულ პირობებს მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს.

ფემინისტური ჩარევა გეზი-პარკის აპოლიტიკის დროს

მართალია, გეზი-პარკის შემთხვევა ოდნავ განსხვავებულია, რადგან გეზი 2013 წლის მოვლენებამდეც ადამიანთა ერთობლიობის მიერ შექმნილი ალტერნატიული სივრცე იყო, მაინც მიიწია ხაზი გავუსვა, რამდენად შეცვალა ფემინისტების მონაწილეობამ აქციების ენა, სლოგანები და სამუშაოს დანაწილების პრინციპი.

ფემინისტები ძალიან აქტიურად მონაწილეობდნენ 2013 წლის ზაფხულში დაწყებულ გეზი-პარკის ამბოხებაში, რომელსაც მეტწილად სტამბოლის ამ ნაწილის ჯენტრიფიკაციის უკანონო მცდელობებმა მისცა ბიძგი, პოლიციის ჩარევის, მისი დაუნდობელი ქმედებების შემდეგ კი პროცესმა ფორმა იცვალა და გამოკვეთილად ანტისამთავრობო აჯანყებად იქცა. ჩვენ, ჩვენი მხრივ, ქუჩაში იმ პატრიარქალური სისტემის წინააღმდეგ გამოვედით, ქალები რომ სახლებსა და ოჯახებში ჰყავს გამოკეტილი და საჯარო სივრცე მამაკაცებისთვის აქვს დასაკუთრებული; გამოვედით „სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის“ ჩარევის წინააღმდეგ, რომელიც ცდილობს, დაგვიდგინოს, ვისთან და როგორ ვიცხოვროთ, რამდენი შვილი გვყავდეს, რა ჩავიცვათ და როგორ ვიცინოთ; რომელსაც სურს, შეგვიზღუდოს აბორტის უფლება⁹.

გეზი-პარკის ამბოხის დროს ფემინისტებს ფემინისტური ბანაკი ჰქონდათ მოწყობილი და მთელ ქალაქში ქალთა შეხვედრებს მართავდნენ. დემონსტრაცია გარკვეული ჯგუფების მიერ იყო ორგანიზებული, რომლებიც ბეიოლლუს (სწორედ ამ უბანშია უმეტესად თავმოყრილი სტამბოლის ფემინისტური და ლგბტი ორგანიზაციები) ერთიანი რეკონსტრუქციის წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ. გეზის ამბოხის მონაწილეები საოცარი სისწრაფით მატულობდნენ, მათ ნახევარს ქალები შეადგენდნენ.

9 <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/english/543-we-are-in-the-streets-for-a-life-without-harassment.html>

ფემინისტებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს აჯანყებაში. ისინი ცდილობდნენ, ასევე აღეკვეთათ ზოგიერთი მონაწილე ჯგუფის სექსისტური ენა თუ პრაქტიკა. ჩვენ მაშინვე გავავრცელეთ სლოგანი „წინააღმდეგობა უნდა იყოს უდრეკი, მაგრამ არა უხამსი“ და ბევრს შევაცვლევინეთ სექსისტური, ფობიებით ნასაზრდოები ენა აჯანყების ზოგი მონაწილის, ლ გ ბ ტ ი პირების და სექსმუშაკების მიმართ.

როგორც კი პარკი დავიკავეთ, სხვა ჯგუფებისა თუ ცალკეული პირების მსგავსად, ჩვენი, „ფემინისტური კარავი“ გავშალეთ და უორკშოპებს იქ ვატარებდით.

ქუჩებში უმთავრესად პოლიციის მიერ დაწყებულმა ძალადობამ გამოვიყვანა. მხოლოდ ქალაქის ამ ნაწილის ჯეტრიფიკაციამ კი არა, არამედ ასევე – იმ ავტორიტარული, მიზოგინიური, ჰომოფობიური, ადამიანების დამხარისხებელი პოლიტიკის წინააღმდეგ, სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას რომ აქვს. ქალთა ფორუმი, რომელიც სტამბოლის ფემინისტური კოლექტივის მოწოდებით დაიწყო, ქალაქის სხვადასხვა ნაწილში გაგრძელდა და იმ ადგილობრივ პლატფორმად იქცა, სადაც ქალები სექსიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ხერხებზე მსჯელობდნენ. ქალთა ერთ-ერთი ფორუმის, ქადიქოის (Kadıköy) ეს შეხვედრები მას შემდეგ ყოველკვირეულად ეწყობოდა.

ამას გარდა, ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ დემონსტრაციებს ვმართავდით, როგორც ქალები და მნიშვნელობას არ ვანიჭებდით ნაციონალისტურ და რელიგიურ დისკურსებს, რომლებიც ერთი მხრივ ამბოხის, მეორე მხრივ კი, ქალთა მონაწილეობის წინააღმდეგ იყო მიმართული.

გეზი-პარკის მოვლენებზე, რასაკვირველია, ბევრი რამ შეიძლება ითქვას. რაც აქ გვიამბოვებ, მხოლოდ მცირე ნაწილია, ყურადღება მხოლოდ ბილწისფერობისა და ქალთა შევიწროების, მათ მიმართ მამაკაცთა ძალადობის განზომილებებზე გავამახვილე, რაც ფემინისტების ჩარევის შემდეგ მალევე აღიკვეთა.

ფემინისტური ლამის მსვლელობა

უკანასკნელი მაგალითი, რომლის განხილვაც მინდა, ფემინისტური ლამის მსვლელობებია, რომლებსაც სტამბოლის ქალთა კრება ყოველწლიურად 8 მარტს, ქალთა საერთაშორისო დღეს აწყობს ხოლმე. 8 მარტის აღსანიშნავი კიდევ ერთი დემონსტრაცია ამავე კვირის დასვენების დღეებში ეწყობა, როგორც წესი, დღისით. მასში პოლიტიკური პარტიები, პროფესიული კავშირები და პროფესიული ორგანიზაციები მონა-

წილებზე, ყველა საკუთარი დროებით და სიმბოლოებით გამოდის. რაც ფემინისტურ ლამის მსვლელობებს სხვა აქციებისგან განასხვავებს და აღნიშნის ღირსად ხდის, ის არის, რომ ეს მსვლელობები პირნიშნად ფემინისტურია. მისი სიმბოლიკის ერთადერთი ფერი იისფერია, ხოლო მისი ერთადერთი სიმბოლო ფემინისტების მიერ მოძრაობის სიმბოლოდ დამკვიდრებული ქალის სქესის ნიშანი – ფემინაა. სხვა არცერთი ჯგუფის ან პოლიტიკური პარტიის ნიშანი ან სიმბოლო აქციის დროს არ გამოიყენება: გვინდა, რომ სწორედ ქალები ვიყოთ ერთად, ჩვენს საერთო საზრუნავზე ვიმსჯელოთ, ჩვენი მრისხანება სიტყვებად ვაქციოთ, სიტყვები კი გავავრცელოთ და სხვებს მივანდინოთ. ეს ის შემთხვევაა ვერ იქნება, სადაც სხვადასხვა ჯგუფი ერთმანეთს ხილვადობაში ეჯიბრება. უკანასკნელი ორი წელია, მსვლელობის შემდეგ ფემინისტურ წვეულებებსაც კი ვაწყობთ.

პირველი ფემინისტური ლამის მსვლელობა 2003 წელს შედგა, ტაქსიმის მოედნიდან ისთიქალის ქუჩას გავუყევით. მსვლელობის თემა მაშინ ომი და ანექსია იყო: „ჰიტლერი, მუსოლინი, შარონი, მილოშევიჩი, ბუში, სადამი... ყველანი მამაკაცები არიან. ნუთუ მხოლოდ დამთხვევაა?“ ეწერა ჩვენს ერთ-ერთ პლაკატზე. მომდევნო წლების განმავლობაში თემები, შესაბამისად – პლაკატების წარწერები იცვლებოდა, მაგალითად, 2004 წელს – ქალთა მკვლელობების, მამაკაცთა ძალადობისა და სახელმწიფოს მფარველობის თემებს უკავშირებოდა; 2005 წელს – მამაკაცების მიერ შექმნილი სისტემებისადმი დაუმორჩილებლობას; 2006-ში – „ფემინისტურ ამბოხებას“; 2008 და 2009 წლებში – ფემინისტების ბრძოლას კაპიტალიზმის, მილიტარიზმის, ნაციონალიზმისა და პატრიარქატის წინააღმდეგ. 2010 წელს ქალთა მკვლელობების საწინააღმდეგო კამპანიას ჩვენ ამბოხი ვუწოდეთ: „ეს ფემინისტების ამბოხებაა, ჩვენ ვჯანყდებით ფემიციდის წინააღმდეგ“. 2012 წელს თემად სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის საოჯახო პოლიტიკა გვქონდა – მმართველი პარტია ქალის დანიშნულებას და ადგილს მხოლოდ ოჯახში, ბავშვების გამჩენად და მომვლელად, მზარეულად ხედავს, ამასთან, არ აღიარებს იმ პრობლემებს, რომელთაც ქალები, როგორც პიროვნებები აწყდებიან – მამაკაცთაგან ძალადობას, სიღარიბეს, უმუშევრობას. მომდევნო წლებში ჩვენი დღის წესრიგი კვლავ მთავრობის უკიდურესად მიზოგინიური პოლიტიკის წინააღმდეგ იყო მიმართული – ქალებისათვის საკუთარ ცხოვრებაზე, სხეულსა და გადაწყვეტილებებზე უფლების წართმევას ვაპროტესტებდით, ხმას საჯაროდ ვიმაღლებდით იმის წინააღმდეგ, რომ მოკლე ქვედატანების ჩაცმას, შინიდან ლამით გასვლას,

სექსის ქონას, აბორტზე ჩვენი უფლების დაცვას, განქორწინებას გვიკრძალავდნენ.

ფემინისტური ღამის მსვლელობები 2003 წელს ასიოდე ქალმა დავინყეთ. 2013 წელს ამ ქალების ოდენობამ 10 000-ს მიაღწია. ეს სტამბოლში ძალზე სიმბოლური სივრცეა მამაკაცთა ძალადობასა და პატრიარქატთან საბრძოლველად. საკუთარი ცხოვრების განკარგვის ნება-სურვილს ქალები ერთად ვადასტურებთ. ეს ქალაქის შუაგულში ჩვენი ფემინისტური ბრძოლის დღესასწაულს ჰგავს ხოლმე. „ამ ღამეებიდან, ამ ქუჩებიდან, ამ მოედნებიდან წასვლას არ ვაპირებთ!“

პრობლემები და დასაძინები

ის სლოგანები, ფემინისტური ღამის მსვლელობებისათვის ჩვენს პლაკატებს რომ ვანერო, სხვა მასალები, რომლებიც, შესაძლოა, ნაგვიკითხავთ ან მოგისმენიათ, ადვილად მიგახვედრებთ, რომ თურქული პოლიტიკის სივრცე განსხვავებულად მოაზროვნეთა მიმართ მტრულადაა განწყობილი. მეტიც: ღამის საომარს მიმსგავსებული ვითარება არ ცხრება, სახელმწიფო ტერორის საფრთხე ყოველ წუთს და წამს გვახსენებს, რამდენად დაუცველები ვართ. დროდადრო მდგომარეობა ყოვლად უიმედოა, რადგან იგი ნებისმიერ განსხვავებულ პოლიტიკურ დღის წესრიგს აღკვეთს და ანადგურებს. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ნეოლიბერალურმა და კონსერვატიულმა პოლიტიკამ უკვე დიდი ზიანი მიაყენა ქალებს ფიტრას¹⁰ დისკურსით, რომელიც გენდერულ როლებს მხოლოდ ოჯახის განმტკიცების პოლიტიკის ფარგლებში აღიქვამს, კერძოდ, დაბრკოლებებს უქმნის განქორწინებას, იდეოლოგიურად განადიდებს დედობას და იმ ქალების მარგინალიზაციას ახდენს, ვისი ცხოვრების წესიც არ ესადაგება მმართველი პარტიის წარმოდგენებს, თუ როგორები უნდა იყვნენ კდემამოსილი, მაღალზნეობრივი ქალები¹¹. დასაქმების ახლანდელი პოლიტიკიდან გამომდინარე, ქალებისთვის თითქმის შეუძლებელია ისეთი სამუშაოს პოვნა, რომელიც ღირსეულად ცხოვრების საშუალებას მისცემთ, უამისოდ კი ქალებსა და მამაკაცებს შორის მატერიალური თანასწორობის არსებობა შეუძლებელია. უსუსურები ვართ მაშინაც, როდესაც ოჯახიდან წასვლა, ქმართან

10 წმინდად ისლამური კონოტაციის მქონე არაბული სიტყვა, რომელიც ადამიანის „წმინდა“, „ბუნებრივ“, „შეურყვნელ“ ზნეობრივ მდგომარეობას აღნიშნავს.

11 <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/english/919-erdogan-is-right-we-do-not-care-about-t-f-trat.html>

ან პარტნიორთან გაყრა და საკუთარ ცხოვრებაზე პასუხისმგებლობის აღება გვინდა, იმისგან დამოუკიდებლად, რა მიზეზით ვაკეთებთ ამას, ძალადობისგან თავის დაცვის სურვილით, უსაფრთხოების მოსაზრებით, სამოგზაუროდ, სხვა ადამიანთან ბედის დასაკავშირებლად თუ განსამარტოებლად.

ახლანდელ პოლიტიკურ გარემოში სახელმწიფო ინსტიტუციების გარდაქმნის მცდელობებიცა და მათთან ბრძოლაც ერთნაირად გართულებულია. თუმცა, ჩვენ მაინც დაუსრულებლად ვეძებთ საიმისო ხერხებს, როგორ გავაგონოთ საზოგადოებას ჩვენი ხმები ქუჩებში, როგორ გამოვიტანოთ სააშკაროდ მამაკაცთა ძალადობა და სახელმწიფოს მიერ მათი ხელშეწყობა ამ ძალადობის განხორციელებაში. ამას მანამდე გავაკეთებთ, სანამ ქალებისათვის მონყობილი თავშესაფრები ასე ცოტაა, სანამ არსებობს კანონები, რომლებიც გაუპატიურების შემთხვევაში ქალის თანხმობასა თუ ბრალზე მიაწინებებს, სანამ სასამართლო განჩინებებში ქალების მკვლელი მამაკაცებისთვის, როგორც „პროვოკაციის მსხვერპლთათვის“, გასამართლებელი მიზეზები სახელდება, სანამ არ არსებობს ჩვენი მხარდაჭერის მექანიზმები, როცა მუშაობა ან განქორწინება გვსურს.

შინ თუ გარეთ, ძალადობით ქალების დათრგუნვა და დამორჩილება ხელს უწყობს ურთიერთობების ახლანდელი პატრიარქალური სისტემის შენარჩუნებას. რაც უფრო ხილულია ქალების მობილიზაცია ფემინისტური საკითხების გარშემო, მით მეტად ვძლიერდებით პირად სივრცეში, ოჯახში, სასწავლებლებში, პროფესიულ გაერთიანებებსა თუ სამსახურებში.

მე ასე მესმის: ძლიერები მხოლოდ მაშინ ვიქნებით, თუ იმ დამქსაქსველ, დამაპირისპირებელ დისკურსებს და ხერხებს გავექცევით, რომელთაც ქალების წინააღმდეგ სახელმწიფო და საზოგადოება იყენებს და მუდამ გვეხსომება – როგორი განსხვავებებიც უნდა იყოს ჩვენ შორის, ფემინისტური ბრძოლა თავისუფლებისათვის ყველა ქალს ერთნაირად ეხება.

ქურთი ქალები და მათი ბრძოლა თავისუფლებისა და თანასწორობისთვის

პაჟერ ოზმენი

ქურთთა განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ ქურთებს და იმ ხალხებს, რომლებიც რეგიონში სხვადასხვაგვარი ჩაგვრის პირობებში ცხოვრობენ, თავისუფლების სურვილი გაუმძაფრა, ბუნებრივია, იგივე ითქმის ქურთ ქალებზეც, რომლებიც თანდათანობით თავისუფლებისათვის ბრძოლის დასაყრდენად იქცნენ, მათი მცდელობებით თავისუფლების სიო ყველა ქალმა იგრძნო. ამ მოძრაობის წევრი ქალები, უპირველეს ყოვლისა, მკაცრი ტრადიციული და სექსისტური წესების წინააღმდეგ იბრძვიან, რომელთა გამო მათ საკუთარი საზოგადოება სრულუფლებიან წევრებად ვერ აღიქვამს.

ქურთი ქალების ისტორია ორ ეპოქად შეიძლება დაიყოს: იმად, რაც ქურთთა განმათავისუფლებელი მოძრაობის დაწყებამდე იყო და მის შემდგომ ხანად. ქურთული საზოგადოება ტიპური პატრიარქალური საზოგადოებაა და მკაცრ სექსისტურ წეს-ჩვეულებებს და გენდერულ როლთა ტრადიციულ დანაწილებას ემყარება. ქალებისთვის აქ მხოლოდ დედის, დის და ცოლის როლი და შესაბამისი ოჯახური მოვალეობებია განკუთვნილი.

ქურთ ქალებს, რომელთაც ამ პარადიგმიდან თავის დაღწევა სურთ, მხოლოდ გენდერულ როლებზე კი არა, ზოგადად ქურთი თემის მიმართ არსებულ რასისტულ და ქედმაღლურ დამოკიდებულებასთანაც უწევთ ბრძოლა.

ქურთი ხალხის განსახლების ტერიტორია ოთხი ქვეყნის, თურქეთის, სირიის, ირანისა და ერაყის საზღვრებშია მოქცეული. ეს საზღვრები პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ დადგინდა. ჩამოთვლილ ქვეყანათაგან თითოეულში, ქურთი ხალხის იძულებითი ასიმილირება მიმდინარეობს, მათი ძირითადი უფლებები უგულებელყოფილია, განსაკუთრებით – თურქეთში, სადაც ქურთული მოსახლეობა აღმოსავლეთ მთიანეთშია მჭიდროდ განსახლებული. განსაკუთრებული სისასტიკით ეპყრობა მათ ყველა თურქული მთავრობა, ცდილობს, ქურთული იდენტობა დააკარგვინოს, „მთის ქურთებად“ მოიხსენიებს, კანონგარეშე აქვს გამოცხადე-

ბული მათი ენა, ქალაქებში კი ტრადიციული ქურთული ტანისამოსით სიარულს უკრძალავს. თურქეთის მთავრობა ყველანაირად ხელს უწყობს ქურთების მიგრაციას ქალაქებისკენ და მთიანეთში მათი რიცხოვნობის შემცირებას. თურქეთი კვლავ განაგრძობს ეროვნულ უმცირესობად მათი არაღიარების პოლიტიკას¹.

თურქეთის რესპუბლიკას უმცირესობებთან პრობლემები დაარსების დღიდან აქვს. მისი ოფიციალური იდეოლოგია ეთნოცენტრისტულია, რაც ერთიანი მულტიკულტურული საზოგადოებრივი სტრუქტურის შექმნას ხელს ვერ შეუწყობს. ქურთებს და უმცირესობათა სხვა ჯგუფებს საკუთარი პოლიტიკური პარტიების შექმნის უფლება არ აქვთ.

ქურთულ და მემარცხენულ ჯგუფებზე ზენოლა 1980 წლის 12 სექტემბრის შემდეგ გაძლიერდა, 90-იანი წლების დასაწყისში კი ამ წნეხმა და დისკრიმინაციამ პიკს მიაღწია. ამ პერიოდში უამრავი ქურთი დააპატიმრეს და ციხეებში აწამეს. სისასტიკისა და ჩაგვრის ეს ტალღა ბიძგი გამოდგა ახალგაზრდა ქურთებისთვის, განსაკუთრებით მათთვის, ვინც იმხანად უნივერსიტეტებში სწავლობდა, რათა თავიანთი სამოქალაქო უფლებებისთვის დაეწყოთ ბრძოლა. მალე ქალები ქურთთა გათავისუფლების მოძრაობის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი გახდნენ.

ქურთთა ქალები და წინააღმდეგობები, რომლებსაც ისინი აწუხებენ

განმათავისუფლებელ მოძრაობაში მისულმა ქალებმა მალევე გააცნობიერეს, რომ მათი ამოცანების ხორცშესხმა გენდერულ თანასწორობას და გენდერულად მგრძნობიარე საზოგადოებრივ მოწყობას საჭიროებდა. ქალთა საკითხების წამომწევი ჯგუფები უფრო მასშტაბური მოძრაობის ფარგლებში ჩამოყალიბდნენ და გავლენაც იმავ სივრცეში მოიპოვეს. ქურთთა განმათავისუფლებელი მოძრაობა სოციალურ საკითხებზე, მათ შორის, ქალთა პრობლემებზე კონცენტრირებულ სამოქალაქო ორგანიზაციად იქცა.

სწორედ ამ კონტექსტში დაიწყო ქურთთა ქალებმა საზოგადოებაში დამკვიდრებული გენდერული როლების ეჭვქვეშ დაყენება და გენდერული თანასწორობის ცნების პოპულარიზაციას ამა თუ იმ სახის აქტივიზმით შეუდგნენ. მათი მიზანი ქურთულ საზოგადოებაში გენდერულ თანასწორობაზე დაფუძნებული ცნობიერების ჩამოყალიბება და თურქულ სახელმწიფოსთან სამშვიდობო მოლაპარაკებების პროცესისათვის

1 <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/daily/feb99/kurdpofile.htm>

ხელის შეწყობა იყო. ქალების სამშვიდობო ინიციატივა (Barışçınkadınlar), მოძრაობები „შაბათის დედები“ (Cumartesi Anneleri) და „მშვიდობის დედები“ (Barış Anneleri) მხოლოდ სამი მაგალითია, რომლებიც ცხადყოფს, როგორ ემსახურებოდნენ ქურთი ქალები მშვიდობის მიზანს. ამას გარდა, 2003 წელს შექმნილი თავისუფალ ქალთა დემოკრატიული მოძრაობა (DÖKH) ასობით ქალს აერთიანებს სამოქალაქო საზოგადოებიდან, ქალთა საზოგადოებიდან, ახალგაზრდული ჯგუფებიდან, პოლიტიკური პარტიებიდან და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებიდან. ამ მოძრაობის შექმნილია ქალთა კრებები, ქალთა კოოპერატივები და აკადემიური ორგანიზაციები, მანვე დააარსა გენდერული ძალადობის მსხვერპლთა თავშესაფრები. თავისუფალ ქალთა დემოკრატიულმა მოძრაობამ ჩაუყარა საფუძველი ახალი ამბების ქალთა სააგენტოს (JINHA)².

ახალი ამბების ქალთა სააგენტო 2012 წლის 8 მარტს, ქალთა საერთაშორისო დღეს დაარსდა ქალაქ ამედში. იგი ქალთა საკითხებთან დაკავშირებული ახალი ამბების გაშუქებას ისახავს მიზნად, ქალის ხედვითა და მხოლოდ ჟურნალისტი ქალების მეშვეობით. მის რეპორტიორ ქალთა ქსელმა თანდათანობით მთელი ქურთისტანის ტერიტორია მოიცვა. ახლა შტატში 40 პირი გვყავს. იურიდიული თვალსაზრისით, კომპანია ვართ, მაგრამ ისე ვმუშაობთ, როგორც ქალთა კოლექტივი. შტატის დიდ ნაწილს ქურთი ქალები შეადგენენ. რაკი სააგენტო ძალზე გაფართოვდა, ახლა იგი ცდილობს, ქალთა პრობლემები მსოფლიოს მრავალი კუთხიდან გააშუქოს. გვაქვს ჩვენი ვებსაიტი, ხოლო ჩვენ მიერ რეგიონში მომზადებული ვიზუალური მასალა სხვადასხვა არხზე იგზავნება. ჩვენი რეპორტაჟები რეგიონის არაერთ გაზეთს მიეწოდება³.

JINHA-ს ჟურნალისტები ბევრ სირთულეს აწყდებიან, მათ ხშირად აკავებს პოლიცია, მაგრამ ჩვენი შტატის თანამშრომლები შეუპოვრად აგრძელებენ საკუთარი მისიის შესრულებას და საზოგადოებას ობიექტურ ინფორმაციას აწვდიან.

2015 წლის 2 თებერვალს თავისუფალ ქალთა დემოკრატიულმა მოძრაობამ კონფერენცია გამართა, რომელზეც სახელწოდება შეიცვალა და თავისუფალ ქალთა კონგრესი (KJA) დაირქვა. ამ დროიდან დაიწყო ამავე სახელწოდების (KJA) ჟურნალის გამოცემაც, რომელიც დროდადრო, არათანაბარი შუალედებით იბეჭდება და ქალთა სხვადასხვა პრობლე-

2 <http://www.awid.org/news-and-analysis/women-and-kurdish-movement-turkey-there-will-be-no-turning-back>

3 <https://corporatewatch.org/news/2016/jan/21/women-frontlines-kurdish-struggles-interview-jinha-womens-news-agency>

მას აშუქებს. KJA-ს ჟურნალისტები, ახალი სახელწოდების მიუხედავად, ძველებურად აგრძელებენ მუშაობას და, მენტალური თუ მორალური თვალსაზრისით, გენდერული მგრძნობელობის მქონე საზოგადოების შექმნას ცდილობენ. ჟურნალი მხოლოდ პოლიტიკის კი არა, სხვა ისეთ სფეროებსა თუ საკითხებზე აქვეყნებს მასალებს, როგორებიცაა ეკოლოგია, დიპლომატია, ეკონომიკა, სამართალი, კულტურა/ხელოვნება, განათლება, ენების სწავლება თუ ადგილობრივი თვითმმართველობა. კვირაში ერთხელ ჟურნალი უორკშოპებს ატარებს ქვეყნის სხვადასხვა ქალაქში მცხოვრები ქალებისთვის⁴.

ამ ქალების უმთავრესი სამიზნე პატრიარქალურ აზროვნებაზე დაფუძნებული სისტემა და იდეოლოგიაა, ჟურნალი მათ ამოძირკვას ემსახურება. ეს, რა თქმა უნდა, ადვილი ამოცანა არ არის, რადგან, ბედის ირონიით, სისტემას, რომელიც ქალებს ცხოვრებას ტყვეობაში ატარებინებს, საფუძველს უმეტესწილად სწორედ ქალებივე უმაგრებენ. საზოგადოებრივი ქცევის კონსერვატიული ნორმები და სექსისტური სამართლებრივი სისტემა ქალებისთვის ყველაზე ძნელად დასაძლევია დაბრკოლება გამოდგას.

ყოველ წელს, 8 მარტს, ქალთა საერთაშორისო დღეს ქალთა ბევრი ორგანიზაცია „ქალთა პლატფორმის“ (Kadinplatformu) ჩარჩოებში იკრიბება და ქალებზე ძალადობის აღმოსაფხვრელად ყოველწლიურ ღონისძიებებს აწყობს. ქალების პლატფორმა ორგანიზებას უწევს ქუჩის მსვლელობებს და დემონსტრაციებს ქალზე ძალადობის თითოეული კონკრეტული შემთხვევის დასაგმობად. ქურთი ქალები საკუთარ ბრძოლაში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ თანამშრომლობასა და ერთმანეთის თანადგომას ისეთი პრობლემების წინააღმდეგ გალაშქრებისას, როგორებიცაა რასიზმი და დისკრიმინაციული წინასწარგანწყობები. ამავდროულად, ისინი საზოგადოებას უმცირესობების უფლებებს აცნობენ.

ქალთა პრობლემები ცხოვრების ყველა სფეროში იჩენს თავს და პატრიარქალური სისტემიდან, მამაკაცის უპირატესობაზე დაფუძნებული ღირებულებებიდან მომდინარეობს. მხოლოდ ქალთა სოლიდარობასა და კოლექტიურ ბრძოლას შეუძლია მათი დაძლევა.

4 მეტი ინფორმაციისთვის იხილეთ: <http://jineoloji.com>

სახალხო დემოკრატიული პარტია (HDP) თურქეთის პოლიტიკაში თავის კვალს ტოვებს

სახალხო დემოკრატიული პარტია (HDP) 2012 წლის 15 ოქტომბერს დაარსდა. ამჟამად პარტიის თანათავმჯდომარეები ფიგენ იუქსეგდალი და სელაჰატინ დემირთაში არიან. ეს დემოკრატიული პარტიაა, რომელიც თავის ღირებულებებად პატიოსან და გამჭვირვალე პოლიტიკას, თავისუფლებასა და თანასწორობას, ადამიანის ღირსებასა და გარემოს დაცვას აღიარებს.

თურქეთში მშვიდობის დამკვიდრება სახალხო დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი პრიორიტეტული ამოცანაა. მას მშვიდობა მხოლოდ თურქეთის ტერიტორიაზე კი არა, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით სურს. პარტია უპირისპირდება იმპერიალიზმსა და მილიტარიზმს, ემხრობა მშრომელების უფლებათა დაცვას. სახალხო დემოკრატიული პარტიისთვის ფუნქციური დემოკრატიის მთავარი ნიშანი ძლიერი თვითმმართველობაა. სახალხო დემოკრატიული პარტია მამაკაცებით დომინირებულ წყობას უპირისპირდება და ქალთა თანასწორუფლებიანობისთვის, ლგბტქ პირთა უფლებებისთვის იბრძვის. ქალები პარტიის დაარსების დღიდან შეადგენენ მისი გადანწყვეტილების მიმღები აპარატის მნიშვნელოვან ნაწილს, ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ სდპ-ს ქალური ხედვა უკვალავს გზას, ძერწავს მის პოლიტიკას.

უკანასკნელი არჩევნების დროს, „მივცეთ ახალი ცხოვრება ქალებს!“ სახალხო დემოკრატიული პარტიის კამპანიის ერთ-ერთი სლოგანი იყო. კამპანიის მსვლელობისას დემირთაშმა განაცხადა: „სულ მცირე, ხუთ ქალს კლავენ ყოველდღიურად. ამ პატრიარქალურ საზოგადოებაში, რომელიც ქალებს არც არჩევანს აძლევს და არც ძალაუფლებას უზიარებს, ჩაგვრა და მკვლელობა კვლავაც დაუსჯელი რჩება. ჩვენ ქალთა დისკრიმინაციისა და მათზე ძალადობის მიმართ პრინციპული პოზიცია გვიჭირავს, და მომავალშიც ასე გავაგრძელებთ. ახალი ცხოვრებით მხოლოდ მაშინ დავინიჭებთ ცხოვრებას, თუ ქალებს წარმმართველი როლი მიენიჭებათ. თითოეული საზოგადოება სწორედ იმდენადაა თავისუფალი, რამდენადაც – ქალი ამ საზოგადოებაში. ჩვენ შევქმნით ქალების, ახალგაზრდობის, შშმ პირების, ამა თუ იმ რელიგიური ჯგუფის, კულტურული და ეთნიკური ჯგუფების, გლეხების, მუშებისა და მშრომელების კრებებს. პრეზიდენტის უფლებამოსილებების გაზრდის სანაცვლოდ ისეთ საპრეზიდენტო მმართველობას შემოვიღებთ, რომელიც ხალხის უფლებამოსილებებს გაზრდის. ეს ერთად მართვას ნიშნავს, ხელისუფლებაში თითოეული ადამიანის პარტნიორად მიწვევას. ეს გადანწყვეტილება, რომ კი არ მართო, არამედ თითოეულთან

ერთად მიიღო მართვაში მონაწილეობა, არა მხოლოდ ცალკეულ ადამიანებს – მთელ ხალხს მოუტანს სიკეთეს. ახალი სიცოცხლე გარიყულთა მონაწილეობით დაიწყება, ეთნიკური, რელიგიური, სექსუალური და კლასობრივი დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ხმის ამაღლებით, ხმის, რომელიც დღემდე არავის შეუსმენია“.

სახალხო დემოკრატიული პარტია პარლამენტში თანმიმდევრულად გამოდიოდა ქალთა ინტერესების დასაცავად. 2015 წლის ნოემბრის მეორე ნახევარში – სწორედ ქალებზე ძალადობის აღმოფხვრის საერთაშორისო დღის წინ, პარტიამ თავისი საპარლამენტო ფრაქციის პირველი შეკრება ქალთა უფლებებს მიუძღვნა. ღონისძიებაზე მხოლოდ დეპუტატი ქალები საუბრობდნენ, მათ შორის – ლეილა ზანა, რომელმაც ქურთისტანის კანონგარეშედ მიჩნეული მუშათა პარტიის (KPP) წევრობის გამო 10 წელი გაატარა პატიმრობაში. სწორედ ასევე, პარლამენტარი ჰუდა ქაია იმის გამო დააპატიმრეს, რომ უნივერსიტეტებში ისლამური თავსაფრის აკრძალვას უგულვებელყოფდა. დეპუტატები საბაჰათ თუნჩელი და სელმა ირმაქი მათი პოლიტიკური აქტივიზმის გამო რამდენიმე წლით დააპატიმრეს⁵.

ეს გაბედული ქალები, რომლებიც მშვიდობიანი ქვეყნისთვის, სამოქალაქო და ქალთა უფლებებისათვის იბრძოდნენ – თითოეულ ჯერზე ახლებურად და განსხვავებულად, ახლა საერთო მიზნისათვის ერთად იბრძვიან. მათ მამაკაცების მიერ მართული საზოგადოებრივი სისტემისა და პატრიარქალური იდეოლოგიის გამო ბევრი ტანჯვა გამოიარეს. სახალხო დემოკრატიული პარტია ქალთა მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად დიდ ძალისხმევას ხარჯავს და კონსტიტუციაში ქალთათვის სასარგებლო ცვლილებები შეაქვს.

დასკვნა და ახლანდელი მოთხოვნა

სახალხო დემოკრატიულმა პარტიამ 2015 წლის 7 ივნისის საპარლამენტო არჩევნებში 80 ადგილი მოიპოვა, მათგან 32 ქალი იყო. პარლამენტარები სხვადასხვა ეთნიკური კუთვნილებისანი იყვნენ, რაც კარგად ასახავდა თურქეთის მულტიკულტურულ, რელიგიურ და ეთნიკურ მრავალფეროვნებას. ამგვარი სიჭრელე აშინებთ ძალაუფლების მქონე იდეოლოგიებს, რომელთაც ძალადობას და ჩაგვრას მწვანე შუქი აუნთეს,

5 <http://www.hurriyetdailynews.com/hdp-highlights-violence-against-women-in-first-meeting.aspx?pageID=238&nlID=91619&NewsCatID=338>

ფოტოზე: ლეილა ზანა, ქურთისტანის მუშათა პარტიის (KPP) წევრი.

ხოლო ქვეყანა ლამის სამოქალაქო ომამდე მიიყვანეს. თურქეთის ხელისუფლებამ სამხედრო მდგომარეობა გამოაცხადა ქურთებით დასახლებულ რამდენიმე არეალში ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. სამხედრო მდგომარეობა რამდენიმე თვე გაგრძელდა. ამ ტერიტორიებზე ბევრი სამოქალაქო პირი მოკლეს შეტაკებების დროს, ათასობით ადამიანი კი დევნილთა სიებს შეემატა.

არჩევნების შედეგები გაუქმდა, ხოლო განმეორებითი კენჭისყრა ხუთი თვის შემდეგ შედგა გამიზნულად შექმნილი ქაოსის ატმოსფეროში – ეს ყველაფერი საგანგებოდ გაკეთდა და გათვლაც სწორი გამოდგა, ამომრჩეველმა, საფიქრებელია, წესრიგსა და, შესაბამისად, მმართველ პარტიას მისცა ხმა. განმეორებითი წილისყრის დროს, მმართველმა პარტიამ დიდი უმრავლესობით მოიგო, სახალხო დემოკრატიულმა პარტიამ კი პარლამენტში ადგილები დაკარგა. საბოლოოდ, პარლამენტში მან 59 წევრი გაგზავნა, საიდანაც 23 ქალია. სახალხო დემოკრატიულ პარტიას ყველაზე ბევრი ქალი დეპუტატი ჰყავს და ჯერჯერობით ამ მხრივ სხვა ძალებს წილობრივადაც ასწრებს.

თურქეთში შექმნილი ქაოტური პოლიტიკური სურათის მიუხედავად, მათგან, ვისაც ექსპლუატაცია, რასისტული ან სექსისტური დევნა/შევიწროება გამოუცდია, ბევრს აქვს სახალხო დემოკრატიული პარტიის იმედი.

ტრანსფორმაცია

წარმართული არქიტექტორი ან ურბანისტი ქალები?

ვენა-პრატის შემადგენელი საგანის კვლევა

მილოტა სიდოროვა

არქიტექტურის თეორეტიკოსი ჰელენა დუდოვა თავის ბოლო სტა-
ტიაში სად გაქრნენ ჩეხი არქიტექტორი ქალები? (2015), წერდა: მიუხე-
დავად იმისა, რომ ჩეხეთის რესპუბლიკაში ფემინისტური ტრადიციები
ძლიერი არასდროს ყოფილა, ახალი თაობის არქიტექტორ ქალებს შო-
რის თავდაჯერებამ იმატა; თუმცა, აქვე ჩნდება კითხვა: აისახება თუ
არა ეს ცვლილება ინსტიტუციურ და პრაქტიკულ დონეზე?

ეჭვი გვაქვს, რომ ბევრი არქიტექტორი ქალი ოფიციალური ლიცენ-
ზიის გარეშე მუშაობს, თუმცა, ამის შესახებ ზუსტი მონაცემები არ მო-
იპოვება. ავტორიზებული სპეციალისტების მხოლოდ იმ ნაწილისთვის
შეგვიძლია თვალის გადევნება, ვინც ჩეხეთის არქიტექტორთა პალატის
წევრია. ისინი ავტორიზებული წევრების¹ მხოლოდ 22%-ს შეადგენენ.
2008 წლიდან ჩეხეთში არქიტექტურის ფაკულტეტების კურსდამთავრე-
ბულთა 50% ქალია. თავისთავად ჩნდება კითხვა: სად ვკარგავთ ამ სფე-
როში მომუშავე ქალებს? რა არის ამის მიზეზი და როგორ გადავლახოთ
წინააღმდეგობები?

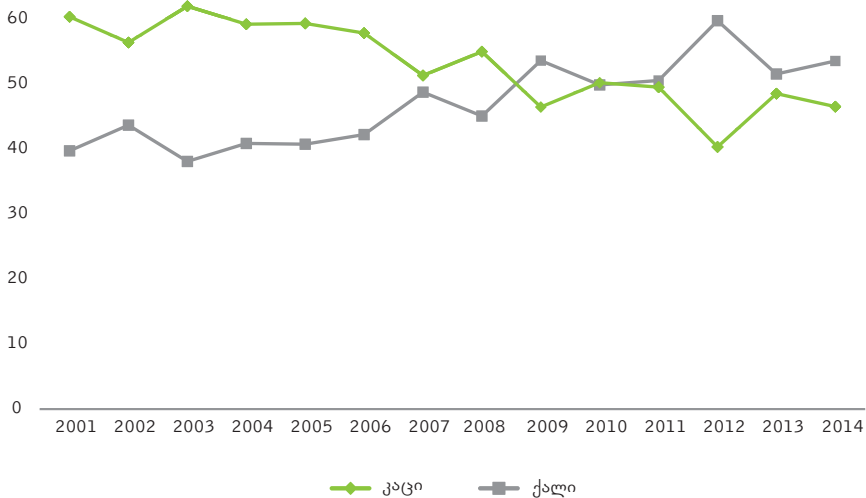
დაბრძოლებები არქიტექტორი და ურბანისტი ქალების პროფესიულ კარიერაში

ჩეხეთის რესპუბლიკასა და სლოვაკეთში ამ თემაზე საფუძვლიანი და
კომპლექსური კვლევა არ ჩატარებულა. ამ შემთხვევაში უცხოურ წყა-
როებს ვეყრდნობით, რომელთა შესწავლითაც შესაძლებელი ხდება
თვალის გადევნება იმ წინააღმდეგობებისათვის, ურბანისტი და არქი-
ტექტორ ქალებს რომ ხვდებათ პროფესიულ კარიერაში.

1 WPS პრალა (2015). არქიტექტურაში, ქალაქის დაგეგმარებასა და ურბანულ განვითარე-
ბასთან მომიჯნავე სფეროებში მომუშავე პრალელი ექსპერტი ქალები.

გამოსახულება 1: გენდერული თანაფარდობა ჩეხეთის სახელმწიფო და კერძო უნივერსიტეტების კურსდამთავრებულებს შორის

35 – არქიტექტურა 36 – კონსტრუქტორის სამუშაოები, გეოდეზია, კარტოგრაფია და 4109, 4111 – ბალისა და ლანდშაფტის არქიტექტურა (2001-2014 წლები, არქიტექტურის ფაკულტეტი).

წყარო: MSMT CR, დამუშავებულია მილოტა სიდოროვას მიერ, 2015.

გრაფტ-ჯონსონმა, მენლიმ და გრიდმა თავიანთ კვლევაში რატომ მიდიან ქალები არქიტექტურის სფეროდან (2003) დაასკვნეს, რომ ამ შეკითხვაზე ერთი მკაფიო პასუხი არ არსებობს. მიზეზი, თუ რატომ მიდიან ქალები არქიტექტურიდან, მრავალგვარია და რამდენიმე ფაქტორს მოიცავს, მათ შორის იმასაც, რასაც „მოთმინების ფიალის ავსება“ ჰქვია.

ქვემოთ რამდენიმე ძირითადი საკითხია მოყვანილი:

- დაბალი ანაზღაურება
- არათანაბარი ანაზღაურება
- ხანგრძლივი სამუშაო დღე
- მოქნილი სამუშაო გრაფიკის არარსებობა/ოჯახის ინტერესების გაუთვალისწინებლობა
- დამატებითი სამუშაო
- შეზღუდული სამუშაო არეალი

- შუშის ჭერი (უხილავი ბარიერი კარიერულ წინსვლაში)
- სტრესული სამუშაო პირობები
- პატერნალიზმი², რომელიც გამოცდილების მიღებას ხელს უშლის
- მაჩოისტური კულტურა
- სექსიზმი
- შემცირება და/ან გათავისუფლება
- სასამართლო განხილვების (რასაც შესაბამისი დანახარჯი მოსდევს) მაღალი რისკი და დაზღვევის ხარჯიანობა
- ტრენინგების არარსებობა სამსახურში დაბრუნებული ქალებისთვის³
- უფრო მოსახერხებელი/დამაკმაყოფილებელი სამსახურის პოვნა

საუნივერსიტეტო დონეზე შემდეგი საკითხები გამოიკვეთა:

- ქალი პედაგოგების/პროფესორების არარსებობა, შესაბამისი როლური მოდელის არარსებობა
- დამთრგუნველი გარემო და მამაკაცებით დაკომპლექტებული აკადემიური პერსონალის დამოკიდებულება ქალი სტუდენტების მიმართ

ხშირი იყო ამგვარი კომენტარები: *არქიტექტურის სფერო მძიმე სამუშაოს გულისხმობს და ქალს არ შეეფერება, შესაბამისად, ქალისთვის ძნელია ამ სფეროში თავის დამკვიდრება*; თუმცა, ძალზე ცოტაა მაგალითები, რომლებიც დაადასტურებდა, რომ ამ პროფესიიდან ქალები იმის გამო მიდიან, რომ მათ, როგორც დიზაინერებს, პროფესიონალიზმი არ ჰყოფნით ან არქიტექტორობა აღარ სურთ. ძალზე შემაშფოთებელია მონაცემები, თუ რამდენად უგულებელყოფს არქიტექტურის სფეროში დამკვიდრებული დასაქმების პოლიტიკა არსებულ კანონმდებლობას.

თავის გადარჩენის სტრატეგია? წარუმატებელი პერიოდის ჩსხვაში? მენა-პრალის შიშარბიითი საბაზისო პოლიტიკა

ცხოვრების ხარისხის მიხედვით ვენა ერთ-ერთ მონინავე ქალაქად ითვლება. ვენა იმ მხრივაცაა მონინავე, რომ მისი დაგეგმარების სფეროში

² მფარველობა ან მზრუნველობა, რომელიც სოციალურ თუ კარიერულ იერარქიაში დაქვემდებარებულ თუ დაქირავებულ პირს ხანდახან გარკვეულ ვალდებულებებს უჩენს ან რამენაირადმე ზღუდავს.

³ ტრენინგი, რომელიც დაქირავებულმა პირებმა უნდა გაიარონ, რათა დეკრეტული შევულებების ან ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ სამუშაო ფორმა აღიდგინონ.

საგრძნობლადაა გათვალისწინებული გენდერული მენისტრიმინგი⁴. მაშინ, როდესაც არქიტექტურა და ქალაქის დაგეგმარება კვლავ იმ სფეროებად რჩება, რომლებშიც მთავარ როლს მამაკაცი ასრულებს, ანუ „მამაკაცი თავად გეგმავს და წყვეტს ყველაფერს, როგორც თავისი, ასევე ქალის სახელით“, ვენაში არაერთი გამორჩეული არქიტექტორი, ქალაქგეგმარებელი და ურბანისტიკის საკითხებზე მომუშავე ექსპერტი ქალი გვხვდება, რომლებიც აქტიურად არიან ჩართულები ამ პროცესებში. ცნობილია, რომ ვენა ქალაქის დაგეგმარების სფეროში პრალის მთავარი კონკურენტია. ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორებიც რომ არა, ვენა პრალასთან მეტ-ნაკლებად ახლოს მდებარეობს, რის გამოც იგი ჩვენი კვლევისთვის კიდევ უფრო შესაფერის ქალაქად მივიჩნიეთ.

2015 წელს პროგრამა Gender STE⁵-ის ფარგლებში სამეცნიერო მივლინებით ვენაში გავემგზავრე და ზაფხული იქ გავატარე. არქიტექტორი ქალების პროფესიულ ცხოვრებაში არსებული დაბრკოლებები უნდა გამომეკვლია და მათი გადალახვის შესაძლო გზები მომეხაზა – ეს იყო ჩემი კვლევის მიზანი. კვლევის პირველ ფაზაში შვიდი ძალზე დეტალური ინტერვიუ ჩავწერე ასე თუ ისე ცნობილ, შემდგარ არქიტექტორ ქალებთან, რომლებიც ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპზე იმყოფებოდნენ და სხვადასხვა პოზიცია (დირექტორი, პარტნიორი, თანადამფუძნებელი, დამოუკიდებლად მომუშავე პროფესიონალი ან აკადემიური პერსონალი) ეკავათ. ვენაში ჩანერილ ინტერვიუებს შემდეგ მათ შვიდ პრალელ კოლეგასთან ჩანერილი საუბრები დავურთე და შესაბამისი დასკვნებიც გავამზადე.

მუშაობის დროს გამოიკვეთა თემები და საკითხები, რომლის შესახებ ქვემოთ ვისაუბრებ.

აქსტრიული პარამტრი

პროფესიაში არსებულ დაბრკოლებებთან დაკავშირებით რესპონდენტები ბრიტანული კვლევების შედეგებს დაეთანხმნენ; მათ აღნიშნეს, რომ სინამდვილეში ავტორიული საზოგადოება უფრო კონსერვატიულიც კია და ბიზნესის სფეროშიც უფრო მკაცრი მორალია დამკვიდრებული.

4 ქალთა და მამაკაცთა პრიორიტეტებისა და საჭიროებების სისტემური ინტეგრაცია პოლიტიკის ფორმირების, განხორციელების, მონიტორინგისა და შეფასების პროცესში.

5 პროგრამა სამეცნიერო და ტექნოლოგიურ დაწესებულებებში სტრუქტურული ცვლილებების შედნებისა და დამკვიდრებისთვისაა გამიზნული, რათა მეცნიერებისა თუ ტექნიკურ სფეროში გენდერული ბალანსის ზრდას შეუწყოს ხელი.

რეგისტრირებულ ლიცენზირებულ არქიტექტორებს შორის მხოლოდ 16% ექსპერტია ქალი⁶. მეორე მხრივ, უკვე 25 წელზე მეტია, რაც ავსტრიაში გენდერული მენისტრიმინგი მოქმედებს, განსაკუთრებით, ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა არქიტექტურული დიზაინი და ქალაქის დაგეგმარება. როგორ დამკვიდრდა გენდერული თანასწორობის სათანადო გაგება ქალაქის დაგეგმარების სფეროში, როცა სპეციალისტი ქალების წარმომადგენლობა პროცენტულად ასეთი დაბალია? ამ პარადოქსს ერთ-ერთმა რესპონდენტმა მოჰფინა ნათელი. მაშინ, როდესაც ვენაში სახელმწიფო სექტორმა გენდერული მენისტრიმინგი პრაქტიკად აქცია (1990-იანებში ევროკავშირის მიერ შემოღებულ კანონებზე დაყრდნობით), კერძო სექტორი სამუშაო ადგილებზე გენდერული თანასწორობის პრინციპისადმი შეუვალი რჩებოდა.

გენდერული მენისტრიმინგის პოლიტიკამ ვენის ქალაქგეგმარების სფეროში ძლიერი პრეცედენტი შექმნა⁷, ხელი შეუწყო დასაქმების პოლიტიკის ფემინიზაციას⁸ და არაფორმალური კვოტების პრინციპი დაამკვიდრა (მაგალითად, გავრცელებულ პრაქტიკად იქცა სახელმწიფო ტენდერებში, სულ მცირე, ერთი ქალი არქიტექტორის მოწვევა).

ინტერვიუაღრი წაჩაქება თუ კომტეგი?

ინტერვიუებმა გენდერული მგრძნობელობის სხვადასხვა დონე გამოავლინა. ზოგიერთმა რესპონდენტმა თქვა, რომ წარმატება პირად არჩევანზეა დამოკიდებული და ნებისმიერ ადამიანს (კაცსაც და ქალსაც) შეუძლია წარმატების მიღწევა, თუ ბევრს იმუშავებს. ეს, თავისთავად, სიმართლეა, მაგრამ პროფესიების მთელ სპექტრზე არ ვრცელდება. დაულალავად მუშაობა და ცხოვრების სხვა ასპექტების უგულებელყოფა ყველასთვის იდეალური გამოსავალი არ აღმოჩნდა. ჩვენი საუბრებიდან გაირკვა, რომ ყველა არქიტექტორს არ სურს, ისე იცხოვროს, როგორც საკულტო არქიტექტორი ზაჰა ჰადიდი ცხოვრობდა. დამოუკიდებლად მომუშავე არქიტექტორმა, მკვლევარმა და პროფესორმა საბინა რის-რეთიციგერმა განაცხადა:

6 ინფორმაცია აღებულია ვიკიპედიიდან.

7 ბაუერი უ. (2015). ვენა – გენდერის მენისტრიმული პოლიტიკის ქალაქი-მოდელი.

8 ამ მხრივ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო ქალთა საკოორდინაციო ოფისის დაარსება ვენის ურბანული დაგეგმარების დეპარტამენტში, რომელიც ურბანული დაგეგმარების სფეროში მომუშავე ქალთა ინტერესებს იცავს.

„სულ არ მგონია, რომ ყველამ ზაჰა ჰადიდის უნდა მიბაძოს⁹. ჩვენ საკუთარი კომპეტენციის დასაცავად ვიბრძვით. ერთმანეთისგან განვსხვავდებით, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ პროფესიული თვალსაზრისით თანასწორები არ ვართ; თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ არქიტექტურა სამშენებლო ეკონომიკის ნაწილია, ეს კი ის სფეროა, სადაც წამყვანი პოზიციები მამაკაცებს უჭირავთ“.

ინტერვიუების ჩანერისას კვოტების საკითხი წინააღმდეგობრივ თემად გამოიკვეთა, მიუხედავად იმისა, რომ მათი შემოღების საჭიროებას ყველა რესპონდენტი ეთანხმებოდა. კვოტებმა, მათი აზრით, პროფესიული წარმატებისაკენ გზა უნდა გახსნას, მაგრამ ქალთა მიერ შესრულებული სამუშაოს შეფასებისას კრიტერიუმად ვერ ივარგებს.

არქიტექტორი ელზა პროხაჰკა, Elsa Prochazka Studio-ს დირექტორი ასკვნის:

„კვოტები არავის მოსწონს, მაგრამ ვიცი, რომ მათი შემოღება საჭიროა, სხვაგვარად სიტუაცია უკეთესობისკენ არ შეიცვლება. ადამიანებს თანასწორობა ისე უნდა ესმოდეთ, როგორც თავისთავადი რამ, ზედმეტი დასაბუთების გარეშე, მაგრამ ამის მიღწევა კვოტების გარეშე შეუძლებელია.“

ისეთ საზოგადოებაში მინდა ცხოვრება, სადაც პროფესიონალ ქალებსა და მამაკაცებს შორის თანაფარდობა 3:2 ან 3:3 იქნება, სადაც ძირითადი კრიტერიუმი ქალთა სქესისადმი კუთვნილება კი არ იქნება, არამედ ხარისხიანად შესრულებული სამუშაო“.

გაბუ ჰაინდლი, არქიტექტორი, Gabu Heindl Architects-ის მფლობელი, კვოტებს ნებისმიერ პროფესიაში ინსტიტუციური ცვლილების საშუალებად მიიჩნევს¹⁰.

„დიახ, კვოტირებას ვემხრობი. ვთვლი, რომ ეს ხილვადობის საკითხია. და რაკი ეს ჯაჭვური პროცესია, მისი წყალობით, რაც მეტად ჩანან კაცები რომელიმე პროფესიაში, მით უფრო იზრდება მათი ხილვადობა და პოზიციები ქალების მიერ შესრულებული სამუშაოს უხილაობის ხარჯზე. ეს უცვლელი მდგომარეობაა, რომლის გარდაქმნა მხოლოდ კვოტებისა და აქტიური პოლიტიკური მხარდაჭერითაა შესაძლებელი.“

9 მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ქალი არქიტექტორი, რომელიც სამუშაოსადმი წარმოუდგენელი თავდადებათ იყო ცნობილი – ჰადიდი ზჰირად ძილზეც ამბობდა უარს და მუდამ აცხადებდა, რომ წარმატება ყოველთვის მაშინ მოდის, როდესაც პროფესია ადამიანისთვის მთავარ პრიორიტეტად იქცევა.

10 სიდოროვა, მ. (2015). იყო წარმატებული არქიტექტორი ქალი – არ ნიშნავს ინდივიდუალურ წარმატებას.

უეჭველია, რომ არსებობენ ქალები, რომლებსაც მამაკაცებზე ნაკლები კვალიფიკაცია არ აქვთ, და მამაკაცები, რომლებიც ასევე არ უდებენ ტოლს ქალებს სხვადასხვა პროფესიაში. ეს წესი ქალებზეც და კაცებზეც ერთნაირად ვრცელდება. ვერც იმის მიზეზს ვხედავ, რატომ არ შეიძლება, კაცებმა საბავშვო ბაღებში, სტიუარდებად და მსგავს სამუშაოებზე იმუშაონ“.

დამოუკიდებლობა

პროფესიაში დარჩენის ერთ-ერთი ძირითადი პირობა პროფესიული დამოუკიდებლობაა. ქალებმა, რომლებსაც თავიანთ კომპანიებსა და სახელოსნოებში მფლობელის, დამფუძნებლის, თანადამფუძნებლის ან პარტნიორის პოზიციები უკავიათ ან ფრილანსერები¹¹ არიან, ფინანსურად, სამუშაო დროისა და ადგილის თუ გუნდური სტრუქტურის თვალსაზრისით დამოუკიდებლობის შენარჩუნება და მოპოვება მოახერხეს. ევა კაილმა, ქალაქის დაგეგმარების განყოფილებასთან არსებული ქალთა საკოორდინაციო სამსახურის ყოფილმა უფროსმა (ვენა), ეს პროცესი ასე აღწერა¹²:

„საკუთარი ადგილი კომპანიაში შრომით მოვიპოვე და კარგადაც მიხდიდნენ. ჩემი ქმარიც მუშაობდა, ამიტომ ფინანსური პრობლემები არასოდეს გვექონია. ჩვენ უფრო ილბლიანები გამოვდექით: კარგია, როცა მაღალ თანამდებობაზე მუშაობ, გაქვს მაღალი ხელფასი ან იმის ფუფუნება, ნახევარ განაკვეთზე იმუშაო და მაინც მოახერხო კარგად ცხოვრება. კარიერის დაბალ საფეხურზე ამის მოხერხება გაცილებით ძნელია. ასეთ მდგომარეობაშია უამრავი დამწყები სპეციალისტი და ფრილანსერი“.

მომხილი გრაფიკი

„კვირაში 30 საათს ვმუშაობდი, არა, ოდნავ მეტს. ჩვენს ოფისში იყო ამის შესაძლებლობა. მაშინ დეპარტამენტის უფროსი ვიყავი და მოქნილი სამუშაო გრაფიკის შედგენა შემეძლო. თუმცა, არავის უფიქრია, რომ სრულ განაკვეთზე არ ვმუშაობდი. იმდენად თვალში საცემი იყო სამუშაო ადგილზე ჩემი ყოფნა და თვალსაჩინო – ჩემ მიერ შესრულებული სამუშაო, რომ ჩემი მუშაობის სტილი ყველასთვის მისაღები გახდა. ხან-

11 ფრილანსერი – დამოუკიდებლად მომუშავე პროფესიონალი.

12 სიდოროვა, მ. (2015). იყო წარმატებული არქიტექტორი ქალი – არ ნიშნავს ინდივიდუალურ წარმატებას.

დახან მთელ ღამეს მუშაობაში ვათენებდი, სამაგიეროდ, მეორე დღეს შემეძლო, საბავშვო ბაღში წავსულიყავი და ზეიმს დავსწრებოდი.

მახსოვს, ერთხელ ბავშვები ზეიმზე მყავდა წაყვანილი. ჩემმა მდივანმა სამსახურიდან დოკუმენტები მომიტანა, ხელი იქვე, ზეიმზე მოვანერე, მერე მდივანი სამსახურში დაბრუნდა“. – ევა კაილი, ქალაქის დაგეგმარების სპეციალისტი, ვენა.

მოქნილი სამუშაო გრაფიკი სამსახურისა და ოჯახის შეთავსების ძირითად საშუალებად აღიარებული სხვადასხვა პროფესიაში – აკადემიური, კულტურის, კვლევითი სფერო იქნება ეს თუ ბიზნესი.

მოქნილი გრაფიკის ქონა შესაძლებელია საკუთარ კომპანიაში (სადაც წესებს თავად ადგენენ) ან უფრო მცირე სტრუქტურაში (სადაც თანამშრომლები ერთმანეთზე არიან დამოკიდებულები და ერთმანეთთან თანხმობა აქვთ); სამსახურებრივი იერარქიის ზედა საფეხურებზე (სამუშაო გრაფიკს თავად აწესებენ).

რეგინა ლუკოტოვას, კერძო არქიტექტურული უნივერსიტეტის, ARCHIP-ის დეკანისა და თანადამფუძნებლის აზრით, მოქნილი გრაფიკი მოსახერხებელია არა მხოლოდ ქალებისთვის, არამედ მამაკაცებისთვისაც.

„არასრულ განაკვეთზე მუშაობა, სამსახურში ნაშუადღევს ან გარკვეული გრაფიკის მიხედვით სიარული სავსებით ნორმალური მოვლენაა. უცხოეთში მუშაობის ეს წესი ძალიან გავრცელებულია და ამართლებს კიდეც. ჩემი თაობის ხალხი სრულ განაკვეთზე მუშაობს, თუმცა, ბევრი 40-50 წლის ქალი სიამოვნებით შეიცვლიდა პროფესიას და ორ სხვადასხვა სფეროში ორ სხვადასხვა პროექტზე იმუშავებდა. არასრულ განაკვეთზე მუშაობა მტკივნეული საკითხია უფრო ახალგაზრდა თაობის ქალებისთვის, განსაკუთრებით მათთვის, ვისაც პატარა ბავშვები ჰყავთ. ასეთებს ურჩევნიათ, თავად წამოიწყოთ საკუთარი ბიზნესი, რადგან დამქირავებელი მათ არასრულ განაკვეთს არასოდეს სთავაზობს. არასრული განაკვეთისა და მოქნილი გრაფიკის სარგებლიანობა, უპირველეს ყოვლისა, თვით დამქირავებლებმა უნდა გააცნობიერონ“.

კონსერვატიული მხარდობა

უამრავმა რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ ქალთა კოლექტივში მუშაობამ საგრძნობლად გაამდიდრა მათი პროფესიული და პირადი ცხოვრება. იულია ნულერს ასეთი გამოცდილება საკუთარი სტუდიის, Miss-vdrarchitectur-ის დაარსებაში დაეხმარა¹³.

„თავიდან ვფიქრობდით, რომ კარგი იქნებოდა, ქალების ურთიერთ-დახმარების ქსელი შეგვექმნა. არ მოგვწონდა, როდესაც ქალები არქიტექტორი კაცების გვერდით, როგორც წესი, მხოლოდ პარტნიორის როლს სწერდებოდნენ. იშვიათად, რომ რომელიმე მათგანს დამოუკიდებლად არსებობა მოეხერხებინა.

გვინდოდა, არქიტექტორი ქალებისათვის შესაძლებლობები მიგვეცა, თან პროფესიული და პირადი ცხოვრების ერთმანეთთან შეთავსების სურვილი გვაერთიანებდა. კომპანიის დაარსება სწორედ ამ სურვილმა გადაგვანყვეტინა“.

ევა კაილმა აღნიშნა, რომ ქალების საკოორდინაციო ოფისში მეგობრული ატმოსფერო სუფევს.

„კომპანიაში მოსული ქალები დავმეგობრდით. ეს იყო ჯგუფი, რომელიც გუნდური თანამშრომლობისა და დიალოგის პრინციპით მუშაობდა. ჩვეულებრივ ოფისში რომ დავბრუნდი, მაშინდა მივხვდი, რამდენად განსხვავებული იყო ახალი გარემო: იქ თანამშრომლობაზე ორიენტაცია ნაკლები იყო, ადამიანებს შორის ურთიერთობას კონკურენცია განსაზღვრავდა. მას შემდეგ, რაც წინა სამსახურიდან წამოვედი, ძველ თანამშრომლებთან ურთიერთობა არ გამიწყვეტია, ერთმანეთს რჩევებით ვეხმარებოდით. მაგალითად, ერთ-ერთი ჩვენგანი ტექსტს ამზადებდა და დანარჩენებს უგზავნიდა, ისინი კი მაშინვე უკან უბრუნებდნენ – ასე მუშაობას მართლაც შესანიშნავი შედეგი მოჰქონდა“.

საქმიანობის როლი

მიუხედავად იმისა, რომ ეს მკაფიოდ ინდივიდუალური საკითხებია, რესპონდენტებმა ბევრი ისაუბრეს სამსახურში ავტონომიურობის, ჰორიზონტალური სტრუქტურებისა და უხილავი წინამძღოლობის შესახებ. რესპონდენტებიდან გაბუ ჰაინდლი ავირჩიე, რომელიც ქვემოთ პასუხობს შეკითხვაზე, როგორი ტიპის ლიდერად მიაჩნია თავი:

13 სიღოროვანი, გ. (2015). იყო წარმატებული არქიტექტორი ქალი – არ ნიშნავს ინდივიდუალურ წარმატებას.

„ვეთელი, რომ ვარ ადამიანი, რომელმაც ზუსტად იცის, რა უნდა, რას ელის; ვისაც შეუძლია სწორად ჩამოაყალიბოს თავისი მიზნები, თავი გაართვას საკომუნიკაციო ამოცანებს, თავის თავზე აიღოს ესა თუ ის როლი ორგანიზაციაში.

თანამედროვე მიდგომების თანახმად, სამუშაო პირობებისათვის აუცილებელია თავისუფლება. იერარქიულობა სტრესს ქმნის. არსებობს მარტივი სტრუქტურა. ოფისს მე ვმართავ, რაც იმას ნიშნავს, რომ პასუხისმგებლობა მაქვს ალებული და ხანდახან შეიძლება კვირაში შვიდი დღეც ვიმუშაო. ჩემს ხელქვეითებს სამსახურიდან ადრე წასვლის უფლება აქვთ, უნდა წავიდნენ კიდეც. ეს ნორმალურია – და არც სამუშაო აქვთ ხოლმე შინ წასაღები“.

პარტნიორი

თავისთავად ცხადია, რომ ვენელ და ჩეხ ქალებს ერთი საერთო რამ ახასიათებთ – მუშაობის მომეტებული ტემპი, რაც მათ პირად ცხოვრებაზე ძალიან დიდ გავლენას ახდენს. ზოგ მათგანს ჰყავს პარტნიორი, ზოგი დაქორწინებულია, ზოგი – მარტოხელა, ზოგი – შვილიანი, ზოგიც – უშვილო.

ქალებმა, რომელთაც პარტნიორები ჰყავთ, ისინი ძალიან დამთმენ, ლმობიერ, მათსავით საქმიან ადამიანებად დაახასიათეს, რომლებიც გაგებით ეკიდებიან მათ პროფესიული ცხოვრების რიტმს (ექიმები, არქიტექტორები, კინორეჟისორები). ზოგიერთები ერთად მუშაობდნენ, მაგრამ უმრავლესობა – სხვადასხვა სფეროში (და თანამფლობელები არ ყოფილან). პარტნიორებთან საქმიანი თანამშრომლობის ისეთი ფორმა, სადაც შესაძლებელია დამოუკიდებლობისა და პირადი სივრცის შენარჩუნება, გამოკითხულთა უმეტესობის აზრით, დადებითად აისახება ურთიერთობაზეც.

შვილიანმა რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ ბავშვების მოვლა და სხვა საოჯახო საქმეები პარტნიორებს შორის უნდა განაწილდეს. მამებს ისინი მხოლოდ ოჯახის „მარჩენლებად“ კი არ აღიქვამდნენ, მშობლის აქტიურ როლს აკუთვნებდნენ, რაც მამების მიერ დეკრეტული შვებულების აღებას, საოჯახო საქმეში დახმარებასა და ოჯახის ბიუჯეტის შევსებას ერთნაირად გულისხმობს. რესპონდენტებმა აღნიშნეს, რომ თანაბარი სამუშაო პირობების თვალსაზრისით მამის აქტიურ როლს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

სამსახურში დაგეგმვა/ გეგმის სტრუქტურა

დედები ამტკიცებენ, რომ დეკრეტული შვებულების შემდეგ სამსახურში გაცილებით მეტი კონცენტრირებისა და ორგანიზების უნარით დაბრუნდნენ, რაც ეხმარებათ, სწორად გაანალიზონ სამუშაო საათები და ნაკლებ დროში მეტი სამუშაო შეასრულონ. მათი აზრით, ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემი იყო მამაკაც თანამშრომლებთან შედარებით, რომლებიც ისევ ძველებური რიტმით მუშაობდნენ.

ელზა პროხაზკა ამბობს:

„გაცილებით დისციპლინირებული ვიყავი. მიეხვედი, რამდენი დრო მეხარჯებოდა ფუჭად. შეხვედრები. კაცები განსჯა-დისკუსიებზე უამრავ დროს კარგავენ. მე გაცილებით მონესრიგებული ვიყავი, ამის წყალობით ჩემს სტუდიას საქმე მუდამ კარგად მისდიოდა“.

დასკვნები

ვენა-პრადის საბაზისო შედარებითი კვლევა არ დამთავრებულა. მისი შინაარსი და, ზოგადად, თემები წინასწარ შედეგებად უნდა ჩაითვალოს, თუმცა ნათლად გვიჩვენებს, რომ რიტორიკა შეიცვალა: თუ ადრე არქიტექტურაში ქალებს განსაკუთრებული, ფემინური დიზაინის შემქმნელ სპეციალისტებად აღიქვამდნენ, დღევანდელი მიდგომით, მათ გენდერულად დაბალანსებული, თანასწორუფლებიანი სამუშაო პირობები ესაჭიროებათ, რის შედეგადაც შესაძლებელია შექმნას ნებისმიერი სახის არქიტექტურა. რაკი გენდერი ერთ-ერთია იმ ფაქტორებს შორის, რომლებიც ცხოვრების სტილზე და, შესაბამისად, სივრცის გამოყენებასა და მის მოთხოვნილებებზე მოქმედებს, განსხვავებული დიზაინის შექმნა კაცსაც შეუძლია და ქალსაც. ამას ამტკიცებს ვენელების მაგალითიც: გენდერული მეინსტრიმინგი ორივე სქესს ერთნაირი სამუშაო პირობებით უზრუნველყოფს.

სქესებს შორის დადებული ზღვარი აშკარაა პროფესიულ ცხოვრებაში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ბავშვის ან ოჯახის მოვლა ხდება საჭირო. ეს მთავარი დაბრკოლებაა მეინსტრიმულ არქიტექტურულ პრაქტიკაში. ამ დაბრკოლების გადასალახად რამდენიმე პრინციპის დანერგვაა საჭირო: მოქნილი სამუშაო გრაფიკი, სათანადო ფინანსური ანაზღაურება, თანაბარი ხელფასი, ფინანსური უსაფრთხოება ან დამოუკიდებლობა, საკუთარი სამუშაო სტრუქტურის შექმნა, კეთილგანწყობილი ატმოსფერო სამსახურში. რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ პარტნიორობთან

ურთიერთობისას პროფესიული ცხოვრების დარეგულირებისათვის მოვალეობების თანაბრად განაწილება, მორალური ურთიერთმხარდაჭერა და ფინანსური პასუხისმგებლობის თანაბრად განაწილებაა საჭირო.

ცალკეულ წარმატებათა ისტორია ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ პრობლემა არ არსებობს ან მისი გადაწყვეტა მხოლოდ ინდივიდუალური ძალისხმევითაა შესაძლებელი (ეს მამაკაცებსაც ეხებათ და ქალებსაც). პოლემიკა თანასწორი სამუშაო პირობების შესახებ არქიტექტურისა და ქალაქის დაგეგმარების სფეროში სტრუქტურულ და პოლიტიკურ დებატებად უნდა იქცეს.

მასალა ამ ანგარიშისათვის მოპოვებულია 2015 წლის აგვისტოში, ხანმოკლე სამეცნიერო მივლინების დროს, რომელიც genderSTE-მ დააფინანსა. ვენა-პრადის კვლევა გაბუ ჰაინდლის ხელმძღვანელობით ჩატარდა და 2016 წელს გამოქვეყნდება ვებგვერდზე: WPS Prague – www.wpsprague.com

ბიბლიოგრაფია:

ბაუერი, უ. (2015). ვენა – გენდერის მენისტრიმული პოლიტიკის ქალაქი-მოდელი. [Bauer, U. (2015). *Vienna – a model city for Gender Mainstreaming*. Online. Quoted on 2-27-2016. Retrieved from: <http://www.charter-equality.eu/exemple-de-bonnes-pratiques/a-model-city-for-gender-mainstreaming.html>]

დუდოვა, ჰ. (2015). ჩეხი არქიტექტორი ქალები, რა გზით მიდიხართ? [Doudova, H. (2015). *Czech Women Architects, Where Do You Go? In A2*. č.15/2015. Praha. ISSN 1803-6635.]

გრავტ-ჯონსონი, ა., მენლი, ს., გრიდი ს. (2003). რატომ მიდიან ქალები არქიტექტურიდან? [Graft-Johnson, A., Manley, S., Greed, C. (2003), *Why do women leave architecture?* University of the West of England, Bristol, Online. Quoted on 8-15-2015. Retrieved from: <https://www.architecture.com/files/ribaprofessionalservices/education/discussionpapers/whydowomenleavearchitecture.pdf>]

არქიტექტურა (2015). ვენა [MISS-VDR ARCHITEKTUR (2015). Vienna. Online. Quoted 5-4-2016. Retrieved from: <http://www.miss-vdr.at/>]

სიდოროვა, მ. (2015). *იყო წარმატებული არქიტექტორი ქალი – არ ნიშნავს ინდივიდუალურ წარმატებას, ინტერვიუ გაბუ ჰაინდლთან*, WPS პრაღა. [Sidorova, M. (2015). *To be a successful woman architect is not a matter of individual success*. The interview with Gabu Heindl In WPS Prague. Quoted on 2-27-2016. Retrieved from: <http://www.wpsprague.com/blog/2015/12/21/to-be-a-successful-woman-architect-is-not-a-matter-of-individual-success-gabu-heindl>]

სიდოროვა, მ. (2016). *სამართლიანად განაწილებული ქალაქი. ინტერვიუ ევა კაილთან*. [Sidorova, M. (2016). *Fair Shared City, Interview with Eva Kail* In ERA21. Issue 1, 2016. p. 22-24. ISSN: 1801-089X.]

სიდოროვა მ. (2016). *სოციალური ასპექტი ფორმაზე მნიშვნელოვანია. ინტერვიუ იულია ნულერთან*. [Sidorova, M (2016). *Social Aspect is More Important Than Form. Interview with Julia Nuler* In ERA21. Issue 1, 2016. p. 30-32. ISSN: 1801-089X.]

ვიკიპედია (2015), *ქალები არქიტექტურაში*. [WIKIPEDIA, 2015. *Women in architecture*. Online. Quoted on 2-27-2016. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_architecture]

WPS პრაღა (2015), *არქიტექტურაში, ქალაქის დაგეგმარებასა და ურბანულ განვითარებასთან მომიჯნავე სფეროებში მომუშავე პრაღელი ექსპერტი ქალები*. [WPS Prague (2015), *Mapping of Prague Women Experts in Architecture, Urban Planning and Other Professions Related With Urban Development*. Online. Quoted on 2-27-2016. Retrieved from: https://dl.dropboxusercontent.com/u/41985831/WPSP_vysledky_SK.pdf]

ჩისტებისაა საჭირო ფემინისტური ხედვებია?

ვიქტორია ლომასკო

„ქალური“ და პროფესიული ხედვებია

რუსეთში, ალბათ, ყოფილი საბჭოეთის სხვა ქვეყნების მსგავსად, ბევრი მხატვარი დღემდე უარს ამბობს „ქალურ“ და ფემინისტურ გამოვლენებში მონაწილეობაზე და ამ დასახელებებს ერთმანეთისგან ვერ ასხვავებს. საკმარისია, გამოვენაში მხოლოდ ქალები მონაწილეობდნენ, ბევრი მას მარგინალურ სივრცედ აღიქვამს – მხოლოდ მე-20 საუკუნის შუახანებიდან – თანაც მხოლოდ ზოგიერთ ქვეყანაში დაიწყეს მხატვარმა ქალებმა „ქალური ხედვების გეტოდან“ გამოსვლა. საუკუნეების განმავლობაში ქალისთვის ნორმატიულად უტილიტარული დეკორატიულ-გამოყენებითი (ქარგვა, მაქმანების და ნოხ-ფარდაგეულის ქსოვა) ან მცირე ფორმებისა და კამერული სიუჟეტების ხედვებია ითვლებოდა – ყვავილების, ხილის ნატურმორტები, ბავშვების, ბუნების პეიზაჟების ხატვა ქალთა ალბომებში პორტატიული მასალით. „ქალური“ ხედვების მახასიათებელი ნიშან-თვისება ის იყო, რომ პროფესიულ, „ნამდვილ“ ხედვებას კონკურენციას ვერ უწევდა. იყვნენ ქალები, რომლებიც საზოგადოების მიერ მათ კიცხვას უგულბებლყოფდნენ და პროფესიონალურად მუშაობას ცდილობდნენ, მაგრამ რესურსებზე: პროფესიულ განათლებაზე, შიშველ მენატურებზე, კონკურსებზე, შეკვეთებზე, სახელოსნოებსა და სამუშაო შევბულებებზე ხელი მაინც არ მიუწვდებოდათ. სწორედ ამ პრობლემებს ეხება ლინდა ნოხლინი (1971) თავის ცნობილ სტატიაში „რატომ არ არსებობდნენ დიდი მხატვარი ქალები?“

იმისთვის, რომ დისკრიმინაციის ის სახეობები, რომელთაც მხატვარი ქალები მეოცე საუკუნის დასაწყისში აწყდებოდნენ, კონკრეტული შემთხვევებით განვიხილოთ, ანა ოსტროუმოვა-ლევედევას, რუსეთის ერთ-ერთი პირველი პროფესიონალი მხატვარი ქალის „ავტობიოგრაფიული ნარკვევებიდან“ (1974) მოვიყვან ნაწყვეტებს.

ანა ოსტროუმოვა სამხატვრო აკადემიაში 1892 წელს ჩაირიცხა, მომდევნო წელიწადს, როგორც კი ქალების მიღება შესაძლებელი გახდა, მას ორჯერ მოუხდა ქორწინებაზე უარის თქმა, რადგან ანას მეუღლე-

ობის მსურველები მისგან პროფესიაზე უარის თქმას მოელოდნენ. მესამე წინადადება ანამ დიდი ჭოჭმანის შემდეგ მიიღო: „მომავალზე ფიქრმა გამანამა – შევძლებ კი მუშაობას? ...თუ ხელოვნებისთვის თავის დანება მომიწევს, დავლუბულვარ. მაშინ ველარაფერი მანუგეშებს – ვერც ქმარი, ველარც ბავშვები, ვერც სხვა რამ. ...მთავარი გადანყვეტილება, რასაკვირველია, ჩემი ქმრის მისაღები იყო“. მშობლები მას სთხოვდნენ, რომ ნამუშევრების გაყიდვაზე უარი ეთქვა, რადგან ქალისთვის ეს მდარე საქციელად ითვლებოდა. „ვცდილობდი, მათთვის ჩემი დამოკიდებულება დამესაბუთებინა: მამაკაცი რომ ვყოფილიყავი, თანაც დაქორწინებული, ოჯახის სარჩენად გრავიურების გაყიდვას უცნაურობად არავინ ჩამითვლიდა“. 1916 წელს, როდესაც ოსტროუმოვა ლებედევა აკადემიკოსის წოდების მისაღებად წარადგინეს, რამდენიმეთვიანი სკანდალი დაიწყო. საზოგადოებას აინტერესებდა, იქნებოდა კი იურიდიულად გამართული ასეთი წოდების ქალისთვის მინიჭება? პოლიტიკურ და სოციალურ თემებზე რომც არ ემუშავა, ქალისთვის ასი წლის წინ პროფესიონალ მხატვრად ყოფნა არსით მაინც ფემინისტობას უტოლდებოდა. მეგობარ ქალს, რომელსაც მისთვის „ქალთა თანასწორობის ლიგაში“ შესვლა შეუთავაზებია, ოსტროუმოვა-ლებედევა სწერდა: „ჩემგან ქალთა უფლებების დაცვა ის იქნება, თუ ვიმუშავებ და წარმატებას მივაღწევ. ამით ყველაზე უკეთ დავამტკიცებ, რომ თანასწორობის უფლება ქალებსაც აქვთ“.

ბევრ ქვეყანაში მხატვარი ქალები მუშაობისას ახლაც სხვადასხვაგვარ დაბრკოლებებს აწყდებიან. ცნობილ ავტობიოგრაფიულ კომიქსში „პერსეპოლისი“ (2000) მარჯან სატრაპი ჰყვება, როგორ იღებდა სამხატვრო განათლებას თანამედროვე ირანში. „გოგონებს მეცადინეობა ბიჭებისგან გამოცალკევებით უტარდებოდათ. თავიდან მათთვის ნაჭერშემოხვეული ქალი პოზირებდა და იმის მაგიერ, რომ სხეულის აგებულება შეესწავლათ, გოგონები ნაჭრის ნაკეცების ხატვას სწავლობდნენ. პროფესორი ცდილობს, თავის მოსწავლეებს მთლიანად ჩაცმული მენატურე მამაკაცის ხატვა დააწყებინოს, მაგრამ ამ საქმეში სასწავლებლის ზედამხედველი ერთვება:

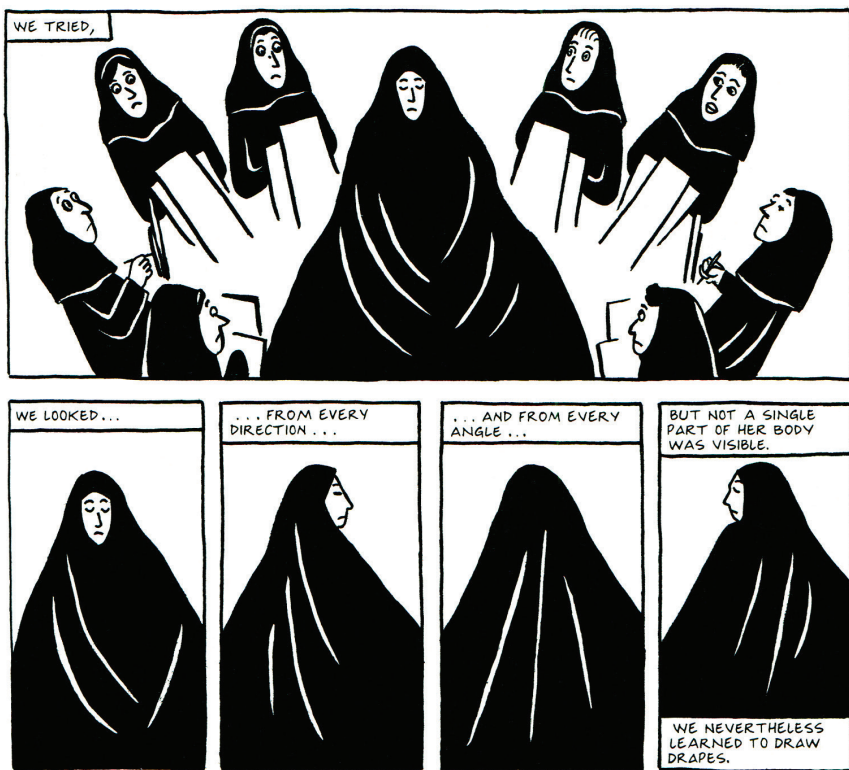
„– მამაკაცს რატომ უყურებ?

– იმიტომ რომ ვხატავ!

– ჰო, მაგრამ მისი ყურების უფლება არ გაქვს, უზნეობაა.

– აბა, როგორ მოვიქცე? ეს კაცი ისე დავხატო, რომ ერთხელაც არ შევხედო?

– ღიახ“.

ფრაგმენტი მარჯან სატრაპის წიგნიდან „პერსეპოლისი“

© Marjane Satrapi & L'Association, 2000, 2001, 2002, 2003, 2007. ქვეყნდება L'Association-ის

თანხმობით

ანა ზაიცივა © თარგმანი, 2013

ფეიქინისტური სელონება

თუ სახვით ხელოვნებაში ყურადღებას მხოლოდ პლასტიკურ გადაწყვეტილებას მივაქცევთ (კომპოზიცია, რიტმი, სივრცის აგება და სხვა), ავტორის გენდერული კუთვნილების დადგენა შეუძლებელი იქნება. თუმცა, სიუჟეტებისა და მათი მოწოდების ხერხების გაანალიზებისას ზოგჯერ შეიძლება იმის თქმა, რომ ნამუშევარი ქალის შექმნილია. პირველ რიგში, ეს ის ნამუშევრებია, რომლებშიც მხატვრები საკუთარ გამოცდილებას დებენ. მაგალითად ფრიდა კალოს ზოგი ავტოპორტრეტის მოყვანა შეიძლება, რომლებშიც ავტორი ფიზიკურ ტრავმაზე, უშვილო-

ბაზე, ქმრის ღალატსა და იმ შემოქმედებით თავისუფლებაზე განსჯას დებს, შემოქმედს ამ გარემოებების გადალახვის საშუალებას რომ აძლევს.

ფემინისტური ხელოვნება სოციალ-პოლიტიკური ხელოვნების ერთ-ერთი სეგმენტია. იგი მჭიდროდ უკავშირდება უფლებების დაცვას, რადგან მხოლოდ დისკრიმინაციის სახეობებს კი არა, დაძლევის ხერხებსაც აჩვენებს. მისი ძირითადი თემებია ბრძოლა ქალებზე ძალადობის ნაირ-სახეობებთან; რეპროდუქციული უფლებები; ქალთა შრომის უფლებები; ქალის სექსუალობა; პროსტიტუციის თემა და სხვა.

რასაკვირველია, ამ თემებზე ხანდახან კაცებიც აკეთებენ პროექტებს, მაგრამ, უფრო ხშირად, ასეთი „წვრილმანი“ თემები მათ არ აინტერესებთ. ასეა თუ ისე, როდესაც მხატვარი ქალი ნამუშევარს საკუთარი ქალური გამოცდილების (აბორტი, უშვილობა, გაუპატიურება, მარტოხელა დედის როლი და სხვა) შესახებ ქმნის, ავტორის მიერ ნამუშევრით საკუთარი პოზიციის ადვოკატირება, უფრო ზუსტი და სიღრმისეული იქნება.

ხშირად ფემინისტური დღის წესრიგი ისეთ სოციალურ თემებშიც იკითხება, რომლებიც გენდერს უშუალოდ არ უკავშირდება – დისკრიმინაციულ ჯგუფებში შემავალი ქალები ხომ ორმაგ ჩაგვრას განიცდიან. მაგალითად, გენდერის თემა პირველ პლანზეა წამოწეული ჩემს გრაფი-

ვიქტორია ლომასკო „შიდსი: თანასწორობის უფლებანართმეულები“, © საერთაშორისო ორგანიზაცია „ოქსფარმი“

კულ რეპორტაჟებში მიგრანტების, შიდსით ინფიცირებული ადამიანების ან ჩრდილოეთ კავკასიის სოფლების ყოფა-ცხოვრების შესახებ.

საინტერესოა, როგორ ვლინდება ფემინისტური ოპტიკა ომის თემაში – როგორც წესი, სწორედ ფემინისტები აჩვენებენ ომს ოდნავი რომანტიზაციის გარეშე. შეიძლება გერმანელი მხატვრის, კეტე კოლვიცის ნამუშევრების გახსენება – იგი ხატავდა ბავშვებს, რომლებიც ომის დროს შიმშილით იხოცებიან, მშობლებს, რომლებმაც ომში ვაჟები დაკარგეს (მხატვრის უმცროსი ვაჟი და ერთ-ერთი შვილიშვილი პირველ და მეორე მსოფლიო ომებში დაიღუპნენ). თანამედროვე რუსული ხელოვნების წარმომადგენელთაგან მხოლოდ რამდენიმე გამოვიდა უკრაინასთან ომის წინააღმდეგ და თითქმის ყველა მათგანი ქალია. ლენა ოსიპოვას პლაკატები „შვილო, ნუ წახვალ საომრად“, „დედებო და ცოლებო, შეაჩერეთ ომი!“ და მონუმენტური „ნუ დაიჯერებ, რომ ომი შეიძლება სამართლიანი იყოს“ ომს აბსტრაქტულ ბოროტებად კი არა, ქმარშვილდაკარგული ქალების პირად ტრაგედიადა სახავს. ფემინისტური ჯგუფის Gandhi წევრები, ფრესკის „ქალები ახალ შვილებს დაგვიჩვენებენ“ ავტორები, თავიანთ შესრულებულ სამუშაოს ასეთ განმარტებას ურთავენ: „ჩვენი გმირი მოლოტოვისკოქტილიანი ქალია, მას სხეულში ჩვილი ჯარისკაცი უზის, რომელიც, მისთვის უცნობი ადამიანების ხელისუფლებაში ყოფნისა და მომხვეჭელობის გამო, დაბადებიდანვე საომრადაა განწირული. მან ამბოხი არჩია, რადგან ესმის, რომ თუ დამარცხდა, მისი შვილი მომავალში იარაღით თავად აღმართავს ხელს საკუთარ დედაზე“¹.

კონკრეტული გაგებით

თბილისის კონფერენციის Women in public spaces: when personal becomes political ფარგლებში მასტერკლასების სერია ჩავატარე, სახელწოდებით „ფემინისტური ტრაფარეტი ქალაღზე“.

ჩემი ჩანაფიქრით, მონაწილე ქალებს ფემინისტური ტრაფარეტი ისე უნდა აღექვათ, როგორც კედელზე გადატანილი სოციალური პლაკატი. აშკარაა, რომ სოციალური პლაკატი ანალიტიკური სამუშაოს ჩატარებას მოითხოვს: თითოეული კონკრეტული აუდიტორიისათვის მზადდება „შეტყობინება“ – როგორი რეაქციის გამოწვევა გვინდა, რა ტიპის უნდა იყოს შეტყობინება: ინფორმაციული, კრიტიკული, სააგიტაციო?

¹ ალბომი „ქალები ახალ ბავშვებს გამოჩვენებენ“. იხ. ფეისბუქზე, ჯგუფ Gandhi-ს გვერდზე.

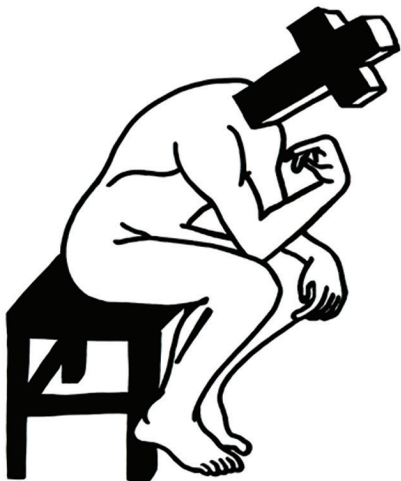
როგორი მხატვრული ხერხები დაგვეხმარება პლაკატის სოციალური იდეის ვიზუალურად გახსნაში? სამწუხაროდ, ბევრი აქტივისტი ქალი თვლის, რომ ქუჩაში ტრაფარეტების კეთების დროს ასეთი კითხვების დასმა აუცილებელი არ არის, რომ საკმარისია, ესა თუ ის ნაცნობი სიმბოლო დაიხატოს და მიენეროს: „ძირს ძალადობა!“ ან „სიკვდილი კაპიტალიზმს!“.

მასტერკლასების მონაწილეებმა ტრაფარეტებისთვის თემები თავად აირჩეს. უმეტესობას ქალის სექსუალობასა და შესახედაობაზე საზოგადოების, ოჯახისა და ეკლესიისაგან დანესებული კონტროლი აწუხებდა. ქალები ჰყვებოდნენ, რა ძნელია საქართველოში ახალგაზრდა გაუთხოვარი ქალებისთვის, რომელთაც სექსუალური ცხოვრება აქვთ, გინეკოლოგიური დახმარების მიღება – „დაგუგლვა“ გინეკოლოგის მაგიერ“ და „მღვდელი ფსიქოლოგის მაგიერ“ – ფსიქოლოგიური დახმარების არარსებობა.

ნახატი ვიქტორია ლომასკოს
გრაფიკული რეპორტაჟიდან
„თბილისში გამგზავრება“.

THINK OUT SIDE THE CROSS

ვიქტორია ლომასკო. მასტერკლასის
დროს გაკეთებული ტრაფარეტი.

ეკლესიისგან ზეწოლის თემა ერთ-ერთ ტრაფარეტში აისახა: ადამიანი, რომელსაც თავის მაგიერ ჯვარი ადგას, ტაბურეტზე ზის. ზემოთ წარწერაა – Think outside the cross. თბილისის საზოგადოებაში ტაბურეტი ახლა სიმბოლოდაა ქცეული – 2013 წლის 17 მაისს, ლგბტ აქტივისტების აქციის დარბევისას, ერთ-ერთი მღვდელი ტაბურეტს იარაღად იყენებდა.

კიდევ ერთი პოპულარული თემა ადრეული ქორწინება გამოდგა. პრობლემა, პირველ რიგში, საქართველოს აზერბაიჯანულ მოსახლეობას ეხება, ამ საზოგადოებაში გოგონებს 13-14 წლის ასაკში ათხოვებენ. მასტერკლასებში არ მონაწილეობდნენ აზერბაიჯანელი ქალები, რომლებსაც ამ სიტუაციის შესახებ მოყოლა „შიგნიდან“ შეეძლოთ, თუმცა, მოგვიანებით, თბილისში მცხოვრებ ერთ აზერბაიჯანულ ოჯახში აღმოვჩნდი სტუმრად და ინტერვიუ ჩემი ასაკის ქალისგან ავიღე, რომელსაც შვილიშვილი 32 წლის ასაკში შეეძინა.

საინტერესოდ მეჩვენა, რომ მასტერკლასის მონაწილეები თავს არიდებდნენ ოჯახში ძალადობასა და სექსუალურ ძალადობაზე საუბარს, არ მონაწილეობდნენ ამ თემების ირგვლივ მოწყობილ დისკუსიებში და

არც თავიანთი პირადი ცხოვრებიდან მოჰყავდათ მაგალითები. ამავე დროს, ერთ-ერთმა მონაწილემ, რომელიც ცხარედ განიხილავდა ადრეული ქორწინების თუ პოლიტიკაში ქალის ადგილის თემებს, პირად საუბარში მიაბო, რა მიმე მდგომარეობაა მისი ნათესავების ოჯახში ძალადობის მხრივ, ხოლო სექსუალური შევიწროება მას საკუთარ თავზე აქვს გამოცდილი. ამიტომ ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, თითქოს ოჯახში ძალადობაზე საჯაროდ საუბარი ქართულ საზოგადოებაში ტაბუირებულია.

არავინ გამომხატავდა ქალების საოჯახო საქმის თემასაც. ბიშკეკსა და ერევანში ჩატარებულ ამგვარ უორკშოპებზე ქალებმა მთავარ პრობლემად ოჯახში ძალადობა და მიმე უფასო საოჯახო საქმე დაასახელეს. პროექტში „ფემინისტური ფანქარი“, რომელსაც ხელოვნებათმცოდნე ნადია პლუგინთან ერთად კურირებას მეც ვუწვედი, მონაწილეთა (მხატვარი ქალები რუსეთიდან, უკრაინიდან და ბელორუსიდან) ნახევარმა სწორედ ოჯახში ძალადობაზე შექმნა ნამუშევრები, მათმა მესამედმა კი ქალის საოჯახო საქმის თემა აირჩია. მომეჩვენა, რომ ქართველი ფემინისტები ნაკლებად არიან მზად, პირად გამოცდილებაზე ისაუბრონ და უფრო სხვა სოციალური ჯგუფების დასაცავად არიან შემართულნი. მაგალითად, მასტერკლასებზე რამდენიმე აქტი-

ნახატი ვიქტორია ლომასკოს გრაფიკული რეპორტაჟიდან „თბილისში გამგზავრება“.

მასტერკლასის დროს დამზადებული
ტრაფარეტები ფემინისტური
მსვლელობის დროს,
2016 წლის 8 მარტი, თბილისი.
ფოტო: DF Watch.

ვისტმა ქალმა პლაკატ-ტრაფარეტები დაამზადა გაფიცულ ტყიბულელ მაღაროელთა მხარდასაჭერად. მაღაროელთა მხარდაჭერა 2016 წლის 8 მარტის ფემინისტური მსვლელობის დღის წესრიგშიც იყო შეტანილი.

ქალაქში აღბეჭდილი ყველა ტრაფარეტი, რომელიც მასტერკლასის დროს დამზადდა, მონაწილეებმა თბილისში ჩატარებული 8 მარტის ფემინისტური აქციის დროს გამოიყენეს. დარწმუნებული ვარ, რომ ფემინისტური გრაფიკა სამიტინგო სივრცეს ყველაზე მეტად ესადაგება.

ბიბლიოგრაფია:

ნოხლინი, ლ. (1971). რატომ არ არსებობდნენ დიდი მხატვარი ქალები? [Нохлин, Л. (1971). Почему не было великих художниц? <http://artaktivist.org/tag/tekst-poc-hemu-ne-bylo-velikix-xudozhnic/>]

ოსტროუმოვა-ლებედევა, ა.პ. (1974). ავტობიოგრაფიული ჩანაწერები. [Остроумова-Лебедева, А. П. (1974). Автобиографические записки, I-III тт., Изобразительное искусство, Москва.]

სატრაპი, მ. (2007). პერსეპოლისი [Satrapi, M. (2007). *The Complete Persepolis*, Random House, Inc.]

„ქალური“ კინო თუ ქალი რეჟისორების კინო?

თეო ხატიაშვილი

ჯერ ადრეა ქართულ კინოში ახალი ტალღის არსებობაზე ლაპარაკი, მით უმეტეს, რთულია იმის მტკიცება, შემთხვევითია თუ კანონზომიერი ამ პროცესში ქალი რეჟისორების განსაკუთრებული როლი, მაგრამ ფაქტია, რომ ბოლო წლების წარმატებები უმეტესად მათ უკავშირდება.

სანამ ქართულ კინოზე გადავიდოდე, მოკლედ მიმოვიხილავე, რამდენად მიზანშეწონილია ვილაპარაკოთ „ქალურ კინოზე“, რომლისგანაც ხშირად რეჟისორი ქალებიც დისტანცირდებიან. ეს გარკვეულწილად გასაგებიც არის, რადგან ამ შემთხვევაში მათ, ფაქტობრივად, კულტურულ გეტოში ვათავსებთ. თანაც, „ქალური კინო“ ძირითადად ირონიული კონოტაციის მატარებელია, რაშიც ზედმეტად დატკბილულ, სენტიმენტალურ ნარატივსა თუ სურათოვან ესთეტიკას გულისხმობენ ხოლმე.

თავისთავად ამ ტერმინის გაჩენა/გამოყენება უკვე მიუთითებს პრობლემის არსებობაზე. რაც უნდა მასკულიზური იდეოლოგიის მატარებელი ან ბრუტალური იყოს ფილმი, არავინ მოიხსენიებს მას „კაცურ კინოდ“, რადგან ეს ერთგვარი ტავტოლოგიაა. თითქოს თავისთავად იგულისხმება, რომ კინოს (ისევე, როგორც ყველაფერ სხვას) კაცები ქმნიან. ქალს კი ხანდახან ეძლევა შესაძლებლობა/უფლება, „გაერთოს“ და, შესაბამისად, „ქალური“ ანუ „სუსტი“ და ნაკლებად მნიშვნელოვანი ფილმები გადაიღოს.

ტრუფოს პერიფრაზირება რომ მოვახდინო¹, არ არსებობს „ქალური“ და „კაცური“ კინო, არსებობს ცუდი და კარგი კინო. მაგრამ შეგვიძლია თუ არა, სტერეოტიპული წარმოდგენისა და მოლოდინების მიღმა მართლაც დავინახოთ განსხვავებული ხედვა, რაკურსი, ესთეტიკა „ქალურ“ ანუ ქალ რეჟისორთა ფილმებში? (ალბათ, თავიდანვე ისიც უნდა დავაზუსტო, რომ ქალი რეჟისორები, ისევე როგორც კაცი რეჟისორები, ერ-

¹ თავის საპროგრამო სტატიაში „რამდენიმე ტენდენციის შესახებ ფრანგულ კინოში“, რომელმაც დასაბამი დაუდო ე.წ. საავტორო თეორიას, ტრუფო აღნიშნავს: „არ არსებობს ცუდი და კარგი ფილმი, არსებობენ ცუდი და კარგი რეჟისორები“. ხელმისაწვდომია აქ: <http://www.newwavefilm.com/about/a-certain-tendency-of-french-cinema-truffaut.shtml> (ნანახია 16.05.2016)

თიანი, მონოლითური მოცემულობა არ არის. ქალი ავტორი ავტომატურად არ გულისხმობს, რომ ის არ შეიძლება მოქცეული იყოს ტრადიციული კულტურის დისკურსში და პასუხობდეს გენდერულ სტერეოტიპებსა და წარმოდგენებს. ცხადია, ამ შემთხვევაში განვიხილავ სწორედ იმ ავტორებს, რომლებიც ამ დისკურსიდან გადიან). რა ადგილს იკავებენ ქალები კინემატოგრაფიულ რუკაზე?

პირველი, რაც შეიძლება თვალში მოგხვდეს, ისაა, რომ ქალი რეჟისორების უმეტესობა დოკუმენტურ და ექსპერიმენტულ კინოში მუშაობს. ამის ასახსნელად ორ მთავარ მიზეზს გამოვყოფ:

1. ქალის, როგორც მენეჯერის უნარებში, მხატვრული ფილმისთვის საჭირო დიდი ბიუჯეტის მართვის შესაძლებლობებში დაქვეება და, შესაბამისად, მისადმი უნდობლობა (დოკუმენტური და ექსპერიმენტული ფილმები კი გაცილებით მცირე ბიუჯეტით იქმნება).

2. ა) დოკუმენტური კინოსთვის დამახასიათებელ ყოფით რეალობაზე, ყოველდღიურ ცხოვრებაზე დაკვირვება ქალი ავტორების ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისებაა (ამის კლასიკური მაგალითია შანტალ აკერმანის ფილმები, განსაკუთრებით, მისი საუკეთესო ნამუშევარი „ჟან დილმანი“, 1976 წ.).

იმავებზე მიუთითებს ვირჯინია ვულფი თავის კლასიკურ ტექსტშიც „საკუთარი ოთახი“ (1929), როდესაც აღწერს წვეულების ეპიზოდს და აღნიშნავს, რომ კაცი მწერლები, როგორც წესი, ამ სცენას სუფრასთან გამართული დიალოგებით აღწერენ, რაც უმეტესად კაცების ჭკუის გამოვლენას ემსახურება, მაშინ როცა ქალისთვის შესაძლოა უფრო საინტერესო იყოს აღწეროს თავად სუფრა, ის, თუ როგორ იყო კერძები მომზადებული. მოგვიანებით ვულფი აგრძელებს ამ თემაზე მსჯელობას: „პატრიარქალური ფასეულობები ყველგან დომინირებს. ფეხბურთი და ზოგადად სპორტი „მნიშვნელოვანია“, მოდის გაღმერთება და საყიდლებზე სიარული კი „ბანალური“... კრიტიკოსები თვლიან, რომ ესა თუ ის წიგნი მნიშვნელოვანია, თუ ომს ეხება, ხოლო წიგნი, რომელიც სასტუმრო ოთახში გამოკეტილი ქალის გრძნობებს ეხება, მნიშვნელობას მოკლებული. ბრძოლის ველის სცენა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სცენა მაღაზიაში...“

შემთხვევითი არ არის, რომ ბოლოდროინდელ ქართულ კინოშიც რუტინულ რეალობაზე ხანგრძლივი დაკვირვება, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ დოკუმენტურ კინოში გაჩნდა (სალომე ჯაშის „ბახმარო“, 2011, მარი გულბიანის „ღრუბლებს ზემოთ“, 2010, ნინო ორჯონიკიძის „ალცნეი“, 2008, „ინგლისურის მასწავლებელი“, 2012). აუჩქარებელი დაკ-

ვირგების შედეგად მცირე ნიუანსებითა და პატარ-პატარა დეტალებით იხატება რთული სოციალური ფონი და იკვეთება მთავარი გმირების ხასიათი.

ექსპერიმენტული კინო უფრო კამერულია, რაც იძლევა საშუალებას, დაუფარავად გადმოიცეს ავტორის აზრები და პირადი წარმოდგენები, რაც ამავე დროს მისი იდენტიფიკაცია-თვითრეპრეზენტაციის საშუალებაც ხდება.

ქალის იდენტიფიკაცია კი – არა ისე, როგორ ხედავს მას კაცი და როგორც არის ის კონსტრუირებული „ანდროცენტრული ლინზებით“² – არამედ ისე, როგორც თვითონ ხედავს, ქალი რეჟისორების ფილმების ერთ-ერთი მაგისტრალური თემაა. შეიძლება მკაფიო კონტურები არ იკვეთებოდეს და ავტორი ჯერ მხოლოდ ძიებაში იყოს, მაგრამ მთავარი უცხადესად არის არტიკულირებული – ქალი ცდილობს, თავი დააღწიოს „სასიამოვნო თოჯინის“ ჩარჩოს, როგორც შეფუთა ის პატრიარქალურ-მა კულტურამ. ქალი, რომელიც პატრიარქალურ კულტურაში განისაზღვრა, როგორც სხვა, „მეორეხარისხოვანი“, ნაკლებად მნიშვნელოვანი, მორგებულია კაცზე, მის მსოფლმხედველობაზე, მის გემოვნებაზე, მის სურვილებზე. ქალი არ არის მოქმედი სუბიექტი, არამედ – დამატება, ობიექტი, რომელიც (მხოლოდ) სურვილებს პასუხობს.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა, თუ როგორ ახდენს ქალი ავტორი საკუთარი სხეულისა და სექსუალობის რეპრეზენტირებას, რომელიც პატრიარქალური წესრიგის მისაღწევად საუკუნეების მანძილზე მკაცრად კონტროლდებოდა. შემთხვევითი არ არის, რომ ქალი რეჟისორის ფილმებში, როგორც წესი, მისი სხეული, სექსუალობა და იდენტობის განსაზღვრა ერთმანეთთან არის გადაჯაჭვული. ერთ-ერთი ყველაზე რადიკალური, არცთუ იშვიათად, ნატურალისტური და უხეში ფორმით გამოირჩევა კატრინ ბრიას „სხეულის კინო“ (როგორც ხშირად უწოდებენ ხოლმე). მის ფილმებში ქალის სექსუალური სურვილების ჩვენებისას საკმაოდ ირონიული და, შეიძლება ვთქვათ, გროტესკული სურათი იქმნება, რადგან რეჟისორი ხშირად იყენებს პატრიარქალურ კულტურაში ჩაბეჭდილ და რეპრეზენტირებულ ეროტიკულ იმიჯებს, ოღონდ ისე, რომ მათ უკვე სულ სხვა, შეტრიალებული მნიშვნელობები მიენერება (მაგალითად, ქალი და არა კაცი, უთვალთვალებს მოცეკვავე მამაკაცს, როგორც ეროტიკულ ობიექტს და ის იჩენს ინიციატივას სექსუალური

2 ამერიკელი ფემინისტი ავტორის სანდრა ლიბსიცი ბემის ტერმინი, რომელიც გულისხმობს აზროვნების ანდროცენტრიზმს ანუ მამაკაცზე ცენტრირებულობას, როგორადაც უყურებს და აღიქვამს სამყაროს ადამიანთა მოდგმა.

პარტნიორის არჩევისას; კაცის „პირველი“ ღამე არის ტრავმატული, ქალი კი ღიმილით ამშვიდებს, რომ შეეჩვევა და აღარ იქნება მტკივნეული და ა.შ.).

ქალის რეპრეზენტაციისას მისი, როგორც ეროტიკული ფეტიშის, წარმოდგენა ერთ-ერთი ყველაზე მძლავრი და გავლენიანი თეორიაა, რომელიც ლორა მალვის ეკუთვნის: მისი აზრით, კინოში ქალის იერსახე ალქმის ტრადიციულ ბინარულ პრინციპს – ვუაიერიზმი/ექსპიზიციონიზმი³ – ემყარება, რაც მას იმთავითვე პასიურ, მომლოდინე, მზერის ქვეშ მოქცეული ობიექტის პოზიციაში აყენებს. ის უნდა იყოს უნაკლო, ქალური, მიმზიდველი, რითიც ერთდროულად უნდა ასიამოვნოს და, ამავე დროს, არ იყოს ტრავმული მამაკაცის თვალისთვის. რაც უფრო ღამაზი და ეროტიკულია ქალი ეკრანზე, მით უფრო ძლიერად აცოცხლებს კასტრაციის შიშს⁴, რადგან მისადმი მიზიდულობის პირდაპირპროპორციულად იზრდება მისგან წამოსული საფრთხის განცდა. იმისთვის, რომ განეიტრალებს ეს განგაში, ეკრანზე ქალისგან ეროტიკულ ფეტიშს ქმნიან – მას ღამაზ თოჯინად აქცევენ, რომელსაც მხოლოდ უნდა უყურო. ქალის სხეული ფრაგმენტირდება, ანაწევრებენ (გრძელი ფეხები, ვნებიანი მკერდი ან ტუჩები და ა.შ.), რაც ანგრევს სხეულის „რენესანსულ მთლიანობას“⁵ და გამორიცხავს ქალის, როგორც ერთიანი პიროვნების, როგორც მოქმედი სუბიექტის არსებობასა და ალქმას. ის ა(ღა)რ არის ცოცხალი არსება (ამიტომ მისგან საშიშროებასაც არ ელი), არამედ უბრალოდ სრულყოფილი, ღამაზი ფორმებით აწყობილი სასიამოვნო სათამაშოა ან, უკეთეს შემთხვევაში – ქალღმერთი – განყენებული, აროგანტული, მიუწვდომელი, რომელსაც შეიძლება მხოლოდ ეთაყვანო.

მუდმივად მზერის ქვეშ მყოფი ქალი თავად მოკლებულია მზერის უფლებას, რაც ძალაუფლების სიმბოლო და მამაკაცის პრეროგატივაა. მას

3 ვუაიერიზმი (სიტყვიდან voir – ყურება) არის სექსუალური პრაქტიკა, როდესაც დაკმაყოფილება ხდება სექსუალური ან ნებისმიერი ინტიმური აქტის ან შიშველი სხეულის ყურებით. მიჩნეულია, რომ დამახასიათებელია მამაკაცებისთვის, საპირისპიროდ ექსპიზიციონიზმისა (exhibeo – ჩვენება, გამოფენა), რომელიც ქალურ თვისებად განიხილება და რომლის დროსაც სექსუალური კმაყოფილება სხვ(ებ)ის წინაშე გაშიშვლებით ან გენიტალიების დემონსტრირებით მიიღება.

4 ზიგმუნდ ფროიდის მიერ დამკვიდრებული ტერმინი, რომელიც აღწერს ბიჭის განვითარების მესამე, ფალოსურ სტადიას. ამ დროს ბავშვი აცნობიერებს, რომ ქალსა და კაცს სხვადასხვა გენიტალიები აქვთ, კერძოდ კი, დედას ანუ ქალს არ გააჩნია ფალოსი, რაც ბიჭში ამ უკანასკნელის დაკარგვის შიშს იწვევს. ამავე ეტაპზე დედის სიყვარული მისადმი ინცესტურ სურვილში გადადის – დაუფლოს დედას და ჩაანაცვლოს მამა, რაც კასტრაციის შიშს იწვევს.

5 მაღვი ლ. (1975), ვიზუალური სიამოვნება და ნარატიული კინო.

უყურებენ, ის მასკულინური მზერის ტყვეობაშია მოქცეული, თავად კი არ შეუძლია, შეხედოს, დააკვირდეს, შეისწავლოს...

როდესაც ლორა მალე თავის ცნობილ ტექსტს „ვიზუალური სიამოვნება და ნარატიული კინემატოგრაფი“ (1975) წერდა, მისი მთავარი ადრესატი კლასიკური ჰოლივუდი იყო, რომელიც ქალსა თუ კაცზე ტრადიციულ წარმოდგენებზე დაყრდნობით ყველაზე ცხადად და წარმატებით ქმნიდა და ტირაჟირებდა ეკრანულ სახეებს. ცხადია, მას შემდეგ კინოში ბევრი რამ შეიცვალა (მათ შორის, ჰოლივუდშიც მოხდა გარკვეულწილად ტრანსფორმაცია). ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო მაგალითი, თუ როგორ გამოჰყავს ქალი „მზერის ტყვეობიდან“, შანტალ აკერმანი და მისი შემოქმედებაა. მის ფილმებში ოთახი, რომელიც იდენტიფიცირდება სხეულთან, ორივე ერთად კი თვითიდენტიფიკაციის საშუალება ხდება, ამავე დროს, ციხის მეტაფორასაც ქმნის, რომელშიც ქალი კულტურულად ჩაკეტილი და მოქცეულია. აკერმანთან კამერა აკვირდება პერსონაჟ ქალს (ისევე, როგორც შეისწავლის და აკვირდება ინტერიერის ცალკეულ დეტალებს), მაგრამ ეს ქალი აღარ არის უბრალოდ ობიექტი, არამედ ქალი/ადამიანია, რომელიც ასევე დაჟინებული მზერით „პასუხობს“ კამერის მზერას. ამასთან, გასათვალისწინებელია ის მომენტი, რომ აკერმანის ადრეულ ფილმებში მთავარ გმირს თავად რეჟისორი განასახიერებს, ანუ მზერა მიმართული პერსონაჟისადმი, ამავე დროს, არის მზერა საკუთარი თავისადმი, თავის თავში ჩაღრმავება და გარკვევა, თუ ვინ არის ის, შანტალ აკერმანი, ქალი?

ამ თვალსაზრისით ძალიან საინტერესოა რუსუდან ჭყონიას „Keep Smiling“ (2012). სილამაზის კონკურსი, რომელზეც იგება ფილმის დრამატურგია, უჩვეულოა და ტიპური, შოუბიზნესში ტირაჟირებულ, სტანდარტულ მონაცემებს მორგებული ახალგაზრდა ქალების კონკურსი განსხვავდება; ეს უკანასკნელი საუკეთესო დედის, „ქართლის დედა-2010“-ის გამოსავლენად ტარდება. თუმცა, ქართულ კულტურაში დედის „საკრალიზაციის“ მიუხედავად, მაინც შენარჩუნებულია მთავარი პირობა: გახადო, ათვალიერო, შეაფასო.

„ჩვენ ვართ ცოლები, ჩვენ ვართ ქალები, ჩვენ ვართ დედები საქართველოსი...“ – ასეთია კონკურსის მთავარი სლოგანი. საგულისხმოა, რომ სიტყვა „ქალები“ „ცოლებსა“ და „დედებს“ შორის არის მოთავსებული, ორ მთავარ მოცემულობას შორის „ჩაკარგული“, რაც საქართველოში ქალის ფუნქციის მკაფიო დეფინიციასა და მისთვის შემოსაზღვრულ სივრცეზე სვამს აქცენტს. ქალის ფუნქცია საქართველოში დღემდე გათხოვებითა და შვილების გაჩენით შემოიფარგლება. რაც უნდა წარმა-

ტებული და რეალიზებული იყოს, თუ გათხოვილი არ არის და შვილ(ებ)ი არ ჰყავს, საზოგადოება მაინც არასრულფასოვნად აღიქვამს.

ფილმი ქალის სხეულებთან ერთად იმის გაშიშვლებასაც ახდენს, თუ რამდენად პრობლემატურია თავად ეს მითიური „დედის კულტი“. კონკურსში სხვადასხვა ასაკის, სოციაუმისა და ინტერესების (მათ შორის, კონკურსისადმი მათი ინტერესების) ქალები მონაწილეობენ – ზოგი მხოლოდ საკუთარი ეგოს დასაკმაყოფილებლად ერთვება მასში, ზოგისთვის კი ის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა. მაგრამ კონკურსანტების მსგავსება გაცილებით არსებითია, ვიდრე მათ შორის განსხვავება – მათ ცოლისა და დედის სტატუსმა სინამდვილეში ბედნიერება და სოციალური სრულფასოვნება/რეალიზებულობა ვერ შესძინა. ფილმში ინგრევა მითი ოჯახზე, როგორც მთავარ „ქალურ ბედნიერებაზე“. დედობისადმი მიძღვნილი პათეტიკური ლოზუნგების ფონზე განსაკუთრებით ცინიკურად ჩანს გვანცას მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება. მისი დედობა, ქალისა, რომელსაც ჰყავს სამი შვილი, მაგრამ არ ჰყავს ქმარი, მუდმივი ქილიკის, ჭორაობისა და მორალური გაკიცხვის მიზეზი ხდება.

თუ ფილმის დასაწყისში კონკურსანტები ერთმანეთის მიმართ მტრულად არიან განწყობილი, თანდათან მათ შორის სოლიდარობის გრძნობა ჩნდება, რადგან ხვდებიან, რომ ყველა მათგანი მსხვერპლია. ერთადერთი, რასაც მათგან ითხოვენ – მორჩილება და პირზე მიყინული ყალბი ღიმილია, მაშინაც კი, როდესაც ქვითინი უნდათ. ხვდებიან, რომ ამ საზოგადოებაში მათ მიერ შესრულებული ბახის „ჩაკონა“ არავის დააინტერესებს მანამ, სანამ უფრო მიმზიდველი სანახაობა შიშველი ძუძუების ჩვენებაა; სანამ, როგორც „უკანონო“ შვილების დედას, გამცირებენ, სანამ ღირსებას მხოლოდ ცოლისა და დედის სტატუსით აფასებენ, რაც ქალის კეთილდღეობისა და წარმატებულობის ფარისევლურ იმიჯს ქმნის და რეალურ პრობლემებს ფარავს.

მაგრამ ფილმის გმირებს ამ ფარსში მონაწილეობა აღარ უნდათ.

არც ნანა ექვთიმიშვილისა და სიმონ გროსის ფილმ „გრძელი ნათელი დღეების“ (2013) გმირები აპირებენ მამის კანონის საზღვრებში დარჩენას. ფილმი, ერთი შეხედვით, პოსტსაბჭოთა ქართული კინოსთვის კარგად ნაცნობ თემას – 90-იანი წლების ქაოსსა და განუკითხაობას აჩვენებს. მაგრამ საყურადღებოა, როგორ აფასებენ რეჟისორები ჩვენს უახლოეს ისტორიას და რა გამოსავალს ხედავენ ამ ჩიხიდან? ფილმი არა მხოლოდ იმის კონსტატაციას ახდენს, რომ ფალოცენტრული⁶, იარაღით

ნ ცნობიერებისა და აღქმის პერსპექტივა, რომელიც ერთმნიშვნელოვნად მამაკაცურია. ფალოცენტრული სისტემა კაცების დომინაციის და მათ მიერ კონტროლირებადი სისტემაა.

კონტროლირებული სისტემა ღრმა კრიზისშია, რომ „მამის კანონი“ ველარ უზრუნველყოფს მამისეულ წესრიგს, არამედ – მის გმირებს აღარც უნდათ ამ წესრიგში დარჩენა.

იმაზე, რომ პატრიარქალურ წესრიგში ყველაფერი რიგზე ვერ არის, შფოთვა გაცილებით ადრე დაიწყო და, როგორც აღვნიშნე, 90-იანი წლებიდან მოყოლებული ქართული კინოს ერთ-ერთ მთავარ თემად იქცა. საბჭოთა კავშირის ნგრევის შედეგად, ფაქტობრივად, კოლაფსის მდგომარეობაში მყოფ ქვეყანაში ჩნდება ახალი ავტორიტეტის/ავტორიტარის მოთხოვნილება. ეს მოთხოვნილება კინოში რეპრეზენტირდება, როგორც ნოსტალგია მამაზე ან მისი სიკვდილით მიღებული ტრავმა (გოდერძი ჩოხელის „ლუკას სახარება“ (1998), კახა კიკაბაძის „ტბაში“ (1998)), მეორე მხრივ კი, როგორც ძლიერი მამის რეანიმაცია (ლევან ანჯაფარიძის „ორმაგი სახე“ (1997), ზაზა ურუშაძის „აქ თენდება“ (1998)). ამ ფილმებში მამებს საკმარისად აქვთ ცოდვები, რომელთა გამოსყიდვა შვილისადმი შეწირულობით ხდება. შვილები კი ავად არიან ანუ ორმაგად უმწეონი, ამდენად კიდევ უფრო მეტ მზრუნველობას ითხოვენ. „მე შენ არ მიგატოვებ, მამა“ – მიჰყვება ორივე ფილმს რეჟერნად, რაც ქაოტურ გაურკვევლობაში მყოფი საზოგადოების ქვეცნობიერის პროეცირებად შეიძლება განვიხილოთ; საზოგადოების, რომელიც მიჩვეული იყო მამა-პატრიარქის წესრიგზე დამყარებულ ტოტალიტარულ სისტემაში უპასუხისმგებლო „ლივლივს“.

სიმპტომატურია ამავე პერიოდის ფილმებში ფუნქციადაკარგული კაცი-გმირების გამოჩენა (პაატა მილორავას „ვირთხა“ (1991), მიხო ბორაშვილის „ცარიელი სივრცე“ (2001)), რომლებიც მასკულიზურობის კრიზისის⁷ მაუწყებელნი არიან. სუსტი, მშიშარა კაცები გადარჩენისთვის ქალებს აფარებენ თავს. თუმცა, ამ შემთხვევაში არა იმდენად გენდერული იერარქიის რღვევასა და კულტურული კონტექსტის ცვლილების გააზრებასთან გვაქვს საქმე, რამდენადაც ეკონომიკური ფაქტორით გამოაშკარავებულ კრიზისთან, როდესაც ქართულ რეალობაში „მამა-მარჩენალს“ დაეკარგა მნიშვნელობა. ამ ფილმებში სუსტი მამაკაცის საპირისპიროდ აქტიური ქალის სახის გამოჩენა კრიზისის ჯერ მხოლოდ ირაციონალურის დონეზე რეფლექსირებად იკითხება – ანუ ამ ფილმებში კრიზისი გაცნობიერებული არ არის. ის უფრო კონსტატაციაა, რომ „კაცმა კაცურობა დაკარგა“, რის გამოც

7 ძლიერი კაცის, როგორც ნორმის, რღვევა.

უფრო გაბრაზება იგრძნობა, ვიდრე იმის აღიარება, რომ იერარქიულ, ძალადობრივ სისტემასა და ურთიერთობებს აღარ შეუძლია არსებობის გაგრძელება. ქალების აქტიურობა არა მათთვის (პატრიარქის მიერ) წართმეულ სივრცეში თვითდამკვიდრების მცდელობად წარმოჩნდება, რამდენადაც სასტიკ შურისძიებად (სუსტ) კაცებზე. შესაბამისად, ქალის სიძლიერე ჯერ კიდევ დესტრუქციულ მოვლენად და საფრთხედ განიხილება.

საგულისხმოა, რომ „გრძელ ნათელ დღეებში“ კაცები/მამები, ფაქტობრივად, არ არიან. ორი მთავარი გმირიდან ერთის მამა ციხეშია, მეორესი კი – გაუწონასწორებელი მოძალადე ლოთია. ფილმში პირიქით, კაცების არსებობა შემოდის ძირითადად დესტრუქციულობის ნიშნით, რაც ტრადიციულად, ქალების „როლს“ წარმოადგენდა.

ფილმში გაცოცხლებული 90-იანი წლები ტოტალურად ძალადობრივია. ამ საზოგადოებაში ძალადობა ნორმალიზებულია და ამიტომ პროტესტი არავის უჩნდება. არავინ ეწინააღმდეგება შეიარაღებულ კაცებს, პურის რიგში თავხედურად რომ იჭრებიან; არავინ ეწინააღმდეგება ბიჭებს, გოგოს რომ იტაცებენ. და არა მხოლოდ იმიტომ, რომ იარაღის ემინიათ, უბრალოდ ძალადობის მიმართ იმუნიტეტი აქვთ.

მხოლოდ ერთადერთი ადამიანი – ჩვეულებრივი პატარა შავგვრემანი გოგო ეკა აცნობიერებს, რომ ძალადობრივი წრე უნდა განყდეს; სადღაც უნდა დაესვას წერტილი, ყოველგვარი შურისძიების გარეშე, რათა ეს უკანასკნელი მორიგი ჯაჭვური რეაქციის წყარო არ გახდეს.

ეკას დაპირისპირება ამ რეპრესიული და თვითკმაყოფილი სისტემის მიმართ, უკვე მეგობრის ქორწილში კინტაურის ცეკვის ეპიზოდში ჩანს – ცეკვის, რომელსაც, როგორც წესი, მამაკაცები ასრულებენ. ეკა ერთგვარი ირონიულობით ასრულებს ამ (მამაკაცურ) ცეკვას, ბეჯითი მოსწავლის მიერ ზუსტად შესრულებული მანერებით. თუმცა ავტორებს ამ ხანგრძლივ ეპიზოდში ნაკლებად აინტერესებთ ქორეოგრაფიული მონახაზის ჩვენება. შუა ხედზე გაჩერებული სტატიკური კამერისთვის მნიშვნელოვანია მთავარი გმირის განწყობა, რომელიც ერთდროულად სასოწარკვეთილებასა და ამბოხებას გამოხატავს.

შეიძლება ითქვას, რომ ფილმს ორი ფინალი აქვს: 1. როდესაც ეკა თავის მეგობართან ერთად იარაღს გადააგდებს; 2. და რეალური ფინალი, როდესაც ის ციხეში მამის მოსანახულებლად მიდის. შემთხვევითი არ არის, რომ მამასთან ვიზიტს წინ უსწრებს იარაღის გადაგდების სიმბოლური აქტი/აქცია, რაც ძალადობაზე, ფალიკურ-მასკულინურ სისტემა-

ზე უარის თქმას, მასთან დაპირისპირებას ნიშნავს⁸. ამიტომ ეკას ვიზიტი მამასთან არ არის ჩვეულებრივი უძღვები შვილის მითის გაცოცხლება, ეს უფრო ბრძოლის დასაწყისია – მამებთან/პატრიარქებთან/ფალიკურთან/იარალთან ბრძოლის დასაწყისი.

ამ ორ ფილმზე საგანგებოდ იმიტომ გავამახვილე ყურადღება, რადგან მათში ავტორები მკვეთრ მემამბოხე პოზიციას გამოხატავენ არა მხოლოდ მძიმე სოციალური რეალობის, არამედ ტრადიციული კულტურული პარადიგმის მიმართ. როგორც დასაწყისში აღვნიშნე, უახლესი ქართული კინო ქალ რეჟისორთა ნამუშევრების სიმრავლით გამოირჩევა. ისინი განსხვავდება თავიანთი მხატვრული ღირებულებით – იქნება ეს ქეთი მაჭავარიანის „მარილივით თეთრი“ (2011), ნუცა ალექსი-მესხიშვილის „კრედიტის ლიმიტი“ (2014), თინა ყაჯრიშვილის „პატარძლები“ (2014), ნინო ბასილიას „ანას ცხოვრება“ (2015) თუ სხვა – მაგრამ საერთოა გმირი – ქალი თანამედროვე ქართულ რეალობაში, ქალი, რომელსაც ამცირებენ, რომელიც პრობლემების წინაშე ფაქტობრივად მარტო რჩება და სასოწარკვეთილების ზღვრამდეა მისული, მაგრამ რომელიც მაინც იკრებს შინაგან ძალას, არ ნებდება, მოქმედებს და ბოროდით, მაგრამ მაინც მიდის წინ.

ამ ძალიან მოკლე მიმოხილვითაც კი, გავრცელებული წარმოდგენის სრულიად საპირისპირო სურათი მივიღეთ იმისა, თუ როგორია ე.წ. ქალური კინო ან ქალი ამ კინოში. რაც უნდა უცნაური იყოს, ეს უკანასკნელი არა იმდენად ვუაღიერებული და ესთეტიზირებული ჩარჩოთია მოვარაყებული, როგორადაც ეს ტრადიციულად აისახება ხოლმე „მამაკაცურ“ კინოში, არამედ ცოტა არ იყოს უხეშია, თავხედური, თამამი და უფრო უხერხულობის, ვიდრე სიამოვნების განცდას იწვევს მაყურებელში. სინამდვილეში, ეს „ქალური ხედვა“, სრულიად საპირისპიროდ, სიამოვნების მომგვრელი, გასართობი ან მსუბუქი „ტკივილგამაყურებელი“ კი არ არის, არამედ პრობლემებზე ორიენტირებული, მტკივნეული და ამაფორიაქებელია, რადგან მას გამოჰყავხარ მასკულინური წესრიგის ნაცნობი დისკურსიდან – ქალის და კაცის ურთიერთობის ტრადიციული ნარატივიდან, „ქალური“ და „კაცური“ თვისებებით კონსტრუირებული

8 უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ხაზგასმულად ფროიდისტული მეტაფორული ჟესტი 90-იანი წლების ერთ ფილმში, გიო მგელაძის „არა, მეგობაროშიც“ გვხვდება. თუმცა ამ უკანასკნელში იარაღზე, როგორც ფალიკურ სიმბოლოზე, უარის თქმას უფრო კონკრეტული მნიშვნელობა აქვს. ის უფრო პაციფისტური განაცხადია, ვიდრე ომის, როგორც აგრესიული, მასკულინური კულტურის მახასიათებლის, მთლიან კონტექსტში ჩასმა და გააზრება.

პერსონაჟებისგან, სხეულის, სექსუალობისა თუ სილამაზის კონვენციური გაგებისგან. ქალი რეჟისორების შემოტანილი სიახლე ქმნის გარკვეულ დისკომფორტს, რადგან სვამს კითხვებს, რომლებიც აქამდე არ დასმულა.

ბიბლიოგრაფია:

ვეულფი, ვ. (1929). *საკუთარი ოთახი*. თარგმანი ფონდი „ტასო“, თბილისი, 2007, გვ. 199.

მალვი, ლ. (1975). *ვიზუალური სიმოვნება და ნარატიული კინო*. [Mulvey L., *Visual Pleasure and Narrative Cinema*, Palgrave Macmillan; 2nd edition, 2009.]

ტრუფო, ფ. (1954). *რამდენიმე ტენდენციის შესახებ ფრანგულ კინოში*. [Truffaut F. (1954). *A Certain Tendency of the French Cinema*, *Cahiers du Cinéma*. Retrieved from: <http://www.newwavefilm.com/about/a-certain-tendency-of-french-cinema-truffaut.shtml>]

ქალის სახე ქართულ სახელით ხელოვნებაში: საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა მხატვრობის ნამუშევრები

სოფიო კილასონია

„რევოლუციამ გაათავისუფლა ქალი. უფლება მისცა მას, იდგეს ქმრის, მამის და ძმის გვერდით შრომის პროცესში. ქალის საკითხი გადაწყვეტილია. საბოლოოდ“, – ამ სიტყვებით დაასრულა სტალინმა ქალთა უფლებების საკითხის გარშემო მრავალწლიანი დისკუსია და ბოლო მოუღო აზრთა სხვადასხვაობას ბოლშევიკ-რევოლუციონერთა შორის. ამ განსხვავებულ აზრთა ფრონტის ხაზი კი გავლებული იყო იქ, სადაც უნდა განსაზღვრულიყო, სადამდე შეიძლებოდა მისულიყო ქალის უფლებების განვითარება. განხილულიყო თუ არა ის, ზოგადად სქესის – ქალის უფლებების საკითხად. თუ დარჩენილიყო კლასობრივი საკითხის წილში. „არ არსებობს ქალისთვის სხვა პრობლემა, გარდა პურის პრობლემისა. არ არსებობს სხვა პრობლემა, გარდა კლასობრივი პრობლემისა“, – წერდა ალექსანდრა კოლონტაი თავის წერილებში, „ქალთა საკითხის“ გარშემო დისკუსიების დროს. მისთვის და მე-20 საუკუნის 20-იანი წლების სხვა რევოლუციონერებისთვის ზოგადად ქალზე და არა მუშა ქალზე საუბარი მოიაზრებოდა, როგორც წმინდა ბურჟუაზიული მკრეხელობა, „ბურჟუაზიული რეფორმების“ მცდელობა.

20-იანი წლების დისკუსიებს 30-იან წლებში ადგილი აღარ ჰქონია. 30-იანი წლები ყველა სფეროსთვის ერთპიროვნული და რადიკალური გადაწყვეტილებების ეტაპია. ასე მოხდა „ქალის საკითხთან“ მიმართებითაც. მეტიც, თუკი საბჭოთა კავშირის კულტურის (კულტურის ზოგადი გაგებით) მრავალი თეორია საფუძველშივე იწვევდა ეჭვებს და სკეპტიციზმს, გენდერულ საკითხთან მიმართებით საბჭოთა კავშირის კრიტიკა მაინც სუსტია. შეიძლება ითქვას, რომ დღემდე აქტუალურია საუბარი იმაზე, რომ საბჭოთა კავშირის ფარგლებში მოხდა ქალის სრული ემანსიპაცია. მაგრამ აღნიშნულ მოსაზრებას ანადგურებს თუნდაც მხოლოდ მშრალი ფაქტები და სტატისტიკა:

სტალინურ რეპრესიებს შეეწირა 2.5 მილიონი ქალი ბურჟუაზიიდან; 1.5 მილიონი გლეხი კულაკი; 1 მილიონი „ხალხის მტრებიდან“; 5 მილიონი ქალი გადაასახლეს, სადაც მძიმე პირობებში, მძიმე სამუშაოს ასრულებდნენ. სტალინის მმართველობის დროს აიკრძალა აბორტები. არ არსებობდა კონტრაცეპტივები. იკრძალებოდა განქორწინება. უარს ვერ ამბობდნენ სამსახურზე და ვერ იცვლიდნენ მას საკუთარი სურვილისა და შეხედულებებისამებრ.

ყოველივე ზემოთქმული, ცხადია, მხოლოდ გენდერული ნიშნით არ მომხდარა. რეპრესიებსა და ტერორს ეწირებოდა ყველა, განურჩევლად სქესისა და სოციალური სტატუსისა. რეჟიმი ანადგურებდა ყველას მხოლოდ ერთი ზოგადი ნიშნით – საერთო იდიოლოგიური წესრიგიდან ამოვარდნილ და განსხვავებული აზრის მქონე ადამიანებს, ზოგადად რაიმე ნიშნით გამორჩეულთ. ანდა მათ, ვის გამორჩეულობა-განსხვავებულობაზეც მიიტანდნენ ეჭვს. შესაბამისად, გენდერული ნიშნით ანგარიშსწორებაზე საუბარი არ გვაქვს. აღნიშნული ფაქტები საბჭოთა კავშირში ქალის უფლებების გაზრდისა და ემანსიპაციის შესახებ სტერეოტიპული შეხედულების საპირისპიროდ მოვიყვანეთ.

ქალის გამოსახულება ქართულ საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა სახვით ხელოვნებაში მთლიანად დაკავშირებულია საბჭოთა იდეოლოგიის და კულტურის ჩამოყალიბებასა და მის სხვადასხვა ფაზასთან. ამავდროულად, ქალის სახე ერთ-ერთი კომპონენტია საბჭოთა სოცრეალისტური მხატვრობის სახე-ხატებსა და სქემებს შორის.

მეოცე საუკუნის 20-იანი წლები სახვით ხელოვნებაში ავანგარდისტული მსოფლხედვის და ბოლშევიკური რევოლუციის ეიფორიის ტანდემს წარმოადგენდა. ეს ტანდემი ფიზიკურადაც განსხეულდა ლენინის მიერ 1920 წელს დაფუძნებულ „ვხუტემასში“ ВХУТЕМАС (*Высшие художественно-технические мастерские*. უმაღლესი მხატვრულ-ტექნიკური სახელოსნოები), სადაც თავი მოიყარეს რუსული ავანგარდის ყველაზე აქტიურმა და გამორჩეულმა წარმომადგენლებმა და დაიწყეს ავანგარდისტული ტენდენციების ბოლშევიკურ რევოლუციურ სულისკვეთებასთან სინთეზზე მუშაობა. 1930 წელს „ვხუტემასის“ დახურვა, ერთ-ერთი ნიშანია რუსეთში საბჭოთა იდეოლოგიის პროპაგანდისტული მეთოდის დაწყებისა და მისი უალტერნატივოდ გამოცხადებისა, რაც სტალინმა 1934 წელს საბჭოთა მწერალთა კავშირის სხდომაზე გააკეთა. ამ მეთოდს სოციალისტური რეალიზმი ეწოდა.

ძველიდან ახალ და სრულიად განსხვავებულ სისტემაზე სწრაფი გადასვლა ახალ კულტურულ გარემოსა და ხელოვნების ახალ სისტემას

ითხოვდა; კულტურას, რომელიც უნდა დახმარებოდა მმართველობას იდეოლოგიის ყოფასა და გარდაქმნის თუ პროპაგანდის პროცესების რეალიზაციაში. იდეოლოგიას, ანდა ილუზიას, სანამ ის რეალობაში განხორციელდებოდა, ხორცი სახელოვნებო სფეროში უნდა შესსმოდა, ერთგვარი ახალი სამყაროს მოდელი უნდა შექმნილიყო. რიგ შემთხვევაში რიტორიკაში გაჟღერებული ამოცანები ნამდვილ ამოცანებს არ წარმოადგენდა, მაგრამ მათი დამაჯერებლობისთვის სისტემა ხელოვნებას იყენებდა. სოცრეალიზმი იყო სისტემური მეთოდი, რომელიც მრავალი სახე-ხატისგან შედგებოდა. საბჭოთა კულტურა იქცა საბჭოთა იდეოლოგიისა და საბჭოთა კავშირის სამომავლო მიზნების ან ფსევდომიზნების ვიზუალიზაციად მათ რეალობაში განხორციელებამდე. შესაბამისად, ხელოვნება წინ უსწრებდა საზოგადოებრივ პროცესებს და საზოგადოებას აწვდიდა ყალიბებს, რომლის მიხედვითაც უნდა ეცხოვრათ. აწვდიდა მომავლის ერთგვარ მოდელ-გამოსახულებას, რომლის შესაქმნელადაც უნდა ებრძოლათ და, ხშირად, ეთმინათ კიდეც. კულტურაში შეტანილი სქემებით უნდა ეხელმძღვანელათ სოციალური მოწყობის, შრომის, ოჯახების შექმნის, შვილების აღზრდის დროს. ეხელმძღვანელათ ფიქრისა და სურვილების დროსაც კი. სწორედ ამიტომ საბჭოთა ხელოვნების შინაარსი და ფორმა საბჭოთა სისტემის ცენტრალურ და გაკონტროლებულ კონცეფციებს იზიარებდა და იქცა იმად, რადაც საბჭოთა იდეოლოგიები აწმყოსა თუ მომავლის სახესა და ხასიათს სახავდნენ. სოციალისტური რეალიზმის ხელოვნება ეს არის ხელოვნება მმართველი ძალის სურვილების შესახებ, სურვილების ვიზუალიზება, რეალიზება, რომელიც რეალიზმის იდეას უპირისპირდება და, თუკი რეალიზმის ცნებასთან მიმართებით განვიხილავთ, სოცრეალიზმი კლასიკური და სანიმუშო ანტირეალიზმია, რომელიც საზრდოობს არა სინამდვილით, არამედ იდეოლოგიით ნაკარნახევი წარმოსახვით, ფანტაზიით, პოლიტიკურ-იდეოლოგიური მითოლოგიით.

მაგრამ მხოლოდ მითოლოგიზებით არ დასრულებულა ხელოვნებისთვის წაყენებული მოთხოვნები. ომი, ტერორი, რეპრესიები – საზოგადოების მართვის ბევრად მძლავრ მექანიზმებს ითხოვდა და თამასა აიწია, როგორც პოლიტიკურ რიტორიკაში, ისე ხელოვნებაში. თამასა აიწია რწმენამდე. კომუნისტური მომავალი და სისტემა, რომელიც ამ მომავლის „შენებას“ ემსახურებოდა, ხალხის ნდობას არა რაციონალიზმით, არამედ რწმენით აღწევდა. საბჭოთა კავშირის მართვა ხორციელდებოდა არა ხალხისა და მმართველის კომუნიკაციის გზით, არამედ დისტანციით. დისტანციიდან კი ის, როგორც უზენაესი ძალა, სჯიდა, ითხოვდა

მსხვერპლს, თავგანწირვას, თმენას, მორჩილებას და საპირწონედ აბსტრაქტულ მომავალს სახავდა.

ჩაანაცვლა თუ არა საბჭოთა იდეოლოგიამ რელიგია? ვრცელი თემაა, რომელსაც მე ამ სტატიაში ვერ შევეჭიდები, თუმცა, ამ მოსაზრების მხარდასაჭერად იმის თქმა ნამდვილად შეგვიძლია, რომ მეოცე საუკუნის 30-50-იან წლებში საბჭოთა ხელოვნებაში, სოცრეალისტურ ხელოვნებაში შექმნილი სახე-ხატებები და მათი სქემები მეტწილად ინსპირირებულია ან საზრდოობს ქრისტიანული იკონოგრაფიით (იგულისხმება: ქრისტიანული სახვითი ხელოვნების სქემები, ფორმები, შინაარსობრივი აქცენტები) და მისი ძირეული პრინციპებით. ხრუშჩოვის ე.წ. დათბობის ეტაპიდან შეინიშნება ცვლილებები სახეების თვისებებსა და სქემათა კონტექსტებში. სოცრეალიზმის ხატებებიდან მხოლოდ ერთზე გავაკეთებთ აქცენტს – ქალის გამოსახულებაზე ქართულ სახვით ხელოვნებაში მიმდინარე ტენდენციების კვალდაკვალ.

სოცრეალიზმის მხატვრობაში პირველადი ამოცანა გახლდათ პროლეტარის ზოგადი სახის შექმნა. ამ კონტექსტში ყალიბდება მშრომელი ქალის სახეც. განსაკუთრებით ფართოდ ამ სახის ვარიაციები რუსულ მხატვრობაში გაიშალა.

1926 წლიდან რუსეთში, მოსკოვსა და პეტერბურგში მცხოვრები რუსი მხატვრები რუსეთის პერიფერიებში გაგზავნეს. ციმბირში, ურალში, ბაშკირეთში და სხვაგან, რათა მათ მხატვრულად აღენერათ საბჭოთა ახალი საწარმოები, ინდუსტრიალიზაციის განვითარების და მშენებლობებზე ადამიანების შრომის პროცესი. მხატვრების ამ ერთგვარ გადასახლებებს გამოფენები მოსდევდა. შესაბამისად, 20-იანი წლების დასასრულს და 30-იანი წლების დასაწყისში უკვე ჩამოყალიბდა სოცრეალიზმის ფორმაც და ამოცანებიც. 1932-34 წლების მწერალთა კავშირის სხდომებზე განხილული თემები, რომლებიც ხელოვნების მისიასა და მათთვის მისაღებ სტილს შეეხებოდა, სიახლეს აღარ წარმოადგენდა. უკვე არსებობდა გამოცდილება. ამის მაუწყებელია მხატვრების – ილია მაშკოვის, ალექსანდრ კარევის, კონსტანტინ კარიგინის და სხვათა ნამუშევრები.

ქართულ მხატვრობაში 30-იანი წლები ერთგვარი დუმილით დაიწყო. 20-იანი წლების ბოლოს ევროპიდან დაბრუნებული ქართველი მოდერნისტები ევროპული ფორმალიზმის და ბურჟუაზიული, „გაუგებარი“ ხელოვნების გამო გააკრიტიკეს. მათ ნეიტრალიტეტი არჩიეს, რაც გამოიხატა პეიზაჟების ხატვით (ელენე ახვლედიანი, 1901-1975 წწ.) და ზღაპრისეული თემატიკის განვითარებით (ლადო გუდიაშვილი, 1896-

1980 წ.), სადაც თემატური და ფორმისეული სიცხადე სახეზეა და, რაც მთავარია, ქვეტექსტებს ან ფორმისეულ ექსპერიმენტებს არ მოიცავს. თემები „უწყინარია“ 30-იან წლებშიც. თბილისური პეიზაჟები, საქართველოს ბუნება და ამ ბუნების ფონზე მშრომელი... შრომისა და სანიმუშო ადამიანის იდეა ქართულ მხატვრობაში, თავდაპირველად მაინც, ქართველი გლეხის სახეს უკავშირდება, მაშინ როდესაც რუსულ საბჭოთა მხატვრობაში უკვე ჩამოყალიბებულია პარტიულის, პროლეტარის, საბჭოთა გლეხის, საბჭოთა ახალგაზრდის, მოსწავლის სახე.

30-იანი წლების ქართულ მხატვრობაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქართველი გლეხი ქალის ფიგურას. მხატვრებიც კი (კორნელი სანაძე, 1907-1985; უჩა ჯაფარიძე, 1906-1988 წწ.), რომელთა ხელოვნება აჩვენებს გარდაქმნას და ახალი მეთოდისადმი ღიაობას, ყველაზე ხშირად მიმართავენ ქართველი გლეხის და, ხშირად, ქალის გამოსახულებას უმეტესწილად ქართული ბუნების მახასიათებლებით შემკული პეიზაჟის ფონზე. თუკი გავითვალისწინებთ პოლიტიკურ კონტექსტს, მაშინ რჩება შთაბეჭდილება, რომ ქართველი დედის და გლეხის იდეის გაერთიანება ქართველი ერის იდენტობის კრიზისის გავლენადაც შეიძლება განვიხილოთ. მით უფრო, როცა სახეზე გვაქვს, თუ როგორ რეაგირებენ ქართველი ხელოვანები გარდაქმნისა და პოლიტიკურ-ისტორიული სირთულეების ვითარებაში: ქალის სახე მომდევნო წლებშიც უტოლდება დედის სახეს და იდეას. ქართველი ხელოვანი ქალის გამოსახულებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს არა მხოლოდ ეროვნული იდენტობის ძიებისას, არამედ ქალის სახეს, როგორც ენერგიის, ახალი სიცოცხლის და ახალი წესრიგის წყაროდ სახავეს სოცრეალიზმშიც. ქალი, როგორც სოცრეალიზმის და საბჭოთა ხალხის მშობელი, საბჭოთა სახვით ხელოვნებაში ხშირად ფიგურირებს.

30-იანიდან 50-იან წლებამდე ადამიანის გამოსახულებას ხელოვნებაში განსაკუთრებული მისიის გარეშე ვერ ვნახავთ. ყოველი ფიგურა იდეოლოგიისა და ამოცანის მატარებელია. სივრცესა და ლანდშაფტში ადამიანის გამოსახულებას შემოაქვს ჯერ რევოლუციური აზრი, შემდეგ კი თავად ხდება სისტემის მდგრადობისა და წარმატების მტკიცებულების ფაქტი. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქალის გამოსახულებას ერთიორად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რასაც, შესაძლოა, ქრისტიანული კულტურის კვალი და ღვთისმშობლის ფაქტორი ამძაფრებდეს.

საინტერესოა 30-იანი წლების ქართული ქანდაკებაც, რომელიც სოცრეალიზმის სქემების შექმნაში უფრო თამამად მონაწილეობს. პირველი ქართველი პროფესიონალი მოქანდაკე იაკობ ნიკოლაძე (1876-1951 წწ.)

ქმნის ქართველი საზოგადო მოღვაწეების პორტრეტულ ქანდაკებებს და პარალელულად – ლენინის ბიუსტებსაც. საინტერესოა გიორგი სე-სიაშვილის (1893-1990 წწ.), სილამონ კაკაბაძის (1885-1993 წწ.) და თა-მარ აბაკელიას (1905-1953 წწ.) ნამუშევრები, მრგვალი და რელიეფური სკულპტურა, რომელშიც ძირითადად აღწერილია შრომის პროცესი, სა-დაც ქალი მამაკაცის მხარდამხარ დგას. 30-იანი წლების სახვითი ხე-ლოვნების ნიმუშებში ინდივიდი, გმირი და პერსონა არ იკვეთება. ხე-ლოვანები ქმნიან მშრომელების ზოგად სახეს და აღწერის საგანი პრო-ცესია: შენების, შექმნის, გარდაქმნის პროცესი. აღნიშნული ავტორების ნამუშევრებიდან ყველაზე სანიმუშო თამარ აბაკელიას რელიეფური ფრიზებია, რომელიც „იმელის“ შენობის (თბილისის მარქსიზმ-ლენინიზ-მის ინსტიტუტი. არქიტექტორი – ალექსეი შჩუსევი) ფასადებზე 1938 წელს აღმართეს.

ქალი, როგორც იდეის ხატი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება მეოცე საუკუნის 40-იანი წლების საბჭოთა სახვით ხელოვნებაში. ამ იდეის ფორმირებაში გადამწყვეტი იყო ომი. ომი, რომელიც საზოგადო-ებისგან მოითხოვდა თავდადებას და თმენას. საბჭოთა პატრიოტიზმის კულმინაცია ქალის გამოსახულებით მოუწოდებდა ერს, ჩართულიყო ომში. ეს ქალის სახე ქართველმა მხატვარმა, ირაკლი თოიძემ (1902-1985 წწ.) შექმნა. თოიძის ხელოვნება სოცრეალიზმის კლასიკად შეიძ-ლება მივიჩნიოთ და მისი შესწავლის თუ თვალის გადავლებისთვის სა-ხელმძღვანელოდ გამოგვადგება. სწორედ ამ ავტორს უკავშირდება საბ-ჭოთა კულტურაში ამოზრდილი სიმბოლოს მხატვრული აღწერა. ქალის, დედის სახე, თავისი იერიითა და ტექსტით – „დედა-სამშობლო გვეძახის“, შვილებს თავდადებისკენ მოუწოდებს. ქალის გამოსახულება 40-50-იან წლებში ინარჩუნებს ხატის შინაარსს. ყველაზე ხშირად ეს არის საბჭოთა კავშირის, როგორც სამშობლოს ხატი. სამშობლოს სიმბოლოს ფორმით ქართულ მხატვრობაში ქალის გამოსახულება რამდენჯერმე დაბრუნდე-ბა. პირველი, რაც მკითხველს მოაგონდება, 1958 წელს თბილისში აღ-მართული „ქართლის დედა“ (ავტ. ელგუჯა ამაშუკელი, 1928-2002 წწ.). მსგავსი მოვლენა საბჭოთა კავშირის მრავალ ქვეყანაში შეინიშნება და ის ემთხვევა საბჭოთა კავშირის მრავალეთნიკურობის იდეის წინ წამო-წევის პერიოდს (სტალინი – მრავალი ეთნოსის მამა), რასაც პოლიტი-კური დატვირთვა ჰქონდა. ქალის სახეს, როგორც მძაფრ და საყოველ-თაო სინმინდეს, რომელიც ერის სიმბოლოდ იქცა და ერზე მზრუნველის, მლოცველის მისია დაეკისრა 80-90-იანი წლებიდან, როცა საზოგადო-ება საკუთარი იდენტობის და თავისთავადობის ნიშნებს ეძებს კულტუ-

რაში, რელიგიაში, ისტორიასა და ტრადიციებში. ეს ძიებები ხელახლა აქტუალურს ხდის ქალს – როგორც ერის დედას, როგორც უნივერსალურ სიმბოლოს.

მეოცე საუკუნის 40-იანი წლების ქართულ სახვით ხელოვნებაში ქალის – მებრძოლი დედის სახის ძიებისას, უკიდურესად საინტერესო ნამუშევარს ვაწყდებით. ეს არის თამარ აბაკელიას 1944 წელს შესრულებული სკულპტურა „ჩვენ გავიმარჯვებთ“. კომპოზიცია ქრისტიანულ იკონოგრაფიაში ჩამოყალიბებული ღვთისმშობლის გამოსახულების ორ სქემას ერთდროულად გვაგონებს – ღვთისმშობელს ჩვილით ხელში და უფრო მეტად კი – იესოს დატირებას. ეს უკანასკნელი კომპოზიცია კათოლიკური კულტურისთვის უფრო ნიშნეულია, თუმცა, თუკი დავუკვირდებით ქალის აგებულებას, ნაკეთებს და მათი დახმარებით შექმნილ ხასიათს, ის მებრძოლ ჯარისკაცსაც ჰგავს.

გასული საუკუნის 30-50-იანი წლების მხატვრობაში სქესი და სექსუალობა არ არსებობს. აღნიშნული საკითხი კულტურული სივრციდან მთლიანად განდევნილია. ზუსტად ისე, როგორც ქრისტიანული იკონოგრაფიიდან. შესაბამისად, ჟანრებშიც არ იკვეთება ისეთი თემატიკა, რომელიც ეროტიკულობას გაუსვამს ხაზს. ცხადია, ამ საკითხმა დიდი გავლენა იქონია ქალის გამოსახულების ფორმირებაზეც. სოცრეალიზმის აღნიშნულ ეტაპზე ქალის გამოსახულება დაცლილია სექსუალობისგან. თემები კი – ეროტიზმისგან. ამიტომაც, როგორც ყოფაში, ისე ხელოვნებაში ქალის როლებიდან აქტუალური და მისაღები რჩება დედის და მშრომელის როლი. ამ როლებს ათამაშებს სახვითი ხელოვნებაც. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ი. თოიძის (1902-1985 წწ.), უ. ჯაფარიძის (1906-1988 წწ.), ა. ქუთათელაძის (1899-1972 წწ.), რ. სტურუას (1916-1982 წწ.) ნამუშევრები.

შეუძლებელია, ქალის გამოსახულების განვითარებაზე ისე ვიმსჯელოთ, არ შევეხოთ ე.წ. დათბობისა და უძრაობის ეტაპებს. ხელოვნებაში თემატურ-ჟანრული ცვლილებები არ აყოვნებს. ზოგად ტენდენციად თუ ვისაუბრებთ, შეინიშნება მეტი ინტიმურობის, სალონურობის, ესთეტიკის ძიება. ფორმისეულად კი, ევროპული იმპრესიონიზმით გატაცება, რამაც ქართველი იმპრესიონისტ-ფერმწერების თაობაც კი გამოკვეთა. 60-იანი წლებიდან ქართულ სახვით ხელოვნებაში ქალის გამოსახვისას, თითქმის მანამდე არსებულ ტენდენციას საგანგებო პროტესტს უცხადებენ. ამ პერიოდში მხატვრები, ერთი მხრივ, ქმნიან ერთგვარ ქართულ გარეგნობას, ეთნიკური და ეროვნული ნიშნების სქემებს, მეორე მხრივ, ჩნდება ქალის გამოსახულება, რომელიც ძველბურთ ბრუტალობისგან

და მისიისგან გათავისუფლებულია (ზურაბ ნიჟარაძე (დაიბ. 1928 წ.), თენგიზ მირზაშვილი (1934-2008 წწ.), რადიშ თორდია (დაიბ. 1932 წ.) და სხვ.). მათთან ქალების რომანტიკულ, პოეტურ და ლირიკულ ხასიათებს ვხვდებით. ქალი ტკბობის საგანია. მაშინაც კი, როცა შიშველს სხეულს ხატავენ, ქალი ობიექტია და არა – სუბიექტი.

დასკვნისთვის შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქართულ მხატვრობაში ქალის სახის ფორმირებას ორი კულტურა – ქრისტიანული და საბჭოთა კულტურა აყალიბებს. ორივე შემთხვევაში ქალის და ზოგადად ადამიანის როლი და, შესაბამისად, სახე ვერ თავისუფლდება რელიგიური და იდეოლოგიური მისიისგან. ამ ტენდენციისგან გათავისუფლების სურვილმა კი ქალს არა იმდენად ინდივიდის, მოქმედების სუბიექტის თვისებები შესძინა, რამდენადაც ტკბობის ობიექტად აქცია: ობიექტად, რომელიც ალკაზმულია სენტიმენტალიზმის ნიშნებით.

ბიბლიოგრაფია:

გერმანი, მ. (2005). *ხელოვნება XX საუკუნის პირველ ნახევარში*. [Герман, М. (2005). *Модернизм – искусство первой половины XX века, Азбука-классика, СПб.*]

გროისი, ბ. (1990). სოცრეალიზმი – ავანგარდი სტალინის მიხედვით. [Гройс, Б. (1990). *Соц-реализм – авангард по Сталину*, ДИ, № 5.]

გროისი, ბ. (1992). *სტალინიზმის ტოტალიტარული ხელოვნება*. [Groys, B. (2011). *The Total Art of Stalinism*, Taschenbuch.]

მოროზოვი, ა. ი. (1988). *მემკვიდრეობითობის გზები ოცდაათიანი წლების საბჭოთა ხელოვნებაში*. [Морозов, А. И. (1988). *Пути приемственности в советском искусстве тридцатых годов*, Советское искусствознание 23.]

სინიავსკი, ა. (აბრაამ ტერცი) (1959). *რა არის სოციალისტური რეალიზმი?* [Синявский, А. (Абрам Терц) (1959). *Что такое социалистический реализм?* Париж.]

ჟურნალი „მემარცხენეობა“, (1926), ტფილისი.

ხოშტარია, გ. (2002). *XX ს-ის 30-40-იანი წლების ქართული მხატვრობის ეტაპობრივი თავისებურებანი*, თსუ, სამეცნიერო შრომების კრებული, თბილისი.

დაპანონება

ქალთა და მამაკაცთა თანასწორუფლებიანობა გერმანიაში – როგორ ტრანსფორმირდა კონსტიტუციური პრინციპი პრაქტიკაში

ულრიკე შულცი

კონსტიტუციური კონვენციის გამო დაწყებული ცხარე დისკუსიები-სა და ქალთა მოძრაობის პროტესტის შემდეგ, 1949 წლის გერმანიის კონსტიტუციაში, კერძოდ, თანასწორობის პუნქტში ქალთა და მამაკაცთა თანასწორობის პრინციპი იქნა შეტანილი. ამ მკაფიოდ ანტი-დისკრიმინაციული ნორმის მიღებას პრინციპის ინტერპრეტირებისა და ცალკეულ შემთხვევებზე მორგების ხანგრძლივი პროცესი მოჰყვა. პირველ ნაბიჯად იმის აღიარება იქცა, რომ ამგვარი თანასწორობა მხოლოდ „პროგრამული განაცხადი“ ან კონსტიტუციური მიზანი კი არა, ინდივიდის უფლება იყო. ათწლეულები დასჭირდა ამ პრინციპის ზღვრების დადგენასა და გენდერული იმპლიკაციების შემცველი რეგულაციების ტესტირებას იმის განსაზღვრად, შეესაბამებოდა თუ არა ისინი ამ კონსტიტუციურ პრინციპს. მაშინ ბევრი სარჩელი იქნა შეტანილი ფედერალურ საკონსტიტუციო სასამართლოში, უმეტესად – გერმანიის იურისტ ქალთა გაერთიანების მიერ. პროცესს ახალი ბიძგი 1976 წელს ევროკავშირის „თანაბარი მოპყრობის“ დირექტივამ მისცა, საბოლოოდ კი ათასწლეულების ზღვარზე ევროკავშირის მიერ მიღებულმა ანტიდისკრიმინაციულმა დირექტივებმა დააჩქარა, რასაც გერმანიაში 2007 წელს თანაბარი მოპყრობის ძირითადი აქტის (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz) მიღება მოჰყვა.

სამართლებრივი რეგულაციების ცვლილებამ, შემდეგ სასამართლო სისტემაში მათმა დანერგვამ და საზოგადოების „მოდერნიზაციამ“ გერმანული საზოგადოება ძირეულად შეცვალა. მის ცნობიერებაში „მარჩენალი/დისახლისის“ ღრმად გამჯდარი მოდელი პრაქტიკულად ამოიძირკვა და ახლა გერმანიას შრომის ბაზარზე ქალთა მონაწილეობის ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი აქვს. ოთხჯერ მოხდა საოჯა-

ხო კანონების რეფორმირებაც. ყველაზე რთული მაინც დამოკიდებულებების და შეხედულებების შეცვლა გამოდგა.

გერმანიაში, ისევე როგორც ყველა სხვა ქვეყანაში, მეოცე საუკუნე გამუდმებით სვამდა კითხვას, შესაძლებელი იყო თუ არა ქალსა და მამაკაცს შორის თანასწორობის მიღწევა. არსებობს სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც დეტალურად უნდა გაანალიზდეს და საზოგადოებაში არსებულ რეალობას მიესადაგოს. ისიც გასაანალიზებელია, როგორ ზემოქმედებას იქონიებს ეს ნორმები საზოგადოებაზე, საზოგადოება კი – კანონებზე, და რა ფაქტორები ახდენს გავლენას ამ პროცესზე.

თანაბარ უფლებათა დანართის ისტორია

გერმანიის პირველი კონსტიტუცია, რომელიც შეიცავდა თავს ფუნდამენტურ უფლებათა შესახებ, ეგრეთ წოდებული ვაიმარის იმპერიის კონსტიტუცია იყო. ეს კონსტიტუცია 1919 წელს პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ მიიღო ნაციონალურმა ასამბლეამ, რომლის უმრავლესობას სოციალ-დემოკრატები შეადგენდნენ. კონსტიტუციამ ქალებს ხმის უფლება მიანიჭა – ეს იმ დროისთვის იშვიათი და სანიმუშო შემთხვევა იყო. საფრანგეთსა და იტალიაში ქალებმა არჩევნებში მონაწილეობის უფლება მხოლოდ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიიღეს, პორტუგალიაში – 1978 წელს, სალზბურის რეჟიმის დასრულებისას. ვაიმარის კონსტიტუციაშიც იყო დანართი (109-ე მუხლი ქალთა ხმის უფლების შესახებ), რომლის თანახმად, ქალებს და მამაკაცებს ერთი და იგივე სამოქალაქო უფლებამოვალეობანი ჰქონდათ. თუმცა, ეს დანართი საპროგრამო განაცხადად იქნა მიჩნეული, რომელიც შემდგომ კანონად უნდა ქცეულიყო, და არა თითოეული ადამიანისათვის მისასადაგებელ ფუნდამენტურ უფლებად. 119-ე მუხლი ქორწინებას ოჯახური ცხოვრებისა და სახელმწიფოს ფუნდამენტად მიიჩნევდა და მოითხოვდა, რომ იგი სქესთა თანაბარუფლებიანობაზე ყოფილიყო დამყარებული. ეს კონსტიტუცია ძალაში 1933 წლამდე დარჩა, შემდეგ კი ძალაუფლება ნაცისტური რეჟიმის ხელში გადავიდა. იმ დროს სულ რამდენიმე იყო ისეთი იურისტი ქალი, რომელსაც სამართლებრივი პროცესების განვითარებაზე შეეძლო გავლენის მოხდენა – გერმანიის იურიდიულ სკოლებში ქალების მიღება მხოლოდ 1900 წლიდან დაიწყო, თუმცა, იურისპრუდენციის დარგში სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარების უფლება მათ მხოლოდ 1912 წელს მიიღეს, მეორე საკვალიფიკაციო გამოცდისთვის მოსამზადებელ კურსებზე სწავლის უფლება კი – 1919 წელს. 1922 წელს საგანგებო კანონი გამოიცა, რომე-

ლიც ქალებს ლეგალური იურიდიული საქმიანობის უფლებას ანიჭებდა. სწორედ ამ კანონის წყალობით მიეცათ გერმანელ ქალებს მოსამართლეობად, პროკურორებად და ადვოკატებად მუშაობის საშუალება. 1936 წელს ჰიტლერის მიერ გამოცემული დადგენილების ძალით მათ კვლავ წაერთვათ ლეგალური იურიდიული საქმიანობის უფლება¹.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ბონის რესპუბლიკას (დასავლეთი გერმანია) ახალი კონსტიტუცია ესაჭიროებოდა. საპარლამენტო ასამბლეის 65 წევრი, რომელთაც ახალი კონსტიტუცია მიიღეს, სამხარეო (Länder) პარლამენტების მიერ იყვნენ არჩეულნი. მათგან მხოლოდ ხუთი ქალი იყო, ამ ქალებს კონსტიტუციის დედები ეწოდათ. ერთ-ერთი მათგანი, ელიზაბეტ ზელბერტი, ადვოკატი, კონსტიტუციაში მეორე თავის მესამე მუხლის შეტანისათვის იბრძოდა. ამ მუხლის თანახმად „მამაკაცებსა და ქალებს თანაბარი უფლებები უნდა ჰქონდეთ“. დანარჩენი სამი იმის საშიშროებას ხედავდა, რომ საოჯახო კანონის უმეტესი ნაწილი, რომელიც ქალებს გარკვეულ შესაძლებლობებს ართმევდა, არაკონსტიტუციური იქნებოდა და სამართლებრივ ვაკუუმს შექმნიდა. „ძალაუფლების მქონეთათვის“ გამოცხადებული ბრძოლისას (როგორც თავად წერდა შემდეგ მოგონებებში), რომლის დროსაც ზელბერტი მთელი ქვეყნის ქალებისაგან საპროტესტო ღია ბარათებს იღებდა, მუხლი კონსტიტუციაში შეიტანეს. დაიწყო ოთხნობიანი გარდამავალი პერიოდი, რომლის მიზანიც ის იყო, რომ კანონმდებლობას საოჯახო კანონი და სხვა დისკრიმინაციული ნორმები თანაბარი უფლებების დანართისათვის მიესადაგებინა. ოთხი წლის განმავლობაში არაფერი მომხდარა. ზოგიერთ იურისტს და პოლიტიკოსს ეჭვებიც კი გაუჩნდა: მე-2 თავის მე-3 მუხლი ნამდვილად ის სამართლებრივი ნორმა იყო, რომელიც ქალებს (და მამაკაცებს) თანაბარ უფლებებს ანიჭებდა, თუ მხოლოდ საპროგრამო განაცხადი? ხელახლა შექმნილმა ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ (Bundesverfassungsgericht) 1953 წლის 18 დეკემბერს² დაადგინა, რომ მესამე მუხლი უდავოდ სამართლებრივი ნორმა იყო, რომელიც თანასწორობის ზოგად დანართს ძირს უმაგრებდა. გარდამავალი პერიოდი რომ დასრულდა, სასამართლომ ისიც დაადგინა, რომ ამიერიდან ქალებს და მამაკაცებს ქორწინებასა და ოჯახში თანაბარი უფლებები ჰქონდათ.

1958 წელს მიღებულ იქნა პირველი აქტი თანაბარი უფლებების შესახებ. იგი აუქმებდა მამაკაცთა უფლებას, საკუთარი შეხედულებისამებრ შეეწყ-

1 შულცი, უ. (1990). რამდენად მამაკაცურია იურისტთა სამყარო? გვ. 325.

2 BVerfG 3, გვ. 255.

ვიტა ცოლის სამსახურებრივი კონტრაქტი და ოჯახური საკუთრების ახალი რეჟიმი (ერთობლივი შენაძენის შესახებ) დაანესა, მაგრამ, სამაგიეროდ, მანვე განამტკიცა „ქალი-დიასახლისი/მამაკაცი-მარჩენალის“ პარადიგმა და კვლავ ოჯახის მოდელად დატოვა. ოცდახუთი წელი დასჭირდა გერმანიის კანონმდებლობას, რათა ახალი საოჯახო კანონი მიეღო.

ფემინისტური საკონსტიტუციო სასამართლოს გარეგანი ფუნქციონირება თანაბარი უფლებების უზრუნველყოფის მიზნით

ჯგუფს, რომელსაც „გერმანელ იურისტ ქალთა ასოციაცია“³ ეწოდებოდა, საკონსტიტუციო სასამართლოში ზედიზედ შეჰქონდა საოჯახო კანონის ახალ-ახალი ნორმები. ცნობილია შემთხვევა, როდესაც ქორწინების პატრიარქალურ მოდელზე დაყრდნობით, მეურვეობის საკითხში საბოლოო ძალა ქმრის გადაწყვეტილებას მიენიჭა. უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს კედლებში 1954 წელს ჯერაც აცხადებდნენ, რომ „ადამიანური და პიროვნული ღირსების კუთხით ქალი და მამაკაცი სრულიად თანასწორნი არიან, მაგრამ ერთმანეთისგან მხოლოდ ბიოლოგიურად და სქესით კი არ განსხვავდებიან, არამედ – ოჯახში რიგითობაც, როგორც ადამიანის შექმნისასაა ღვთისაგან დაწესებული“. ამიტომ „მამაკაცი ოჯახის არსებობას, განვითარებასა და მომავალს ოჯახს გარეთ იცავს, თავად წარმოადგენს მას, მისი თავია. ქალი კი ოჯახში შიდა წესრიგის დამყარებას და შენარჩუნებას უძღვნის თავს“. ეს მოსაზრებები კათოლიკური სამართლის ფილოსოფიიდანაა მოტანილი, მისი იმ ნაწილიდან, რომელიც ბუნებრივ უფლებებს შეეხება. 1959 წელს მეორე თავის მე-3 მუხლის მიმართ საკონსტიტუციო სასამართლომ გონივრულად გადაწყვიტა, რომ საკუთარ ბავშვებზე მეურვეობის საკითხში ქმარს და ცოლს თანაბარი უფლებები ჰქონდათ.

სხვა პრეცედენტული მნიშვნელობის გადაწყვეტილებები იყო:

1957 საგასახადო შეღავათები დაქორწინებული წყვილებისთვის გადასახადების გამიჯვნის გზით – ამ პრინციპის მიზანშეწონილობა შემოღებისთანავე საკამათოდ იქცა და მას შემდეგ დაუსრულებელი პრობლემების წყაროა⁴.

3 ამ ჯგუფის შესახებ ინგლისურად: <https://www.djb.de/verein/german-women-lawyers-as-sociation/>

4 გადასახადების გაყოფა, საპენსიო თანხის დაგროვების პრინციპსა და მომუშავე მეუღლის მეურვეობით მიღებულ ჯანმრთელობის დაზღვევასთან ერთად, შემოსავლის კარგ წყაროდ იქცა ოჯახური წყვილებიდან იმ მეუღლეებისთვის, ვისაც საკუთარი შრომითი შემოსავალი არ გააჩნია (ამათგან 90% ქალია ხოლმე).

1963 პრივილეგიების გაუქმება საოჯახო მეურნეობების მემკვიდრე მამაკაცებისთვის.

1963 დიასახლისი ქალების და დედების მიერ გაწეული სამუშაო ანაზღაურების გათვალისწინება სოციალური უზრუნველყოფის კანონში. ეს სახელმწიფოს კონსტიტუციურ მოვალეობად გამოცხადდა.

1967 „თანაბარი ანაზღაურების“ პრინციპის დანერგვა, რაც სამოქალაქო სამსახურში მდგომი ქალებისა და მამაკაცებისთვის შრომის თანაბარანაზღაურებას გულისხმობდა.

1974 გადაწყვეტილება გერმანიის მოქალაქეობის არა მხოლოდ მამის, არამედ დედის მხრიდან მინიჭების შესახებ.

1975/1992 აბორტთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებები⁵.

1991 ქალისა და მამაკაცის თანასწორუფლებიანობა ოჯახისათვის გვარის მიცემის თვალსაზრისით.

2011 გადაწყვეტილება ალიმენტის შესახებ – ფედერალური აქტის წინააღმდეგ მიღებული გადაწყვეტილება, რომელიც ყოფილ მეუღლეებს ალიმენტის მიღების შესაძლებლობას უზღუდავდა.

საქმიანობა გაუმჯობესების სხვა მიზნები

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებს ქალის უფლებების შესახებ ცხარე დისკუსიები მოსდევდა. ომის შემდგომი გერმანული საზოგადოება, ზოგადად, ადენაუერის რესპუბლიკა მეტისმეტად კონსერვატიული იყო. დანგრეული გერმანული ქალაქები ომის შემდეგ

5 1974 წელს ფედერალურმა პარლამენტმა, რომლის უმრავლესობას სოციალ-ლიბერალური კოალიცია ქმნიდა, საგანგებო აქტით შეზღუდა სასჯელი ორსულობის პირველ ტრიმესტრში, სავალდებულო სამედიცინო კონსულტაციის შემდეგ გაკეთებული აბორტისათვის (სისხლის სამართლის კოდექსის #218). ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ ეს აქტი არაკონსტიტუციურად მიიჩნია, იმ არგუმენტით, რომ ჩანასახის სიცოცხლე და ღირსება ქალის თვითგამორკვევის უფლებაზე მაღალი ღირებულება იყო. მოსამართლე ქალი ამ მოსაზრებას არ დაეთანხმა. 1976 წელს აბორტთან დაკავშირებული მეორე აქტი იქნა მიღებული. აქტის თანახმად, აბორტზე თანხმობის მიღება იმ მდგომარეობის დამოწმებული სერტიფიკატით შეიძლებოდა, რომ ქალს საამისოდ სამედიცინო ჩვენება აქვს ან გაუპატიურების მსხვერპლია. გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ამავე დროს იქნა მიღებული გადაწყვეტილება „დროითი შეზღუდვის“ შესახებ (ე.ი. დაწესდა ზღვარი, რომლის შემდეგაც აბორტი არ უნდა შესრულებულიყო). გერმანიის გაერთიანების შემდეგ მსგავსი შინაარსის აქტი იქნა მიღებული, რომელიც ქალისგან სავალდებულო კონსულტაციის მიღებას მოითხოვდა, ხოლო აბორტის გაკეთება კონსულტაციის მიღებიდან სამ დღეზე ადრე იკრძალებოდა. აქტი კვლავ საკონსტიტუციო სასამართლოში იქნა შეტანილი, რომელმაც 1992 წელს დაადგინა, რომ აბორტი გამართლებული არაა, მაგრამ კანონით არ უნდა დაისაჯოს.

ხომ ქალებმა განმინდეს – აქედან მომდინარეობს ცნობილი გამოთქმა „Tümmerfrauen“ – „ნანგრევების ქალები“ – მაგრამ ამ საზოგადოებისათვის ოჯახი მაინც „დედა-დისახლისისა“ და „მარჩენალი“ მამის კავშირს ნიშნავდა. ეს ტრადიცია სათავეს რელიგიიდან იღებდა, უმეტესად – კათოლიკური ეკლესიიდან, რომელსაც გერმანიის კლასიკურ ხანაში შობილი და მეცხრამეტე საუკუნის ბიდერმაიერის პერიოდში მოძლიერებული ოჯახის ბურჟუაზიული იდეალი კვებავდა. 1968 წლის სტუდენტურმა მოძრაობამ გერმანულ საზოგადოებას ფასეულობების ხელახლა გააზრება დააწყებინა და, პრაქტიკულად, გერმანია (მარგარეტ ფონ ტროტას 1981 წელს გადაღებული ცნობილი ფილმი რომ მოვიშველიოთ) „ტყვიის დროიდან“ გამოიყვანა.

ცვლილების გამომწვევი კიდევ ერთი ფაქტორი ნაციისტური წარსულის თანდათანობით გაანალიზება და მონანიება იყო, მისი დაკავშირება „მამაკაცურობის“ ტიპურ სახეებსა და კულტურასთან, პატრიარქალური ოჯახის იდეოლოგიასთან მისი ბმის გააზრება. ქალთა მოძრაობის მეორე ტალღამ ბოლოს და ბოლოს აიძულა საზოგადოება, ქალთა უფლებებზე, საზოგადოებაში ქალების ადგილზე დაეწყო დისკუსია. „ჩემი სხეული ჩემი საქმეა“ – პროცესი ამ საბრძოლო ყიჟინით დაიწყო, აბორტისათვის დაწესებულ სასჯელთან ბრძოლით, კერძოსა და საჯაროს ხელახლა განსაზღვრის და ქალებისათვის საჯარო სივრცის გახსნის მოთხოვნით.

70-იან წლებში ეკონომიკური ვითარების გაუმჯობესებამ უმაღლესი განათლების სისტემაში მეტი ქალი მიიყვანა. 80-იანი წლების შუა ხნიდან მოყოლებული, ქალთა წინსვლისათვის არაერთი ინსტიტუციური სტრუქტურა დაარსდა. ყველა სამთავრობო თუ ადგილობრივ ინსტანციაში, კერძო სექტორის არაერთ სეგმენტში შეიქმნა სამსახურები, რომლებიც თანაბარი შესაძლებლობის პრინციპს ამკვიდრებდნენ. ამის შემდეგ, ძირეული ცვლილებებით აღბეჭდილი 15 წლის განმავლობაში, გერმანიის საკანონმდებლო სფერომ არაერთი სამართლებრივი ნორმა მიიღო გენდერული თანასწორობის დასამკვიდრებლად. იურისტი ქალების ოდენობისა და პროფესიონალიზმის მკვეთრმა მატებას⁶ კანონმდებლობის ყველა სფეროში, საპენსიო, საგადასახადო, სოციალურ კანონებში (ეს ის თემებია, რომლებიც იშვიათად შედის იურიდიული ფაკულტეტების სასწავლო პროგრამებში) ახალ-ახალი ხარვეზების აღმოჩენა და გამოსწორება მოჰყვა. 90-იანი წლების ბოლოდან იურისტი ქალთა ასოციაცია მუდმივად ესწრებოდა ექსპერტულ მოსმენებს

6 დღეს მოსამართლეებისა და პროკურორების 45% ქალია, იურიდიულ პროფესიებში ქალების წილი ერთი მესამედია, ხოლო ათასწლეულების მიჯნაზე სამართალს უკვე მეტი ქალი სწავლობდა, ვიდრე მამაკაცი (შულცი, უ. (2013).

კანონმემოქმედებით პროცესებზე, თუკი იქ გენდერთან დაკავშირებული საკითხების განხილვას მოელოდნენ. ხმას იმაღლებენ გერმანელ ქალთა საბჭოში (Deutscher Frauenrat) გაერთიანებული ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციებიც. ეს ორგანიზაციები ყოველთვის ახერხებდნენ მნიშვნელოვანი საკითხების გარშემო გაერთიანებას, იმის მიუხედავად, რომ მათი მიზნები ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავდებოდა. პოლიტიკოს ქალთა უპარტიო გაერთიანება და პარლამენტარი ქალები ქალთა უფლებებისთვის ერთად იბრძოდნენ⁷. მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკური შეხედულებები სხვადასხვაგვარი ჰქონდათ და არც ქალთა ყველა საკითხზე იყვნენ ერთი აზრის, ამ ქალებმა ბევრ სფეროში შეძლეს ცვლილებების შეტანა.

თანასწორობის ასღებური ინტერპრეტაციები

გენდერული თანასწორობის სამართლებრივ რუკაზე თეთრი ლაქები ერთიმეორის მიყოლებით ქრებოდა ან ივსებოდა. 90-იან წლებში ყველაზე საკამათო საკითხად საჯარო სამსახურში ქალების მიღებისა და მათი (თუმცა, მამაკაცებისა) დანიშნულების კვოტათა რეგულირება⁸ იქცა.

ამ გადაწყვეტილებამ ქალთა საკითხს წარმოუდგენელი სივრცეები გაუხსნა, ხოლო მედიასა და მოსახლეობაში გაცხოველებული დისკუსიები გამოიწვია, საბოლოოდ კი უზარმაზარი უარყოფითი მუხტი ამოიტანა ზედაპირზე, მაგრამ, მრავალწლიანი კამათის შემდეგ, მეტ-ნაკლებად დაამკვიდრა ეს პრინციპი. დროთა განმავლობაში ცხადი შეიქნა, რომ მძიმე მოლოდინი, რომელიც მამაკაცებში დიდ შემოფოთებას იწვევდა, არ გამართლდა და შედეგი გაცილებით უმტკივნეულო გამოდგა. მოსალოდნელი ვითარების სიმძაფრე თავად რეალობამ ჩააცხრო.

7 პარლამენტარი ქალების ოდენობა დროთა განმავლობაში მკვეთრად გაიზარდა. 1998 წელს მათი წილი გერმანიის პარლამენტში 30% იყო, უკანასკნელი, 2013 წლისთვის კი, 37%-ს მიაღწია. მემარცხენე და მწვანეთა პარტიებს ქალებისთვის 50%-იანი კვოტა აქვთ, სოციალ-დემოკრატებს – ოდნავ დაბალი, ხოლო კონსერვატორებს ქალებისათვის კვოტაში აქვთ დაწესებული.

8 1989 წელს ჩრდილოეთ რაინ-ვესტფალიამ პირველი ასეთი რეგულაცია დააწესა, რომელიც თანასწორობასთან დაკავშირებულ ყველა აქტში შევიდა: თუ არჩევანი თანაბარი კვალიფიკაციისა და პროფესიული მომზადების მქონე, სამუშაოსათვის თანაბრად შესაფერის კანდიდატებს შორის იქნებოდა გასაკეთებელი, სამსახურში მიღებისას ან დანიშნულებისას უპირატესობა ქალს უნდა მიანიჭებოდა, იმ მოსაზრებით, რომ სტატუსჯგუფში მამაკაცი უფრო მეტნი იყვნენ, ვიდრე ქალები – გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა/თუ მამაკაცი კანდიდატი ყველა ამ ნიშნით იქნებოდა გამორჩეული. ეს (ამასთან ერთად კი – ასაკი, სამუშაო გამოცდილება, უკანასკნელი დანიშნულებიდან გასული დრო, შეზღუდული შესაძლებლობები და ა.შ.) უპირატესობის მინიჭების საფუძველს იძლეოდა.

1994 წელს, როცა აღმოსავლეთი და დასავლეთი გერმანია უკვე გაერთიანებული იყო, მე-2 თავის მე-3 მუხლი ჩასწორდა, რადგან ქვეყნის კონსტიტუცია ისეთ დანართს შეიცავდა, რომლის თანახმადაც გერმანიის გაერთიანების შემდეგ ეს მუხლი უნდა შეცვლილიყო. რაკი გერმანიის კონსტიტუცია დანარჩენი მსოფლიოსთვის სანიმუშო მოდელად მიიჩნეოდა, მასში სულ რამდენიმე ცვლილება იქნა შეტანილი. მე-2 თავის მე-3 მუხლში მეორე წინადადებად ჩაიწერა: „სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს ქალებისა და მამაკაცების ფაქტობრივ თანასწორუფლებიანობას, ხოლო იმ ნაკლოვანებათა აღმოსაფხვრელად, რომლებიც არსებობს, შესაბამისი ზომები მიიღოს“. საბოლოოდ, ეს ცვლილება ქალთა წინსვლისათვის და კვოტების რეგულირების ხელისშემწყობ ნაბიჯად ჩაითვალა. 1989 წლის შემდეგ ქალების ხელისშემწყობი აქტები, კვოტების რეგულირებასთან ერთად, ყველა ფედერალურ შტატსა და ფედერალურ დონეზე დაინერგა.

გერმანიის იმ ნაწილში, რომელშიც ადრე კომუნისტური მმართველობა იყო, ქალთა სამართლებრივი მდგომარეობა მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა დასავლეთ გერმანიაში არსებული ვითარებისგან. აღმოსავლეთ ნაწილში შრომის ბაზარზე ქალთა მონაწილეობა გაცილებით მაღალი იყო. მომწიფდა აზრი, რომ ქვეყნის ორ ნაწილს შორის ერთგვარი დაახლოება უნდა მომხდარიყო.

ჯერაც ღიად რჩება საკითხი, შესაძლებელია თუ არა კვოტირების პრინციპის დანერგვა კერძო სექტორში. ევროკავშირში ახლა ბრძოლა იმისთვის მიმდინარეობს, რომ ქალებისთვის კვოტები კომპანიების სამეთვალყურეო საბჭოებს დაუწესდეს. „გერმანელ იურისტ ქალთა ასოციაცია“ „წითელკაბიანი ქალების“ კამპანიას ეწევა, რომლის მიზანია უზენაეს ფედერალურ სასამართლოებში მეტი ქალი მოსამართლის გამწვანება.

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების გაანალიზებისას საინტერესოა იმაზე დაკვირვება, თუ როგორ იცვლება მე-2 თავის მე-3 მუხლის ინტერპრეტაცია თანაბარი სამსახურებრივი შესაძლებლობების და გენდერული სამართლიანობის განვითარებასთან ერთად.

საკონსტიტუციო სასამართლოს საკუთარი გადაწყვეტილებები არ ზღუდავს, თუმცა, შეუძლია, თავისი დადგენილებები და მათი განმსაზღვრელი თეორიული შეხედულებები სოციალური განვითარების პროცესებს მიუსადაგოს (კონსტიტუციის დინამიკური ინტერპრეტაცია):

50-იანი და 60-იანი წლები: ეკვივალენტურობა (თანაბრად ღირებულნი არიან), მაგრამ განსხვავებულობა (ბიოლოგიურად და ფუნქციურად განსხვავდებიან);

70-იანი და 80-იანი წლები: თანასწორობა ერთნაირი მოპყრობის გზით;
90-იანი წლების დასაწყისიდან მოყოლებული: კანონმდებლის მოვალეობა ისაა, ქალთა და მამაკაცთა ცხოვრების პირობების (ხარვეზების კომპენსაცია და ქალების დანინაურების აქტიური ხელშეწყობა) გასათანაბრებლად იმუშაოს.

სამართლებრივი რეფორმა

საოჯახო სამართალში მე-2 თავის მე-3 მუხლის გავლენით შეტანილი ცვლილებების შეჯამება:

1970 აქტი ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვების სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ;

1978 (ბოლოს და ბოლოს) ქორწინების კანონის რეფორმა:

- უკონფლიქტო განქორწინება;
- ალიმენტის მიღების უფლება;
- ქორწინების ეგალიტარული მოდელი.

1994 გვარის შესახებ კანონის რეფორმირება⁹;

1997 ბავშვთა შესახებ არსებული კანონის რეფორმირების აქტი: სრული თანასწორობა კანონიერად და უკანონოდ (ქორწინების გარეშე) შობილ ბავშვებს შორის;

2001/2004 ერთი და იმავე სქესის პირთა ქორწინების დანერგვა¹⁰;

2008/2013 ალიმენტის¹¹ კანონის შეცვლა¹². სისხლის სამართალში ქალთა მოძრაობის მეორე ტალღა აბორტის მომწესრიგებელი ნორმების შეცვლას მოითხოვდა, თან ხელახლა გაერთიანების შემდეგ ქვეყანას ახალი რეფორმა სჭირდებოდა, რადგან აღმოსავლეთ გერმანიას აბორტ-

9 ადრე ქალები ვალდებული იყვნენ, ქმრის გვარზე გადასულიყვნენ, შემდეგ კი საკუთარი გვარი დაემატებინათ, და ორი გვარი დეფისით ყოფილიყო დაკავშირებული, თუმცა, ოჯახი აუცილებლად ქმრის გვარს ატარებდა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ბავშვებიც ქმრის გვარზე იქნებოდნენ. სწორედ ამიტომ მიაჩნდათ ოჯახებს საუკუნეების განმავლობაში, რომ ვაჟის – გვარის გამგრძელების ყოლა მნიშვნელოვანი იყო. ახლა წყვილებს შეუძლიათ საკუთარი გვარები დაიტოვონ, ან ორივე მეუღლემ ცოლის ან ქმრის გვარი ატაროს. სწორედ ასევე შეუძლიათ ბავშვებისთვის გვარის არჩევა.

10 ჰეტერო და ჰომოსექსუალური წყვილები უფლებრივად უკვე სრულად არიან გათანაბრებული.

11 რაკი გერმანული საზოგადოება გამოკვეთილი „დიასახლისი-მარჩენალის“ მოდელის მქონე ტრადიციული საზოგადოება იყო, გაყრილ ცოლ-ქმარს (ქმარსაც) ალიმენტების მიღების უფლება ჰქონდა.

12 შულცი, უ. (2011). გერმანიაში ქალთა უფლებრივი მდგომარეობის განვითარება ევროპული ინტეგრაციის კვალდაკვალ.

თან დაკავშირებით ძალზე ლიბერალური კანონები ჰქონდა. 1976/92/95 წლებში აბორტის მომწესრიგებელი ნორმები ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო გადაწყვეტილების შემდეგ შეიცვალა. კიდევ ერთი ძალზე აქტუალური თემა იყო გაუპატიურება ოჯახის წევრის მიერ. 2002 წელს მიღებულ იქნა აქტი ოჯახში ძალადობის შესახებ, რომელშიც პოლიციის კომპეტენცია საოჯახო სასამართლოებისა და სისხლის სამართლის სასამართლოების იურისდიქციასთან იყო შეთავსებული. 2005 წელს პროსტიტუციასთან დაკავშირებული ახალი ლიბერალური კანონები შევიდა ძალაში, თუმცა, დღეს ეს კანონები რევიზიას გადის. ზოგიერთ ევროპულ ქვეყანაში კლიენტის დასჯის ტენდენციაა გავრცელებული. გერმანიაში ამის მიზანშეწონილობა ძალზე საკამათოდაა მიჩნეული. ოპონენტებს ამ მიდგომაში საზოგადოების ხელახლა მორალიზების ნიშნები აფრთხობთ. სტატუსკვო აქ ის არის, რომ რეფორმის გატარებისას ადმინისტრაციულ კანონში ისეთი ახალი ნორმები იქნას შეტანილი, რომლებიც ჯანმრთელობის უსაფრთხოების ზომებს, ბორდელების სათანადოდ მოწესრიგებას და ა.შ. უკავშირდება. ყველაზე მწვავე დებატებს სექსუალური შევიწროების განმსაზღვრელი და აღსაკვეთი ნორმები იწვევს, რომლებიც 2011 წლის ევროსაბჭოს სტამბოლის კონვენციით იქნა დადგენილი, და რომელთა მიზანი ქალთა მიმართ და ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლა იყო.

ევროპული საპარტოის გავრცელება:

ევროპული საპარტოის განმარტება, ევროპის სასამართლო და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

გერმანიაში შრომის კანონსა და სოციალურ კანონში ცვლილებები ბოლო ხანებში იქნა შეტანილი, უმთავრესად ევროპული სამართლის გავლენით. შესაბამისად, კონსტიტუციის მე-2 თავის მე-3 მუხლი გენდერული სამართლიანობის ნორმას მიესადაგა – 1958 წლის ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობის შეთანხმებას უკვე ჰქონდა პუნქტი თანაბარი სამუშაოსთვის თანაბარი ანაზღაურების შესახებ. 1975 წელს ამას მოჰყვა დირექტივა თანაბარი ანაზღაურების შესახებ, 1976 წელს – თანაბარი მოპყრობის დირექტივა, მოგვიანებით – დირექტივები სოციალური უსაფრთხოების (1976/1986), ორსულობის დროს განსაკუთრებული დაცვით სარგებლობის შესახებ (1992), მშობლის შვებულების (1996), სქესობრივი ნიშნით დისკრიმინაციისას მტკიცებულების ტვირ-

თის შესახებ (1997)¹³ და არასრულგანაკვეთიანი შრომითი ხელშეკრულებების (1999)¹⁴ შესახებ.

2000 წლის შემდეგ ოთხი ანტიდისკრიმინაციული დირექტივა იქნა მიღებული, მეხუთე ჯერ კიდევ განიხილება. ეს დირექტივები ადამიანისადმი თანაბარ მოპყრობას ითვალისწინებს პროფესიულ საქმიანობაში თუ დასაქმებისას, პროფესიული მომზადებისას, დანინაურებისას, ამა თუ იმ სიკეთეებითა და მომსახურებით სარგებლობისას – რასობრივი თუ ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიისა თუ შეხედულებების, შეზღუდული შესაძლებლობების, ასაკის თუ სექსუალური ორიენტაციის მიუხედავად¹⁵.

გერმანულ კანონებში დირექტივები მას შემდეგ შეიტანეს, რაც ცვლილებები სამოქალაქო კოდექსში – კერძოდ, მომსახურების ხელშეკრულების ნაწილში განხორციელდა გერმანიის თანაბარი მოპყრობის ზოგადი აქტის ძალით, რომელსაც მეორენაირად 2007 წლის ანტიდისკრიმინაციული აქტი ეწოდება. ეს აქტი დისკრიმინაციის შემთხვევაში კომპენსირების სამართლებრივ საფუძველს ქმნის. 1980 წლის შემდეგ სასამართლოები წარმატებით იყენებენ ირიბი დისკრიმინაციის პრინციპს.

ცვლილებათა სიმრავლე და სისწრაფე, როგორითაც მათი დანერგვა მოხერხდა, თავისთავად მეტყველებს პროცესების მასშტაბურობაზე. დიდი დისკუსიები იმართებოდა სიკეთეებისა და მომსახურების მიღებისა და უზრუნველყოფის დირექტივის გარშემო, იყო საპროტესტო გამოძახილი ანტიდისკრიმინაციული აქტის მიღების შემდეგ, რომლის შედეგიანობა შემდგომ პრაქტიკაში დადასტურდა და რომელიც დამსაქმებლებს სულაც არ დასჯდომიათ იმ ფასად, როგორსაც მოელოდნენ, თუმცა, სასამართლო პროცესები, რომლებზეც დისკრიმინაციის შემთხვევები განიხილება, ჯერაც ბევრში იწვევს გაოცებას და გაღიზიანებას.

ევროპის სასამართლოში ხშირად შესულა საქმე გერმანიაში თანასწორი მოპყრობის საკითხებთან დაკავშირებით. ზოგადად, ეს კითხვა მუდმივად დაისმის: ვის იურისდიქციას განეკუთვნება ესა თუ ის პრობ-

13 დირექტივა მტკიცების ტვირთის ერთი მხარიდან მეორეზე გადატანას არეგულირებს. დაქირავებულმა პირმა, რომელიც დისკრიმინაციას განიცდის, დამაჯერებლად უნდა განაცხადოს ამის შესახებ. ასეთ შემთხვევაში, მტკიცების ტვირთი, რომ დისკრიმინაციას ადგილი არ ჰქონია, დამქირავებელზე გადადის.

14 დაქირავებულ პირს არასრულგანაკვეთიანი სამუშაო ხელშეკრულების შემთხვევაში გარკვეულ უფლებებს ანიჭებს, მაგალითად, დაქირავებულ პირს გახანგრძლივებული ავადმყოფობის შემთხვევაში ხელფასის გადახდა არ შეუჩერდება, ანაზღაურებას დღესასწაულების ჩათვლით იღებს და ა.შ.

15 შულცი, უ. (2011). გერმანიაში ქალთა უფლებრივი მდგომარეობის განვითარება ევროპული ინტეგრაციის კვალდაკვალ.

ლემა – ევროპის სასამართლოს თუ გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს? ევროკავშირის სასამართლომ ორი უმთავრესი გადაწყვეტილება მიიღო: ერთი – ჯარში ქალთა დაშვების შესახებ, ერთიც – ერთი სქესის ქორწინებაში პარტნიორისთვის პენსიის გადაცემის თაობაზე.

თუმცა, როდესაც ევროკავშირის მიერ ინიცირებულ ცვლილებებზე ვსაუბრობთ, მუდამ უნდა გვახსოვდეს, რომ მათი მიზანი მხოლოდ „გენდერული სამართლიანობა – სამართლიანობისათვის“ კი არაა – 2010 წლის ლისაბონის სტრატეგიის მიხედვით, მათი ეკონომიკური მიზანია, ევროკავშირი მსოფლიოში ყველაზე კონკურენტუნარიან და ყველაზე დინამიკურ, ცოდნაზე დაფუძნებულ ეკონომიკად იქცეს, რომელიც მიმდინარე ზრდას ხელს შეუწყობს და მეტი და უკეთესი სამუშაო ადგილის შექმნითა და მეტი სოციალური პასუხისმგებლობით უპასუხებს. ეს, მაგალითად, ნიშნავს ეკონომიკაში ქალების პოტენციალის გამოყენებასაც. ამ ცვლილებებს ზურგი უამრავმა პოლიტიკურმა ზომამ, დაგეგმილმა კამპანიამ და სხვა ღონისძიებებმა გაუმაგრა – სამოქმედო გეგმებმა და დაფინანსების პროგრამებმა, ისეთებმა, როგორებიც იყო 2006-2010 წლების „გზამკვლევი გენდერული თანასწორობისთვის“, „ქალთა უფლებების ქარტია“ – 2010 წელს და „გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობის სტრატეგიები“ – 2016-2019.

ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლო, რომელიც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის განხორციელებას ადევნებს თვალყურს, უკანასკნელ წლებში უფრო გავლენიანი გახდა და გენდერის საკითხების გარშემო მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებებიც მიიღო. ამან, თავის მხრივ, გერმანული სასამართლის სფეროზეც იქონია გავლენა, რომელშიც ქორწინების გარეშე შობილ ბავშვთა მამების უფლებებზეც ზრუნავენ.

ხვლიჩეხეი შრომისა და სოხილურ პანონიშეგოგაში

აი, უმთავრესი ცვლილებები, რომლებიც სოციალურ და შრომის კანონმდებლობაში მოხდა მე-2 თავის მე-3 მუხლის გავლენით, შემდეგ კი ევროპული სამართლის სფეროში:

1955 წელს გაუქმდა ქალებისთვის ხელფასის შემცირების წესი, თუმცა, ამ პრაქტიკამ, როგორც დამსაქმებელსა და დასაქმებულებს შორის გარკვეული გარიგების ფორმამ, 80-იან წლებამდე მოაღწია. მხოლოდ 50-იანი წლების შუა ხანს იქნა არაკონსტიტუციურად მიჩნე-

ული „ცელიბატის დათქმა“, რომელიც სახელმწიფო სამსახურში დასაქმებულ ქალებს აიძულებდა, დაქორწინების შემდეგ მუშაობისათვის თავი დაენებებინათ. სხვა გამორჩეული მოვლენები იყო, მაგალითად, საგანგებო აქტის მიღება, რომელმაც სახელმწიფო სექტორში მომუშავე ქალებს ნახევარ განაკვეთზე მუშაობის და სასწავლო შევბულების აღების უფლება მისცა (1969). 1974 წელს იგი სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულ მამაკაცებზეც გავრცელდა; 1985 წელს შევიდა ძალაში „დასაქმების წახალისების აქტი“, რომელიც შრომის ბაზარზე დაბრუნებული ქალებისთვის ფინანსურ მხარდაჭერას უზრუნველყოფდა. 1986/1992 წლებში „ფედერალური განათლების აქტის“ ძალით საპენსიო თანხა განათლებაზე დახარჯული დროის მიხედვით იზრდებოდა. 1992 წლის შემდეგ საქმიანობა, რომელიც მანამდე მხოლოდ „მამაკაცისთვის შესაფერისად“ ითვლებოდა (დამის სამუშაო, მძიმე მანქანებთან მუშაობა და სხვა), თანდათანობით ქალებისთვისაც ხელმისაწვდომი გახდა. 1994 წლით თარიღდება საბავშვო ბაღში ბავშვის მიყვანის კანონიერი უფლება, 2005 წელს მიიღეს „აქტი დღის საათებში ბავშვთა მოვლა-მეთვალყურეობის შესახებ“. 2001 წელს მშობლებს შეღავათები გაუფართოვდათ: დეკრეტული შვებულება სამი წლის ვადით და სამსახურის შენახვის გარანტიით; 2006 წლიდან დაინერგა ე.წ. მამის თვეები (ორთვიანი დეკრეტული შვებულება), არასრულ სამუშაო განაკვეთზე კანონიერად მუშაობის უფლება¹⁶.

შრომის ბაზარზე ქალების ჩართვა და მათთვის თანაბარი უფლებების მინიჭება იყო ქვეყნის ერთ-ერთი პრიორიტეტი, ამიტომ ძალზე მნიშვნელოვანი იყო, რომ მათთვის მნიშვნელოვანი ფინანსური დახმარება გამოყოფილიყო სახელმწიფო დონეზე თუ ევროკავშირის ფონდებიდან.

კონსტიტუციონალიზმი და კანონის უზენაესობა გერმანიაში: საპარტიზებრივი დომინანტობა

ზემოთ ვაჩვენეთ, რამდენად მნიშვნელოვანი იყო და არის საზოგადოების განვითარებისთვის კონსტიტუციის მე-2 თავის მე-3 მუხლის ამოქმედება ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით. გერმანიაში ვსაუბრობთ არა კონსტიტუციონალიზმზე, არამედ Rechtsstaat-ზე (სამართლებრივ სახელმწიფოზე) – ესაა სახელმწიფო, რომელშიც კანონის უზენაესობაა აღიარებული, მას კანონი მართავს.

16 შულცი, უ. (2003b), (2011). იურისტი ქალების სტატუსი გერმანიაში. გვ. 271-291.

გერმანიაში სამართლებრივი ნორმების მკაცრი იერარქია და სასამართლოების იურისდიქცია გვაქვს.

სულ ქვედა საფეხურზე კომუნალური კანონია, ზემოთ – სახელმწიფო სამართალი, უფრო ზემოთ – ფედერალური სამართალი, რომელიც იმავე დონეზე დგას, როგორც საერთაშორისო სამართალი – საამისოდ მრავალ საერთაშორისო ხელშეკრულებას მოენერა ხელი, მათ შორის – ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციას.

გერმანულ კანონებზე მაღლა ევროპული სამართალი დგას, რადგან ჩვენმა კონსტიტუციამ აღნიშნული სუვერენიტეტი 23-ე მუხლის ძალით ევროკავშირს გადასცა. ევროკავშირის კანონებზე მაღლა დგას ევროკავშირის შეთანხმებები: შეთანხმება ევროპული კავშირის შესახებ, შეთანხმება ევროპული კავშირის ფუნქციონირების შესახებ და ფუნდამენტურ უფლებათა ევროკავშირის ქარტია.

ნებისმიერი გერმანული ნორმა შესაბამისობაში უნდა იყოს ზედა დონის ყველა ნორმასთან, მათი ინტერპრეტაცია და გამოყენება თანხვედრაში უნდა იქნას კონსტიტუციასა და თანასწორობის დანართში გაწერილ ფუნდამენტურ უფლებებთან. დაეჭვების შემთხვევაში, სასამართლოებმა შესაბამისი ნორმა ფედერალურ საკონსტიტუციო სასამართლოს უნდა გადასცენ განსახილველად. ეს პროცედურა ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონითაა გაწერილი. სასამართლოს გერმანიაში მოქალაქეების მხრიდან განუზომელი ნდობა და ავტორიტეტი აქვს. მართალია, პარტიებს კვოტირების პრინციპით შეუძლიათ მოსამართლის წარდგენა, თუმცა, ისე არ ხდება, რომ მათ მოსამართლის ადგილზე აუცილებლად პარტიის წევრები შესთავაზონ – იმ 16 მოსამართლიდან, ვინც ერთდროულად ორ სენატში/პალატაში ზის, ნახევარი გერმანიის პარლამენტის (ბუნდესტაგის) არჩეულია, ხოლო მეორე ნახევარი – ფედერალური საბჭოსი (ბუნდესრატის). ეს ღირსეული პიროვნებები, რომელთაც საჯარო სამართალში (კონსტიტუციური და ადმინისტრაციული სამართალი) განსაკუთრებული კომპეტენცია აქვთ – უმაღლესი რანგის მოსამართლეები და სამართლის პროფესორები, თანამდებობას 12-წლიანი ვადით იკავებენ. გერმანიაში იურისტისთვის ეს ყველაზე პრესტიჟულ თანამდებობად ითვლება. ქალთა პროცენტული წილი ქვეყნის სასამართლოებში ჯერ ძალზე მცირეა: მოსამართლეების მხოლოდ 5%-ია ქალი.

თეორიულად, ფედერალურ საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებების გაუქმება. ჯერჯერობით კომპეტენციათა ამგვარი დაპირისპირების

შემთხვევა არ ყოფილა, არც სხვა მსგავსი პრობლემა წამოჭრილა და ადამიანის უფლებათა ევროპული კავშირის ყველა გადაწყვეტილება მიღებული და აღიარებულია. ევროკავშირის ნორმების განხორციელებას ევროკავშირის სასამართლო უზრუნველყოფს.

ქალთა თანასწორუფლებიანობისათვის: სტატუსკომო და დასაწყისი

2000 წლიდან მოყოლებული, კანონმდებლობამ და სასამართლოებმა აქცენტები ქალთა წინსვლა-განვითარების საკითხებიდან გენდერსა და დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ბრძოლაზე გადაიტანა. 1989-99 წლებში გერმანიის მთავრობამ პოლიტიკისა და ადმინისტრირების სფეროებში გენდერული მემინსტრინგი სავალდებულო პრინციპად დანერგა. სამინისტროებს იმის შემოწმება მოეთხოვებოდათ, კონსტიტუციურია თუ არა ესა თუ ის კანონპროექტი, გენდერის კუთხით განიხილება მთელი საკანონმდებლო პროცესი, თუმცა, ჯერ კიდევ რჩება ხარვეზები გენდერულად გააზრებული ბიუჯეტების პრინციპის დანერგვაში¹⁷. ასევე მიღებულ იქნა აქტი ერთი და იმავე სქესის პირთა ქორწინების შესახებ; ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ტრანსსექსუალთა სამართლებრივი სტატუსი რამდენჯერმე შეიცვალა, ამჟამად კი განიხილება, თუ როგორ უნდა აისახოს სამართალის სფეროში ინტერსექსუალობა. რეალობა ადამიანებს შიშს და დაეჭვებას უკუაგდებინებს და წესებისა და ნორმების დაცვას კარნახობს, თუმცა, ხანდახან ისეც ხდება, რომ ძველი – აბორტების, სექსუალური შევიწროების, პროსტიტუციისა და ალიმენტების საკითხები ბრუნდება დღის წესრიგში. საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებებთან ერთად, შესაძლოა, კანონების ადაპტირების საჭიროებაც დადგეს.

მას შემდეგ, რაც კონსტიტუციის მე-2 თავის მე-3 მუხლი შევიდა ძალაში, კანონმდებლობაში უამრავი რამ შეიცვალა, ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ და ევროპის სასამართლომ ქალთა საკითხებისა და გენდერული თანასწორობის ირგვლივ არაერთი გადაწყვეტილება მიიღო და გერმანულმა საზოგადოებამ კვლავ საგრძნობლად წაინია წინ განვითარების გზაზე. ძნელია თქმა, რამ და რა სახის გავლენა იქონია პროცესებზე. კანონმდებლობაზე ზემოქმედებდა სასამართლო გადაწყვეტილებებიც, საჯარო დისკუსიებიცა და არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ წამოჭრილი პრობლემებიც, მას ცალკეული ადამიანებისა

17 რაც იმას ნიშნავს, რომ სახელმწიფო ბიუჯეტის განკარგვისას გენდერული თანასწორობის ამოცანებიც უნდა იქნას გათვალისწინებული, და ეს სახსრები ქალებსაც ისევე უნდა მოხმარდეს, როგორც მამაკაცებს.

და ოჯახების საჭიროებებიც ჰქონდა გასათვალისწინებელი. მასმედიის საშუალებები, სახეები და სურათები, რომლებსაც ისინი გვიჩვენებდნენ, დისკუსიები, რომელთა მსვლელობასაც ისინი ბიძგს აძლევდნენ – ეს ყველაფერი პროცესის მნიშვნელოვანი ნაწილი იყო.

გერმანიას, ევროპის მასშტაბით, შრომის ბაზარზე ქალთა მონაწილეობის ყველაზე მაღალი მონაცემები აქვს, თუმცა, ამათში დიდია წილი არასრული შტატით და მოკლევადიან სამუშაოებზე დასაქმებული ქალებისა. ძველი გენდერული წარმოდგენები მართალია შერბილებულია, მაგრამ ჯერ სრულად არ გამქრალა. სულ უფრო მეტი და მეტი მამაკაცი ცდილობს ოჯახურ საქმეებში აქტიური მონაწილეობის მიღებას. ჩვენ გვაქვს ნორმები დეკრეტული შვებულებისა და მშობლების ფინანსური დახმარების შესახებ. მას შემდეგ, რაც ბავშვის მოსაველეად მშობლის შვებულება დანესდა – რომელიც ანაზღაურებადი მხოლოდ მაშინაა, თუკი შვებულებას მამა იღებს – მამების მესამედზე მეტი შინ დარჩენას და ბავშვის მოვლას ირჩევს, სულ მცირე, ამ ორი თვის განმავლობაში, და მათი რიცხვი ზრდადია. ადგილობრივ ხელისუფლებებს კანონი ავალდებულებს, დახმარება გაუწიონ სკოლამდელი ასაკის ყველა ბავშვის მშობელს ახალი სოციალური კანონის N8 I მუხლის თანახმად. რაკი ამ უფლებით სარგებლობა მშობლებს ბავშვის დაბადების დღიდან შეუძლიათ, ახალი ნორმების მიღების შემდეგ, სკოლამდელ დაწესებულებებს ახალი ადგილები დაემატა, რომლითაც, პირველ რიგში, 1-3 წლის ბავშვების მშობლები ისარგებლებენ, ახალი ადგილების ერთი მესამედით კი – სამ წელზე უფროსი ბავშვების (სასკოლო ასაკის მიღწევამდე) მშობლები. მიღებული პრაქტიკა, როცა ბავშვებს სკოლებში სწავლა მხოლოდ დილის საათებში ჰქონდათ (რაც უზარმაზარი ტვირთი იყო მომუშავე ქალებისთვის), შეიცვალა და ახლა ბავშვები სკოლაში მთელი დღე რჩებიან. ოჯახებისთვის გათვალისწინებულია ფინანსური დახმარება.

ცვლილებათა პროცესის შეფასებისას, ძნელია ზუსტად განსაზღვრო, რამდენად ზემოქმედებს კანონები საზოგადოებრივ ცვლილებებზე და რამდენად იწვევს საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებები საკანონმდებლო ცვლილებებს. როგორიც უნდა იყოს ბალანსი, ძალზე მნიშვნელოვანია კონსტიტუციურ ღირებულებათა სისტემით გამყარებული ძლიერი სამართლებრივი ჩარჩოს არსებობა, რომელიც მისაღები იქნება ადამიანებისათვის; ასევე მნიშვნელოვანია ძლიერი ინსტიტუციები და მათი დაცვის მკაფიო პროცედურები.

ეს სტატია ქალთა უფლებების და გენდერული თანასწორობის თემაზე ეფუძნება ჩემს ლექციებს.

ბიბლიოგრაფია:

შულცი, უ. (1990). რამდენად მამაკაცურია იურისტთა სამყარო? *ჟურნალი: ქალები და სამართალი*. რედ. ბატისი, უ. და შულცი, უ. ჰაიდელბერგი, მიულერი, ს.ფ. [Schultz, U. (1990). *Wie männlich ist die Juristenschaft?* In *Frauen im Recht*. ed. Battis, U. / Schultz, U. Heidelberg: C.F. Müller].

შულცი, უ. (2003ა). გერმანიის კონსტიტუციის მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტის ისტორია. *ჟურნალი ქალები და სამართალი*, გვ. 54-60. [Shultz, U. (2003a). Ein Quasi-Stürmlein und Waschkörbe voller Eingaben: die Geschichte von Art. 3 Abs. 2 Grundgesetz. In *Frauen und Recht. Reader für die Aktionswochen der kommunalen Gleichstellungsbeauftragten 2003* ed. by Schultz, U. in behalf of the Ministry for Health, Social Matters, Women and Family NRW. Düsseldorf, 54-60].

Sulci, u. (2003b), (2011). იურისტი ქალების სტატუსი გერმანიაში. გამოცემაში *იურისტის პროფესია დღევანდელ მსოფლიოში*. რედ. შულცი, უ. და შოუ, გ., გვ. 271-291. [Schultz, U. (2003b), (2011). *The Status of Women Lawyers in Germany*. In *Women in the World's Legal Professions*, by Schultz, U./Shaw, G. Oxford: Hart, 271-291].

შულცი, უ. (2011). გერმანიაში ქალთა უფლებრივი მდგომარეობის განვითარება ევროპული ინტეგრაციის კვალდაკვალ. გამოცემაში *ქალებისთვის და თანასწორობის საკითხებში რწმუნებულებისთვის*. რედ. ბერგანი, ს. და შულცი, უ. [Schultz, U. (2011). Die fortschreitende europäische Integration und die Entwicklung der Rechtsstellung von Frauen in Deutschland. In: *Rechtshandbuch für Frauen- und Gleichstellungsbeauftragte*, ed. by Berghahn, S./Schultz, U. Hamburg: Dashöfer 2011, 1.8].

სექსიზმი პანონედეგობაში – გენდერული სტერეოტიპების გაპიენა სამართალწარმოებაში

უღრეე შულცი

სექსიზმი და გენდერული სტერეოტიპები: საფუძვლები და მასშტაბები

სექსიზმი გენდერულ სტერეოტიპებს ეფუძნება, რომლებიც ქალს და მამაკაცს ძირეულად განსხვავებულ, ხშირად – საპირისპირო თვისებებს მიაწერს. გენდერული სტერეოტიპები სამართლებრივ ნორმებშიც აღწევს და დღემდე ახდენს გავლენას კანონშემოქმედებით პროცესზე. საკითხი ასე დგას: შეესაბამება თუ არა სამართლის ნორმები ქალისა და მამაკაცის მდგომარეობას საზოგადოებაში და ეფუძნება თუ არა სამართლიანობის პრინციპს? კანონის გამოყენებისას, მაგალითად, იურიდიულ საქმიანობაში, ჩნდება კითხვა, ზემოქმედებს თუ არა სასამართლო პროცესზე გენდერული წინასწარგანწყობა და მიკერძოება, ხოლო თუ ასეა, სად და როგორ აისახება ეს?

ოქსფორდის ინგლისური ლექსიკონი სექსიზმს ასე განმარტავს: „სქესობრივი ნიშნით წინასწარგანწყობა, სტერეოტიპული მსჯელობა ან დისკრიმინაცია, რომელთა ობიექტები უფრო ხშირად ქალები არიან“¹. მამასადამე, სექსიზმი გენდერულ დისკრიმინაციასაც მოიცავს, თუმცა, ამ ორ ცნებას შორის მნიშვნელოვანი სხვაობაა: სექსიზმი ბიოლოგიური სქესით განპირობებული წინასწარგანწყობაა, მაშინ როდესაც გენდერული დისკრიმინაცია გულისხმობს სპეციფიკურად გენდერულ იდენტობასთან დაკავშირებულ დისკრიმინაციას.

გენდერული სტერეოტიპების თანახმად, ქალები ემოციური, მგრძნობიარე, მზრუნველი, რბილი, მიმტევებელი, სისუფთავის მოყვარული, კდემამოსილი, ოჯახზე გადაგებული არსებები არიან, ხოლო მამაკაცები – ძლიერები, უშიშრები, შეუპოვრები, თავდაჯერებულები, საქმიანები და საქმის მცოდნეები, კარიერულ წინსვლაზე მომართულები და ავტორიტეტიც მათ აქვთ². ამ სტერეოტიპების საფუძველი რელიგიაში, კულტურაში, ისტორიასა და ეკონომიკურ ვითარებაშია საძებნელი, რაც

1 http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/sexism.

2 შულცი, უ. (2003). იურისტი ქალები გერმანიაში. ფემინიზმის აღქმა და კონსტრუირება.

იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოება მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს, თუმცა, მიიჩნევს, რომ მამაკაცი ქალზე მაღლა დგას და სოციალურად უფრო ღირებული არსებაა, ხოლო ქალი მას ემორჩილება.

საკამათოა, არსებობს თუ არა ბიოლოგიური სხვაობები, რომლებსაც ეს სტერეოტიპები მართებულად შეიძლება დაეფუძნოს. გერმანიაში გენდერული სტერეოტიპები გერმანული ლიტერატურის კლასიკურ პერიოდში გამყარდა. შილერის ლექსში „სიმღერა ზარზე“, რომელიც ნებისმიერმა გერმანელმა მოსწავლემ ზეპირად იცის, ქალის როლი კერიაზე ზრუნვით შემოიფარგლება, ქალები დაულალავ და შრომისმოყვარე დიასახლისებად არიან აღწერილნი, კაცის ხვედრი კი სხვაა, ის „მტრულ“ სამყაროში უნდა გავიდეს – სანადიროდ, სარჩო-საბადებლის მოსაპოვებლად, რაღაცის შესაქმნელად.

ბიდერმაიერის ეპოქაში³ – მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში, ამ იდილიურ სურათს უმფოთველი მეოჯახეობის თემაც დაერთო. 1871-1918 წლების გერმანიის იმპერიაში საშუალო კლასი გაძლიერდა. ნაცისტურმა პერიოდმა (1933-1945) განადიდა ქალი, როგორც დედა, ახალი სიცოცხლის დამზადებელი, ოჯახის დედაბოძი და სულისჩამდგმელი. 1949-1967 წლებში, ადენაუერის მმართველობის ხანაში, კვლავ დაიწყო ოჯახის კონსერვატიული მოდელის გაძლიერება, ქალის, როგორც დედისა და დიასახლისის, როგორც მამაკაცის სტატუსის განსახიერების წარმოჩენა – სწორედ ამ და სხვა ფაქტორების გავლენით დამკვიდრდა საბოლოოდ ზემოთ ხსენებული სტერეოტიპები.

მენდელშტილი სტერეოტიპების უფლებები: გაშვება პანონქიფიკაციაზე

გენდერული სტერეოტიპების გავლენით ითვლება, რომ ქალები მამაკაცებთან შედარებით დაუცველები არიან, მფარველობას საჭიროებენ, რომ ოჯახური მოვალეობების გამო მათი ნდობა ნაკლებად შეიძლება, და – რაკი მამაკაცებს დომინანტური მდგომარეობა აქვთ – ფიზიკური, ეკონომიკური და ფსიქოლოგიური ძალადობის მსხვერპლნი ხდებიან (შეადარებისთვის იხილეთ მიმოხილვა: „ქალებზე ძალადობა ევროკავშირში“⁴).

3 1815-1848 წლების, ნაპოლეონის ომებსა და ევროპის რევოლუციებს შორის მოქცეული პერიოდის ერთ-ერთი მხატვრული მიმდინარეობა შუაევროპულ, უმეტესად გერმანულ და ავსტრიულ ხელოვნებაში. მომდინარეობს ერთ-ერთი პოეტის ფსევდონიმიდან „ბიდერმაიერ“ – ბიედერ – უბრალოს, მარტივს ნიშნავს.

4 <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

ამის გამო ქალებს შრომის ბაზარზეც წარმეული აქვთ შესაძლებლობები. შრომას მამაკაცებზე ნაკლებად უნაზღაურებენ, უმუშევრობის საფრთხე მამაკაცებზე მეტად ემუქრებათ – შეიძლება ითქვას, რომ ქალებს „სარეზერვო ძალად“ აღიქვამენ იმ შემთხვევის გათვალისწინებით, თუ ეკონომიკური ვითარება არამყარი გახდება. პრაქტიკულად, ჰორიზონტალურ სეგრეგაციასთან გვაქვს საქმე, რომლის პირობებში მამაკაცები სარბენ ბილიკზე იმყოფებიან, ქალები კი – მის კუთხეებში. ეს სეგრეგაცია იმასაც გულისხმობს, რომ ქალები უფრო დაბალ თანამდებობებს და პოზიციებს უნდა დასჯერდნენ, ხოლო წამყვანი პოზიციების დასაკავებლად მიმავალ გზაზე მათ ეგრეთ წოდებული შუშის ჭერი ხვდებათ. ქალებისა და მამაკაცების იურიდიული სტატუსი ოდითგანვე მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა: ქმარს შეილებზე სრული მეურვეობა ეკუთვნოდა, მისი უფლებები ცოლის საკუთრებასაც სწვდებოდა, ხოლო საოჯახო საქმეები „დიასახლისი/მარჩენალი“ მოდელის მიხედვით ნაწილდებოდა. შრომითი კანონმდებლობა გულისხმობდა, რომ ქმარს უფლება ჰქონდა, ცოლის სამსახურებრივი კონტრაქტი შეეჩერებინა, ქალებს მძიმე ფიზიკური სამუშაოსგან კანონი იცავდა, ამის გამო კი არც კარგად ანაზღაურებადი ადგილები იყო მისთვის განკუთვნილი.

კრიმინოლოგიის საკითხები

სექსიზმისა და გენდერული სტერეოტიპების გავლენით განსხვავდება როგორც ქალისა და მამაკაცის კანონდამრღვევი ქცევა, ისე სასამართლო ხელისუფლების მიერ მათი აღქმა და მათდამი დამოკიდებულება.

სექსისტურ შეხედულებებსა და წარმოდგენებზე დაფუძნებული ქალთა კრიმინალიზაციის კარგი თვალსაჩინოებაა „კუდიანების სასამართლოები“, რომლებიც ადრეული მოდერნული პერიოდით თარიღდება და რომელთა დაახლოებით 80% ქალებისათვის ბრალის დასადებად იმართებოდა⁵. მამაკაცთა ჰომოსექსუალობა გერმანიაში 1971 წლამდე ითვლებოდა დანაშაულად, აბორტი კი ისეთი დანაშაული იყო, რომლის გამო ქალიც ისჯებოდა და ის პირიც, ვინც ამ ოპერაციას ჩაატარებდა. დღეს კრიმინალური სტატისტიკა მთელ მსოფლიოში ცხადყოფს, რომ ქალები გაცილებით ნაკლებ დანაშაულს სჩადიან, ვიდრე მამაკაცები. 2014 წლის (26-ე, 78-ე ტომები) დანაშაულისა და სისხლის სამართლის ევროპული მართლმსაჯულების მასალათა კრებულის თანახმად, 2010

5 ბერინჯერი, ვ. (2014). კუდიანები და მათზე ნადირობა.

ნელს დანაშაულთა საერთო ოდენობიდან ქალების მიერ ჩადენილი დარღვევები 4-დან 25%-მდე მერყეობდა (გერმანიაში მათი რიცხვი 25%-ს უტოლდებოდა, ხოლო ევროპის ქვეყნების საერთო მაჩვენებელი 15% იყო). ძალადობასთან ასოცირებული დამნაშავეები, როგორც წესი, მამაკაცები არიან. ერთადერთი სახის დანაშაული, რომელსაც ქალები კაცებზე ხშირად სჩადიან, მცირეწლოვან ბავშვებზე არასაკმარისი ზრუნვაა⁶. ასევე მცირეა, მაგრამ სხვა დანაშაულებთან შედარებით მაღალი, ქალების მიერ ჩადენილი ქურდობის, თაღლითობის, განსაკუთრებით – სოციალური უზრუნველყოფის საკითხებთან დაკავშირებული თაღლითობის მაჩვენებლები. ამ სტატისტიკასაც ქალთა არასახარბიელო ფინანსური მდგომარეობა უდევს საფუძვლად⁷.

კიდევ უფრო მცირეა ქალების გამამტყუნებელ განაჩენთა ოდენობა და 4-სა და 22%-ს შორის მერყეობს (გერმანია – 19%, ევროპის საშუალოსტატისტიკური მონაცემი – 11%)⁸. რაც შეეხება პატიმართა ოდენობას, ქალთა წილი მათ შორის ძალზე მცირეა. ქალი პატიმრები, ზოგადი მონაცემებით, ევროპის საპატიმრო დაწესებულებათა სისტემაში ტუსაღთა 2-9%-ს შეადგენს. ევროპის საშუალოსტატისტიკური მონაცემებით, ეს რიცხვი 4,45%-ია, ხოლო გერმანიაში – 5,6%⁹. მაშ, რაზე მიუთითებს ეს სტატისტიკა: კეთილმოსურნე მამაკაცები ქალების სასარგებლოდ პოზიტიურ დისკრიმინაციას ეწევიან თუ, ზოგადად, ქალები უფრო ზნეობრივი არსებები არიან, ვიდრე მამაკაცები? მეორე მოსაზრებას მეოცე საუკუნის 70-იანი და 80-იანი წლების ქალთა მოძრაობის მეორე ტალღა ამკვიდრებდა. სამართლის პროცესებში ამგვარ გენდერულ უთანაბრობას ბევრი მიზეზი აქვს. თავისთავად ჩნდება კითხვა, შესაძლებელია თუ არა, მოყვანილი მონაცემები სექსიზმს და გენდერულ სტერეოტიპებს მიენეროს და რამდენად ხშირია ამ მხრივ მათი გავლენა

6 რაც შეიძლება იმით აიხსნას, რომ ბავშვების მოსავლელად გაცილებით მეტი ქალი რჩება ოჯახში, ვიდრე მამაკაცი.

7 კიოლერი, ტ. (2012). დანაშაულისკენ მიდრეკილი ქალები. სასჯელის განსაზღვრისა და რეციდივის კვლევა.

8 ევროპის დანაშაულთა სტატისტიკა, 176-ე ტომი. ავტორისგან: ქალების წინააღმდეგ აღძრული ბევრი საქმე გერმანიაში მცირე დანაშაულებებს განიხილავს და მათი გარჩევა სასამართლოს გარეთ ხდება, რაც ბევრ ქვეყანაში სხვაგვარადაა და ამიტომ, ეს განსხვავება, შესაძლოა, მათ სტატისტიკაში არც იყოს ასახული. დაახლოებით 400 საქმიდან, რომელთაც 35 წლის განმავლობაში ადგილობრივ და რეგიონულ სისხლის სამართლის სასამართლოებში ვადევნებდი თვალს, ქალი მხოლოდ ორი მოპასუხე იყო.

9 უოლმსლი, რ. (2006). ქალთა პატიმრობის მსოფლიო მონაცემები. ქალები და გოგონები სასჯელალსრულებით დაწესებულებებში, წინასწარი დაკავებისა და პატიმრობის სტადიის ჩათვლით.

ნა? ერთ-ერთი თეორიის მიხედვით, თანდაყოლილი სექსობრივი ნიშან-თვისებები, სოციალიზაციის განსხვავებული ხარისხი და მზრუნველის, მომვლელის გენდერული როლი („როლური თეორია“) ქალებს უფრო კანონმორჩილ ადამიანებად აყალიბებს. მეორე თეორია ამტკიცებს, რომ სისხლის სამართლის კოდექსებს ოდითგანვე მამაკაცი კანონმდებლები ადგენდნენ, რომლებიც დამახასიათებლად მამაკაცური ქცევის მოდელებს (ანდროცენტრულს, პატრიარქალური საზოგადოებისთვის დამახასიათებელს) ითვალისწინებდნენ. მესამე მოსაზრების თანახმად, გენდერული სტერეოტიპების გამო მამაკაცი პოლიციელები, ბრალდების მხარე თუ მოსამართლეები ქალებს განსხვავებულად ეყურებიან. თუმცა, გამოკვეთილად განსხვავებული სურათის ასახსნელად ვერცერთი ეს მოსაზრება ვერ გამოდგება¹⁰. რაც შეეხება პატიმრობას, პოზიტიური ბალანსი ქალების მხარეს იმას არ ნიშნავს, რომ ბრალდების მხარე და სასამართლო მათ მიმართ უფრო კეთილგანწყობილია. ეს უფრო იმ სურათს ასახავს, რომ მათ ნაკლებად სერიოზული დანაშაულებები აქვთ ჩადენილი¹¹. საინტერესოა, რომ გერმანიასა და ბევრ სხვა ქვეყანაში ქალ დამნაშავეთა ოდენობამ უკანასკნელ წლებში იმატა. ნუთუ ემანსიპაციის გავლენა და საჯარო სფეროში ქალთა მეტი მონაწილეობა იმის მიზეზი, რომ ქალები სულ უფრო და უფრო ხშირად სჩადიან დანაშაულს, რომელიც ადრე მხოლოდ მამაკაცებს მიეწერებოდა? იქნებ გენდერული როლების მოდერნიზაციის შედეგად ქალების ქცევა უფრო ძალადობრივი გახდა? იქნებ გენდერული როლების ცვლისა და მათი ახლებური აღქმის ბრალია, რომ ქალები უფრო და უფრო ხშირად ხვდებიან დაკითხვაზე პოლიციაში, მათ უფრო ხშირად უყენებენ ბრალდებას და ნაკლებად იწყალებენ, რადგან მორჩილი, სათნო ქალის ხატებას ბზარი გაუჩნდა? იქნებ ბნელით მოცულს პირველად მოეფინა ნათელი? ეს ჯერ პასუხგაუცემელი კითხვებია და საგულდაგულოდ გაანალიზებას მოითხოვს.

გენდერული სტერეოტიპები სამართალწარმოებაში

ქვემოთ უფრო ყურადღებით განვიხილავთ გენდერული სტერეოტიპების როლს სამართალწარმოებაში. ვინ რომელ სტერეოტიპს ეყრდნობა? როგორ აღიქვამენ ქალები გენდერული სტერეოტიპების არსებობას? როგორ იქცევიან ისინი მოსამართლის როლში – განსხვავდებიან თუ

10 ობერლიზი (1990), ჰაიდენსონი (2012), კიოლერი (2012).

11 მოლდენჰაუერი, ს. და კარსტედტი, ს. (2012). ქალი თავდამსხმელები და დაზარალებული: ქალები, ძალადობა და კრიმინალი.

არა, როგორც მოსამართლეები? იღებენ თუ არა განაჩენის გამოტანისას მხედველობაში თითოეული ქალის საჭიროებას?

სტერეოტიპები ზოგს ცხოვრების სირთულეებთან გამკლავებაში ეხმარება, მაგრამ აუცილებელია მათი კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენება, რათა თავიდან ავირიდოთ მიკერძოებული გადაწყვეტილება.

იღებენ თუ არა მოსამართლეები მიჰყვებიან გარდაწყვეტილებას?

გერმანიაში მოსამართლეები მესამე ხელისუფლების ნეიტრალურ და ობიექტურ იარაღად ითვლებიან. საფრანგეთის სასამართლო სისტემა ეგრეთ წოდებულ უნივერსალიზმის პრინციპს ემხრობა, რომელიც ზოგადი ნორმების და პრინციპების უზენაესობას აღიარებს. კონტინენტური ევროპის სამართლის ყველა ქვეყანაში¹², რომელთათვისაც დამახასიათებელია კოდიფიკაციები, მოსამართლეებისთვის მკაფიოდ მიუღებელია ამა თუ იმ პირადი ფაქტორის განხილვა, რომელმაც მათ შეიძლება გადაწყვეტილება შეაცვლევინოს, რადგან ეს მათ პროფესიულ ეთიკას ეწინააღმდეგება¹³. მიკერძოება და წინასწარ განწყობები კანონის გამოყენებისას, ასევე, რასის, სოციალური კლასისა თუ სქესის¹⁴ ფაქტორის ზეგავლენით განაჩენის გამოტანა გერმანიაში აქტუალური მხოლოდ მე-20 საუკუნის 70-იან და 80-იან წლებში იყო. ამ წლებს უკავშირდება სამართლის სოციოლოგიის აღზევება, როცა ნაციისტური რეჟიმის დროინდელი მოსამართლეების მიერ მიღებული უსამართლო და

12 შედარებით სამართალმცოდნეობაში სამართლებრივი სამყარო სამართლებრივ ოჯახებად იყოფა, რომლის წევრებსაც ერთმანეთთან საერთო სამართლებრივი ტრადიცია აკავშირებს. ძველი დასავლური სამყარო ორი დიდი „ოჯახისგან“ შედგება, კონტინენტური ევროპის და პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებისგან. კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყნების იურიდიული სისტემა რომის სამართალს ეფუძნება – კოდექსებად გაერთიანებულ ნორმებს, რომელთა იერარქია ლოგიკურ სტრუქტურებს ემყარება. მოსამართლის როლი აქ ასეა გაგებული: მას კანონის მისადაგება და დამკვიდრებული წესებისამებრ მათი ინტერპრეტირება ევალება. კანონების კოდექსებად შეკრება-გაერთიანება ცენტრალურ ევროპაში დაიწყო, მე-19 საუკუნეში, სახელმწიფოების შექმნის პროცესში. პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებს, რომელთაც ერთა თანამეგობრობა და ჩრდილოეთი ამერიკა მიეკუთვნება, თავიანთი სამართლებრივი სისტემა ინგლისისა და უელსისგან აქვთ გადაღებული, მის ზეპირი სამართლის ტრადიციასთან ერთად, რისი კვალიც ხშირად იკითხება მოსამართლეთა გადაწყვეტილებებში. გარკვეული თვალსაზრისით, აქ მოსამართლე უფრო მეტია ხოლმე, ვიდრე კანონმდებელი – სამოქალაქო სამართლის ქვეყნებში, მიუხედავად იმისა, რომ შედეგი, შესაძლოა, ორივეგან ერთნაირი იყოს.

13 შულცი, უ. (2013). სჭირდებათ თუ არა გერმანელ იურისტებს გენდერული განათლება?

14 „რასა“ გერმანიაში ტაბუდადებული სიტყვაა და „ეთნიკური წარმოშობითა“ ჩანაცვლებული, ხოლო სიტყვა „კლასის“ ნაცვლად ტერმინი „სოციალური ფენა“ გამოიყენება.

არაადამიანური გადაწყვეტილებები ფართო განხილვის საგნად იქცა. პრეცედენტული სამართლის სისტემაში, სადაც სასამართლოს გადაწყვეტილება სასამართლო პრეცედენტებს ემყარება და სადაც მოსამართლის ფიგურა გაცილებით მნიშვნელოვანია კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემასთან შედარებით (რომელშიც კოდიფიკაციების არსებობა ინდივიდუალური ინტერპრეტაციებისათვის დიდ სივრცეს აღარ ტოვებს), მოსამართლის სუბიექტურობაზე მსჯელობა უფრო ადვილია. გენდერისა და კანის ფერის მიხედვით მიუკერძოებელი მოსამართლის არსებობა აქ მითად ითვლება¹⁵.

სად იღებს სათავეს განსხვავებები? ქალებსა და მამაკაცებს ცხოვრების სხვადასხვა წესი აქვთ, რამაც, შესაძლოა, მათში სამყაროს სხვადასხვაგვარი აღქმა წარმოშვას. მათზე სხვადასხვაგვარად ზემოქმედებს მიღებული განათლება, ცხოვრებისეული გარემოებები, მატერიალური მდგომარეობა, ოჯახური სტატუსი, პოლიტიკური შეხედულებები, (ზემოთაც ვახსენეთ) ეთნიკური წარმოშობა და ამა თუ იმ სოციალური ფენისადმი კუთვნილება. შემდგომ განსახილველი საკითხია, თუ რამდენად უნდა/შეიძლება გაითვალისწინოს მოსამართლემ ამა თუ იმ ცხოვრებისეული გამოცდილების, გარემოებებისა და სხვა პირობების გავლენა განაჩენის გამოტანისას. როგორც წესი, იურიდიულ განათლებას, რომელიც გერმანიაში უნიტარული მოდელით მიმდინარეობს და 7-10 წელი გრძელდება, ძლიერი ასიმილაციის პროცესი ახასიათებს. სწავლების მიზანი ნეიტრალური მოსამართლის ჩამოყალიბებაა.

ჩვენი უზენაესი ფედერალური სასამართლოს (Bundesgerichtshof) 50-იანი და 60-იანი წლების გადაწყვეტილებების ანალიზის დროს, „ასაკოვანი, დარბაისელი მამაკაცების“ მსჯელობებში ძალზე მკაფიო სტერეოტიპულობის მაგალითები ვლინდება. მაგალითად, 1954 წელს მიღებულ სასამართლო გადაწყვეტილებაში წერია, რომ ქმარი ოჯახის თავია (შედარებისთვის: შულცი, თანაბარი უფლებები მამაკაცებისა და ქალებისთვის გერმანიაში, ამ კრებულში); კიდევ ერთ, კვლავ 1954 წლით დათარიღებულ სასამართლო გადაწყვეტილებაში გარყვნილებისათვის ხელისშემწყობ საქციელადაა მიჩნეული ფაქტი, რომ ქალმა მომავალ სიძეს ორსული ქალიშვილის ოთახში შესვლის უფლება მისცა. 1966 წელს წარმოებულ განქორწინების საქმეში ვკითხულობთ: „ქალი თავის ცოლ-

15 ჩიუ, პ. და კელი, რ. (2009). კანის ფერის მიხედვით მიუკერძოებელი მოსამართლეობის მითი: ემპირიული ანალიზი და რასობრივი შევიწროების შემთხვევები.

საფრანგეთში მოსამართლე ქალები საოჯახო სამართლის სფეროში მათ მიერ განეულ შრომას უფრო მნიშვნელოვნად თვლიდნენ, ვიდრე მამაკაცები. გაირკვა, რომ კაცებს ეს სამუშაო კარიერული წინსვლისათვის აუცილებელ საფეხურად მიაჩნდათ¹⁸.

რაც შეეხება შრომის კანონმდებლობის სფეროს, სექსუალური შევიწროებისა და სექსუალური დისკრიმინაციის შემთხვევების განხილვისას აღმოჩნდა, რომ აშშ-ში მამაკაცი მოსამართლეები ხშირად ცდილობდნენ, გადაწყვეტილება ქალ კოლეგებთან ერთად გამოეტანათ – ალბათ იმიტომ, რომ მათგან ამგვარ საკითხებში მეტ გათვითცნობიერებულობას მოელოდნენ. ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში, კერძოდ კი, პოლიტიკურ თავშესაფართან დაკავშირებულ საქმეებში, ქალი მოსამართლეები უფრო ადვილად ანიჭებდნენ თავშესაფარს, ვიდრე მათი მამაკაცი კოლეგები. ქალი მოსამართლეები ქალთა წინადაცვეთის საფრთხეს უფრო მარტივად მიიჩნევდნენ თავშესაფარის მინიჭების მიზეზად, ვიდრე მამაკაცები. აპარტიდის დასრულების შემდეგ სამხრეთ აფრიკის საკონსტიტუციო სასამართლოში შავკანიანი მოსამართლე ქალებიც გაჩნდნენ. მათ შეცვალეს აბორტისა და პროსტიტუციის მიმართ დამოკიდებულება; გააფართოვეს გაუპატიურების განსაზღვრება და ძალდატანებით ვაგინალურ კონტაქტს ანალური პენეტრაციაც დაამატეს; ცვლილება შეიტანეს საპენსიო კანონებშიც, რის შემდეგაც გარდაცვლილი პარტნიორის პენსიის გადაცემის ნორმა დაუქორწინებელ წყვილებზეც გავრცელდა. გერმანიის სოციალურ სასამართლოებში ქალმა და მამაკაცმა მოსამართლეებმა სხვადასხვაგვარი პასუხი გასცეს კითხვას, უნდა ფარავდეს თუ არა ჯანმრთელობის დაზღვევა „ვიაგრის“ ხარჯებს ერექტილური დისფუნქციის დადგომისას.

სისხლის სამართლის სფეროში თავიდან მოელოდნენ, რომ ქალი მოსამართლეები მამაკაცებზე მეტ სირბილეს და ლმობიერებას გამოიჩენდნენ. ეს წარმოდგენა ხომ უკეთ ესადაგებოდა გენდერულ სტერეოტიპს, თითქოს ქალები დამნაშავის კონკრეტული ცხოვრებისეული გარემოებების მიმართ მეტ მგრძნობელობას და თანაგრძნობას ამჟღავნებდნენ. საამისო მაგალითებიც არსებობს, მაგრამ მკაფიო დასაბუთებად ისინი ვერ ჩაითვლება¹⁹. ქალი მოსამართლეები უფრო მკაცრები არიან სექსუალური ძალადობის მიმართ, რადგან ამ ტიპის დანაშაულის სიმძიმეს კარგად გრძნობენ, მსხვერპლის მიმართ კი მეტ თანაგრძნობას ავლენენ,

18 ბესიე, ს. და მილი, მ. (2014). მოსამართლე ხშირად ქალია. მოსამართლე ქალების და მამაკაცების პროფესიული თვითაქმა და გამოცდილება საფრანგეთში.

19 შულცი, უ. (2016). ქალები განსხვავებულად ასრულებენ მოსამართლის სამუშაოს თუ უკეთესად?

თუმცა, ისრაელში საპირისპირო სურათი გამოვლინდა. ამის განმარტებად შესაძლოა ის გამოდგეს, რომ ქალები ხშირად იმ მოლოდინის საწინააღმდეგოდ იქცევიან, რაც მათ მიმართ აქვთ. საინტერესოა, რომ გერმანული კვლევის თანახმად, სისხლის სამართლის სფეროში მომუშავე ქალ მოსამართლეებს გაცილებით უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ თავიანთი სამუშაოსადმი, ვიდრე მათ მამაკაც კოლეგებს²⁰.

სასამართლო პროცესის მხარეთა გენდერი: მოწვევა, დაზარალებული, მოპასუხე

სისხლის სამართლის საქმეების გარჩევა შესანიშნავი სარბიელია სექსისტური არგუმენტებისა თუ სტერეოტიპული წარმოდგენების გამო-სააშკარაებლად – როგორც წესი, ეს მოწმის და მსხვერპლის პიროვნებისა თუ მათი ქცევის შეფასებისას ხდება.

80-იანი და 90-იანი წლების გერმანიაში ჩატარებულმა ემპირიულმა კვლევებმა აჩვენა, რამდენად ხშირია გენდერის ნიშნით წინასწარგანწყობა, როდესაც ერთმანეთს მამაკაცი პოლიციელი და ქალი დამნაშავე, მამაკაცი მოსამართლე და მოპასუხე ქალი უპირისპირდებიან. თუ ქალი სტერეოტიპულ გენდერულ როლებს ირგებდა (ნაზი, უსუსური, მფარველობის მომლოდინე), შეღავათიან დამოკიდებულებასაც ადვილად იღებდა, გენდერული როლების „დამრღვევები“ („ყოჩაღი/მაგარი ქალები“) კი ხშირად ნაკლებ თანაგრძნობას და უფრო მკაცრ განაჩენს იმსახურებდნენ. სისხლის სამართლის პროცესების მიმდინარეობისას მათი ქცევა მხოლოდ კანონიერების კუთხით კი არ ფასდებოდა, არამედ იმის მიხედვითაც, თუ რამდენად აკმაყოფილებდა მოპასუხე მოლოდინს, რომელიც დამსწრეებს მისი ქალური როლისადმი ჰქონდათ²¹. ეს იმას ნიშნავს, რომ საპირისპირო სქესისადმი წინასწარგანწყობა, გარკვეული ტიპის ქცევის მოლოდინი ზემოქმედებს და თანაც ორი მიმართულებით: მამაკაცებზე – ქალების, ხოლო ქალებზე – მამაკაცების შეფასებისას. სექსისტური მსჯელობის თვალსაჩინოებები ბევრი გვაქვს²²: ცნობილი მაგალითია სასამართლო დავა, რომ-

20 დრევნიაკი, რ. (1993). სისხლის სამართლის საქმეების განმხილველი ქალი მოსამართლეები, როგორც ახალი იმედი? მამრობითი და მდედრობითი სქესის მოსამართლეების სისხლისსამართლებრივი ორიენტაციის შედარებითი ანალიზი.

21 შულცი, უ. (2003). იურისტი ქალები გერმანიაში. ფემინიზმის აღქმა და კონსტრუირება.

22 შულცი, უ. (2014). მოსამართლეებში გენდერული ცნობიერების ამაღლება – იურიდიული განათლების ელემენტები გერმანიაში.

ლის დროსაც მამაკაცს, რომელმაც მოსარჩელე გააუპატიურა, შედარებით „ლმობიერი“ განაჩენი გამოუტანეს, რადგან ბრალდებული ამტკიცებდა, რომ ქალის ტანზე მომდგარმა მაისურმა ის „აცდუნა“. დღეს, როდესაც მოსამართლეების თითქმის 50% და პოლიციელების 30% ქალია, უნდა დაისვას კითხვა, მუშაობს თუ არა ეს მექანიზმები, ხომ არ გადაიღეს ქალებმა მამაკაცური პრაქტიკა, არიან თუ არა ქალები და მამაკაცები უფრო თავისუფალნი წინასწარგანწყობებისგან და მხედველობაში იღებენ თუ არა პიროვნების ინდივიდუალურ მდგომარეობასა და კონკრეტული საქმის გარემოებებს.

სამწუხაროდ, ძველი სტერეოტიპები და სექსისტური სახეები პოპკულტურაშიც გამჯდარია. გერმანულ საკვირაო ტელესერიალში „Tatort“ („დანაშაულის ადგილი“), და სერიალებში, რომლებშიც მოქმედება უმეტესად სასამართლო პროცესებს უკავშირდება, ქალები უფრო ხშირად არიან წარმოჩენილები დამნაშავის ან მოპასუხის როლში, ვიდრე სინამდვილეში ხდება – ან, ვიწრო ტანისამოსში მხოლოდ იმიტომ არიან გამოკვართულები, რომ მაყურებელი სექსუალურად გააღიზიანონ. საინტერესოა, ასეთია მაყურებლის მოლოდინი? ან როგორ ზემოქმედებს ნანახი მათი აზროვნების ჩამოყალიბებაზე?

გენდერი და კომუნიკაციის პროცესი სასამართლო დარბაზში

ისრაელი სოციოლოგი ბოგომი 90-იანი წლების სასამართლო პროცესებისთვის დამახასიათებელ საკომუნიკაციო პროცესებს სწავლობდა. მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ ქალები უკეთ კომუნიცირებენ, ვიდრე მამაკაცები. მაშ, მართებული იქნება თქმა, რომ ამის გამო მოსამართლე ქალებს უკეთ შეუძლიათ მოსმენა? არის თუ არა პროცესის მართვის, კითხვის დასმის მათთვის დამახასიათებელი სტილი უფრო კეთილგანწყობილი?

ბოგომმა აღმოაჩინა, რომ ქალ პროკურორებს ჯვარედინი დაკითხვის წარმართვის უფრო სასიამოვნო მანერა ჰქონდათ, ხოლო ადვოკატი ქალები თავიანთი კლიენტების ემოციურ მდგომარეობას უფრო უფრო თხილდებოდნენ, ვიდრე მათი კოლეგა მამაკაცები. განქორწინების და მასთან დაკავშირებულ მედიაციის პროცესებში აშკარად გამოჩნდა, რომ ქალი ადვოკატები მამაკაცებზე სწრაფად პოულობდნენ და ასახელებდნენ იმ მიზეზებს, რომელთა გამოც განქორწინება ქალისთვის წაგებიანი

იყო²³. ეს იმაზე მეტყველებს, რომ კლიენტის საჭიროებები მათ უკეთ ესმით. ამგვარივე შედეგები მიიღეს ბესიემ და მილმა²⁴ (2014) საოჯახო სასამართლო დავებზე დაკვირვებისას. 90-იანებში ჩატარებული კვლევის დროს ბოგოშმაც აღმოაჩინა, რომ მამაკაცი მოსამართლეების, პროკურორებისა და ადვოკატების განცხადებები, რომლითაც ქალის მხარეს მიმართავდნენ, მამაკაცთა ძალაუფლების, მათი იერარქიული სტატუსის განმტკიცებისკენ იყო მიმართული. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ სასამართლოებში სხვა ქალების მიმართ მოსამართლე ქალებიც იმაზე ნაკლებ პატივისცემას ამჟღავნებდნენ, ვიდრე მამაკაცებისადმი იჩენდნენ. ქალებისადმი ქედმაღლობით ისინი თითქოს მამაკაცებს ბაძავდნენ, ხოლო სხვა ქალების გამოსვლებისადმი უგულისყურობას ავლენდნენ²⁵. ქალების მიმართ ასეთი ანგარიშგაუწველობა არსად გამქრალა – ჩემი გამოცდილებით, ის მხოლოდ დაიხვეწა და შეინიღბა.

ობერლისმა (1995) გერმანიაში იმ საქმეების 177 განაჩენი შეისწავლა, სადაც ქალების და მამაკაცების მიერ ჩადენილი მკვლელობები იყო განხილვის საგანი და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ პროფესიონალი ქალების მონაწილეობა ხანდახან პროცესის შედეგზე ზემოქმედებდა. ბრალდებული, რომელსაც ადვოკატი ქალი იცავდა, უფრო ხშირად მიიჩნეოდა განზრახ მკვლელობაში დამნაშავედ (ე.ი. მის მიერ ჩადენილი დანაშაული ვერ იღებდა ნაკლებად სერიოზულ – მკვლელობის კვალიფიკაციას). ქალი პროკურორების მონაწილეობა, მსაჯულებს შორის ქალების გამოჩენა განაჩენზე გავლენას არ ახდენდა²⁶. ეს შედეგები იმაზე კი არ მეტყველებს, თითქოს სასამართლო პროცესებზე ქალები მაინცდამაინც განსხვავებულ დამოკიდებულებებს ამჟღავნებენ – უფრო იმ სირთულეებს გამოკვეთს, მათ რომ სასურველი შედეგის მიღებაში უქმნის დაბრკოლებას. პროკურორის მიზანი მკაცრი (ან უფრო მკაცრი) განაჩენის გამოტანაა, ხოლო დაცვის მხარის ადვოკატის ამოცანა განაჩენის შემსუბუქება ან იმის მიღწევაა, რომ გამამართლებელი განაჩენი იქნას გამოტანილი.

23 ბოგოში, ბ. (2003). იურისტები სასამართლო დარბაზში: გენდერი, სასამართლო პროცესები და პროფესიული საქმიანობა ისრაელში, გამოცემაში ქალები მსოფლიო იურისპრუდენციაში.

24 ბესიე, ს. და მილი, მ. (2014). მოსამართლე ხშირად ქალია. მოსამართლე ქალების და მამაკაცების პროფესიული თვითაღქმა და გამოცდილება საფრანგეთში, გვ. 43-68.

25 ბოგოში, ბ. (2003). იურისტები სასამართლო დარბაზში: გენდერი, სასამართლო პროცესები და პროფესიული საქმიანობა ისრაელში, გამოცემაში ქალები მსოფლიო იურისპრუდენციაში, გვ. 42.

26 ობერლიზი, დ. (1990). ურთიერთგანსხვავებულის შედარების მცდელობა. კრიტიკული მართლმსაჯულება.

გენდერული სწავლების მნიშვნელობა

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები აჩვენებს, რამდენად მნიშვნელოვანია გენდერული ასპექტების გათვალისწინება კანონმდებლობაში თუ სამართალწარმოებაში, რათა სექსიზმი ძირეულად იქნას აღმოფხვრილი. გენდერულ პრობლემებს ჯერ ყავლი არ გასვლია, ეს საკითხები დროის მსვლელობას არ მოუგვარებია.

რამდენიმე მაგალითს მოვიყვანთ გერმანიის ამჟამინდელი სასამართლოების რეალობიდან – რა ტიპის პროცესებში თამაშობს დღემდე გარკვეულ როლს გენდერული ცნებები, წარმოდგენები ქალურობისა და მამაკაცურობის შესახებ:

- ალიმენტების შეკვეცა განქორწინებული პარტნიორებისთვის (უმთავრესად ქალები ზარალდებიან);
- ბავშვზე ზრუნვის/მეურვეობის უფლებები დაუქორწინებელი მამების და დედებისათვის;
- ერთი და იმავე სქესის პირთა ქორწინების უფლებები;
- ტრანსსექსუალ და ინტერსექსუალ პირთა სამართლებრივი სტატუსი/მდგომარეობა;
- დევნა/თვალთვალის ინტერპრეტირება, სექსუალური ძალადობა და ძალადობა ოჯახში.

პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ სამართლებრივ ველში გენდერული ცნობიერების მხრივ უზარმაზარი ხარვეზები გვაქვს.

მეინსტრიმულ იურიდიულ პრესაში პრაქტიკულად არ მიმდინარეობს დისკუსია გენდერულ საკითხებზე. იმის მიუხედავად, რომ გერმანიის ბევრ უნივერსიტეტში უამრავი გენდერული კვლევა ტარდება, იურიდიულ განათლებაში გენდერის პრობლემები ჯერ არავითარ როლს არ თამაშობს. იურიდიული ფაკულტეტებისთვის გენდერის სასწავლო პროგრამა²⁷ მაქვს დაწერილი – რომელითაც ჯერჯერობით არცერთ უნივერსიტეტს არ უსარგებლია.

სამართლის სწავლებისას გენდერის საკითხის შემოტანა ფაქიზი საკითხია, რადგან ამ დროს ძალიან ადვილად ჩნდება ეჭვი, თითქოს სტუდენტებზე იდეოლოგიურ ზემოქმედებას ახდენენ. გამოსავალი – გენდერული მეინსტრიმინგის აქტიურად დანერგვა და იურიდიულ განათლებაში თუ ტრენინგებში გენდერის საკითხების ასე შეტანა.

დასკვნის მაგიერ ერთი რამ მინდა ვთქვა, რაც, იმედი მაქვს, კარგად ასახავს სასამართლო სისტემაში გენდერული მგრძნობელობის გაზრდის აუცილებლობას.

27 <http://www.gender-curricula.com>, საიტს ინგლისურენოვანი ვერსიაც აქვს.

მოსამართლეებისა და პროკურორებისათვის განკუთვნილი ჩვენი ჟურნალის საავტორო სვეტისთვის ტექსტი დავწერე. რედაქტორი, რომელიც მამაკაცია, უხალისოდ დათანხმებია მის გამოქვეყნებას, თუმცა, მცირე შენიშვნაც მოაყოლა, რომელიც მისმა თანამშრომელმა გადმომცა:

„სტატიის სტილი მოცუბს უხეში, მამაკაცური ტონით, ქალისგან უფრო ქალურ და რბილ ნაწერს მოველით“.

ბიბლიოგრაფია:

ბერინგერი, ვ. (2004). *კუდიანები და მათზე ნადირობა*. [Behringer, W. (2004). *Witches and Witch-Hunts*, Cambridge.]

ბესიე, ს. და მილი, მ. (2014). *მოსამართლე ხშირად ქალია. მოსამართლე ქალების და მამაკაცების პროფესიული თვითაღქმა და გამოცდილება საფრანგეთში*, გვ. 43-68. [Bessière, C. and Mille, M. (2014). *The Judge is often a Woman. Professional Perceptions and Practices of Male and Female Family Court Judges in France*. *Sociologie du Travail*, 56 (Supplement 1), 43-68.]

ბოგოში, ბ. (2003). იურისტები სასამართლო დარბაზში: გენდერი, სასამართლო პროცესები და პროფესიული საქმიანობა ისრაელში. გამოცემაში *ქალები მსოფლიო იურისპრუდენციაში*, გვ. 247-268. შემდგენლები: შულცი, უ., შოუ, ჟ. [Bogoch, B. (2003). *Lawyers in the Courtroom: Gender, Trials and Professional Performance in Israel*. In *Women in the World's Legal Professions*, org. Schultz, U., Shaw, G. Oxford: Hart, 247-268.]

ჩიუ, პ. და კელი, რ. (2009). *კანის ფერის მიხედვით მიკერძოებული მოსამართლეობის მითი: ემპირიული ანალიზი და რასობრივი შევიწროების შემთხვევები*. [Chew, P. & Kelley, R. (2009). *Myth of the Color-Blind Judge: An Empirical Analysis of Racial Harassment Cases*; *Washington University Law Review*, 86, 1117-1166.]

დრენიაკი, რ. (1993). *სისხლის სამართლის საქმეების განმხილველი ქალი მოსამართლეები, როგორც ახალი იმედი? მამრობითი და მდედრობითი სქესის მოსამართლეების სისხლისსამართლებრივი ორიენტაციის შედარებითი ანალიზი*. [Drewniak, R. (1993). *Strafrichterinnen als Hoffnungsträgerinnen? Eine vergleichende Analyse strafrechtlicher Orientierungen von Richterinnen und Richtern*. *Baden-Baden: Nomos*.]

ჰაიდენსონი, ფ., სილვესტრი, ფ. და მ. (2012). გენდერი და დანაშაული. *ოქსფორდის კრიმინოლოგიის სახელმძღვანელო*. შემდგენლები: მაგუაირი მ, მორგანი რ., რაინერი რ., გვ. 336-369. [Heidensohn, F., Silvestri, F.&M. (2012). Gender and Crime. In *The Oxford Handbook of Criminology*, org. Maguire M., Morgan R., Reiner R., Oxford: Oxford University Press, 5th ed., 336-369.]

კიოლერი, ტ. (2012). დანაშაულისკენ მიდრეკილი ქალები. სასჯელის განსაზღვრისა და რეციდივის კვლევა. [Köhler, T. (2012). *Straffällige Frauen. Eine Untersuchung der Strafzumessung und Rückfälligkeit*. Göttingen: Universitätsverlag. Retrieved from: http://webdoc.sub.gwdg.de/univerlag/2012/GSK22_koehler.pdf]

მოლდენჰაუერი, ს. და კარსტედი, ს. (2012). ქალი თავდამსხმელები და დაზარალებული: ქალები, ძალადობა და კრიმინალი. დოსიე პროფ. სუზანა კარსტედტთან გამართულ ინტერვიუზე. [Moldenhauer, S, & Karstedt S. (2012). *Täterinnen und Opfer: Frauen, Gewalt und Kriminalität*. Dossier zum Interview mit Professor Susanne Karstedt (University of Leeds, UK) FernUniversität Hagen. Retrieved from: <http://www.fernuni-hagen.de/rechtundgender/karstedt.shtml>]

ობერლიზი, დ. (1990). ურთიერთგანსხვავებულის შედარების მცდელობა. კრიტიკული მართლმსაჯულება, გვ. 318-331. [Oberlies, D. (1990). Der Versuch, das Ungleiche zu vergleichen. *Kritische Justiz*, 318-331.]

შულცი, უ. (2003). იურისტი ქალები გერმანიაში: ფემინიზმის აღქმა და კონსტრუირება. გამოცემაში *ქალები მსოფლიო იურისპრუდენციაში*. შემდგენლები: შულცი უ., შოუ გ., გვ. 295-321. [Schultz, U. (2003). Women Lawyers in Germany: Perception and Construction of Femininity. In *Women in the World's Legal Professions*, org. Ulrike Schultz, Gisela Shaw. Oxford: Hart 2003, 295-321.]

შულცი, უ. (2013). სჭირდებათ თუ არა გერმანელ იურისტებს გენდერული განათლება? გამოცემაში *გენდერი და მოსამართლეობა*, შემდგენლები: შულცი უ., შოუ გ., გვ. 585-598. [Schultz, U. (2013). Do German Judges Need Gender Education? In *Gender and Judging*, org. Ulrike Schultz, Gisela Shaw. Oxford. Hart, 585-598.]

შულცი, უ. (2014). მოსამართლეებში გენდერული ცნობიერების ამაღლება – იურიდიული განათლების ელემენტები გერმანიაში. გამოცემაში *გენდერი და იურიდიული განათლება*, გვ. 345-355. [Schultz, U. (2014). Raising Gender Awareness of Judges – Elements for Judicial Education in Germany. In *Gender and*

Judicial Education, Special Issue, International Journal of the Legal Profession, vol. 21, 3, November 2014, 345-355.]

შულცი უ. (2016). ქალები განსხვავებულად ასრულებენ მოსამართლის სამუშაოს თუ უკეთესად? გამოცემაში *მუსლიმური სამყაროს მოსამართლე ქალები*, შემდგენლები: მონიკა ლინდბეკი, ნადია ზონეველდი. [Schultz, U. (2016). Do Women Judge Differently or Better? In *Women Judges in the Muslim World*, org. Monika Lindbekk, Nadia Sonneveld. Leiden: Brill, forthcoming.]

შულცი, უ. და შოუ, გ. (2013). შესავალი: გენდერი და მოსამართლეობა: მიმოხილვა და სინთეზი. გამოცემაში *გენდერი და მოსამართლეობა*, შემდგენლები: ულრიკე შულცი და გიზელა შოუ, გვ. 3-47. [Schultz, U. & Shaw, G. (2013). Introduction: Gender and Judging: Overview and Synthesis. In *Gender and Judging*, org. Ulrike Schultz, Gisela Shaw. Oxford: Hart, 3-47.]

გაეროს დანაშაულის პრევენციისა და კონტროლის ევროპის ინსტიტუტი (2014), *ევროპის დანაშაულისა და სისხლის სამართლის საქმეების 2010 წლის სტატისტიკა*. [The European Institute for Crime Prevention and Control (affiliated with the United Nations) (2014), *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* (data for 2010). Retrieved from: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrmWoCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf]

ფუნდამენტურ უფლებათა ევროპის კავშირის სააგენტო (2014), *ქალთა მიმართ ძალადობა ევროკავშირის მიმოხილვაში*. [European Union Agency for Fundamental Rights (2014), *Violence Against Women in the EU Survey*. Retrieved from: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>]

უოლმსლი, რ. (2006). *ქალთა პატიმრობის მსოფლიო მონაცემები. ქალები და გოგონები სასჯელაღსრულებით დაწესებულებებში, წინასწარი დაკავებისა და პატიმრობის სტადიის ჩათვლით. საპატიმროთა კვლევის საერთაშორისო ცენტრი*. [Walmsley, R. (2006). *World Female Imprisonment List. Women and girls in penal institutions, including pre-trial detainees/remand prisoners*. International Centre for Prison Studies, King's College, London. Retrieved from: https://www.unodc.org/pdf/india/womens_corner/women_prison_list_2006.pdf]

ყველა ვებგვერდი მოძიებულია 2016 წლის 9 მარტს.

აპსმოჩეპი

ნათია გვიანიშვილი

გენდერის კვლევის მაგისტრის ხარისხი 2012 წელს თბილისის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მიიღო. არის „ქალთა ინიციატივების მხარდამჭერი ჯგუფის“ (ვისგი/WISG) დირექტორი, რომლის წევრიცაა 2009 წლიდან. 2011 წელს რამდენიმე სხვა აქტივისტთან ერთად დააარსა ფემინისტთა დამოუკიდებელი ჯგუფი. არის პირველი ქართული საინიციატივო ლგბტ ჯგუფის „ლბტიკას“ წევრი, რომლის მოღვაწეობაც უმთავრესად გენდერისა და სექსუალობის შესახებ არაკადემიური საგანმანათლებლო მასალის გამოცემა-გამოქვეყნებით შემოიფარგლება. 2013 წელს იყო ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონული ბიუროს სასტიპენდიო პროგრამის სტიპენდიანტი. ახალი დასრულებული აქვს კვლევა ინტერნალიზებული ჰომოფობიის შესახებ საქართველოში მცხოვრებ ლგბტ პირთა შორის. გვიანიშვილი ინტეგრირებული უსაფრთხოების სფეროში ერთ-ერთი პირველი ტრენერია. ხშირად მონაწილეობს ლგბტ და გენდერის თემისადმი მიძღვნილ დისკუსიებში, კითხულობს ლექციებს სხენებულ საკითხებზე, ატარებს ტრენინგებს.

ირემ ილმაზი

სწავლობდა საერთაშორისო ურთიერთობებსა და პოლიტიკურ მეცნიერებას. 2008 წლიდან აქტიურადაა დაკავებული ფემინისტური პოლიტიკით, 2015 წლიდან არის სოციალისტური ფემინისტური „კოლექტივისა“ და სტამბოლის ფემინისტური „კოლექტივის“ წევრი. უკანასკნელ წლებში ეს ჯგუფები წამყვან როლს ასრულებდნენ აბორტის უფლების დაცვისა თუ ფემინიციდის წინააღმდეგ მიმართულ საპროტესტო კამპანიებში.

სოფიო კილასონია

სოფიო კილასონიამ დაამთავრა თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. აქვს ბაკალავრის და მაგისტრის ხარისხი ხელოვნების ისტორიაში. მიწვეული პროფესორი ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში. იკვლევს საბჭოთა ხელოვნებისა და კულტურის პოლიტიკას, ამჟამად მუშაობს სადოქტორო ნაშრომზე „სოცრეალიზმის იკონოგრაფია“. არის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში, დამოუკიდებელ გალერეებსა და ალტერნატიულ სივრცეებში მონაწილე არაერთი პერიოდული გამოფენის არტკურატორი. 2004 წლიდან მუშაობს ჟურნალისტად სხვადასხვა მედიასაშუალებასა და რადიოში.

ვიქტორია ლომასკო

2003 წელს დაამთავრა მოსკოვის ბეჭდვითი საქმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სადაც გრაფიკას და წიგნის დიზაინს სწავლობდა. დღეს მხატვარ-გრაფიკოსად მუშაობს, მისი სპეციალიზაციის ვიწრო სფერო გრაფიკული რეპორტაჟია. ხატვაში მისდევს სარეპორტაჟო მხატვრობის რუსულ ტრადიციას (პრაქტიკა, რომელიც ცნობილია ლენინგრადის ბლოკადის, გულაგების პერიოდიდან თუ საჯარისო სფეროდან). თავის გრაფიკულ ნამუშევრებში ლომასკო იკვლევს დღევანდელ რუსულ საზოგადოებას, განსაკუთრებით – ქვეყნის ამა თუ იმ თემისა და ჯგუფების, მაგ. რუსი მართლმადიდებელი მრევლის, ლგბტ აქტივისტების, არასრულწლოვანი მეძავეების, მიგრანტი მუშახელის, სექსმუშაკებისა და გლეხობის ცხოვრებასა და მის შიდა დინებებს. როგორც მერეპორტაჟე გრაფიკოსი, თანამშრომლობდა მასმედიის საშუალებებსა და უფლებადამცველ ორგანიზაციებთან, მისი ნამუშევრები იფინება რუსეთსა თუ მის საზღვრებს გარეთ მონაწილე არაერთ გამოფენაზე. ამას გარდა, ლომასკო მხატვრობისა და აქტივიზმის გამაერთიანებელი ორი გრძელვადიანი პროექტის – „ნახატები ჩვენი სასამართლო დარბაზებიდან“ და „ფემინისტური ფანქარი“ – თანაკურატორიცაა (ნადია პლუნგიანთან ერთად).

ნვარდ მანასიანი

განათლების სფეროს ექსპერტი ათწლიანი გამოცდილებით. მუშაობდა სომხეთის მთავრობისთვის, თანამშრომლობდა სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციასთან: ხელმძღვანელობდა არაერთ პროექტს და, როგორც მრჩეველი, აქტიურად მონაწილეობდა სფეროს განვითარების პროცესებში. 2007 წლიდან ასწავლის უმაღლეს სასწავლებლებში. დააარსა ხარისხის უზრუნველყოფის ცენტრი სომხეთის ერთ-ერთ უნივერსიტეტში. 2009 წლიდან მოყოლებული, უმაღლესი განათლების რეფორმირების ექსპერტთა ჯგუფის, „ტემპუსის“ წევრია. ნვარდ მანასიანის კვლევის ინტერესებს განეკუთვნება უმაღლესი განათლების პოლიტიკა და გენდერული საკითხები საგანმანათლებლო სფეროში. არის სომხეთის განათლების ფონდის იმ აღმასრულებელი საბჭოს წევრი, რომელიც წარჩინებულ სომეხ სტუდენტებს სასწავლო გრანტებს ანიჭებს. ნვარდ მანასიანი სომხეთის საინჟინრო უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულია და აშშ-ის უნივერსიტეტებში ორი სამაგისტრო ხარისხი აქვს მოპოვებული. არის სომხეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრი.

ჰაჯერ ოზმენი

ქალთა ორგანიზაციების წევრი, აქტივისტი. ქალთა საკითხების კვლევის სფეროში თანამშრომლობს პროქურთულ პარტიებთან (დემოკრატიული საზოგადოების პარტია, მშვიდობისა და დემოკრატიის პარტია). არის დემოკრატიული საზოგადოების პარტიისა და ამავე პარტიის ქალთა ასამბლეის, ასევე – თავისუფალ ქალთა კონგრესის საბჭოს წევრი. ოზმენი ანკარის ჰაჯეტეპეს უნივერსიტეტის ამერიკული კულტურისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე სწავლობს. მისი ინტერესების სფეროს განეკუთვნება გენდერის კვლევა და ქალთა როლი ქურთთა განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, რომელსაც საბოლოო სახე ფემინისტური იდეოლოგიისა და გენდერული თანასწორობით იდეის გავლენით მიეცა.

მილოტა სიდოროვა

ექსპერტი, რომლის ინტერესების სპექტრი ქალაქის განვითარების სხვადასხვა ასპექტითა და ურბანული დაგეგმარებით განისაზღვრება. 2011-2015 წლებში იყო დიზაინერ-არქიტექტორთა ჯგუფ reSITE-ის კოორდინატორი. 2013 წელს მიიღო ფულბრაიტის სტიპენდია ქალაქ ნიუ-იორკში ურბანისტიკის შესასწავლად. 2014 წელს დაასრულა სადოქტორო კვლევა ლანდშაფტური არქიტექტურის განხრით. მისი ნაშრომის თემა იყო „ბაზრების კატალიზატორული ზემოქმედება საჯარო სივრცეებზე“. 2012 წელს მუშაობდა ბრატისლავასა და პრაღაში საჯარო სივრცეების პრობლემებზე. 2015 წელს საფუძველი ჩაუყარა ინიციატივას „Zeny prazskeho verejneho priestoru“ – ქსელს, რომელიც არქიტექტურის, ურბანული დაგეგმარებისა და სათემო ცხოვრების განვითარების სფეროში ქალთა გააქტიურებას უწყობს ხელს. ამას გარდა, მილოტა ლექციებს კითხულობს ცენტრალური ევროპის არაერთ უნივერსიტეტსა თუ ინსტიტუტში, ეწევა ინტერდისციპლინურ კვლევას, რასაც სხვადასხვა პროექტზე მუშაობას უთავსებს. მისი ინტერესები მოიცავს კულტურის როლს ურბანულ განვითარებაში, მის ხელშეწყობას, შესაბამის კომუნიკაციასა და კოორდინაციას, განსაკუთრებით, არასამთავრობო სექტორის გაძლიერებასა და სამოქალაქო ინიციატივების ხელშეწყობას ურბანული განვითარების სფეროში.

ულრიკე შულცი

ულრიკე შულცი ჰაგენის (გერმანია) დისტანციური სწავლების უნივერსიტეტში უფროსი მეცნიერის პოზიციაზე მუშაობს. იკვლევს გენდერს და გერმანელ ქალთა კარიერის საკითხებს იურისპრუდენციის დარგში. მისი ვიწრო ინტერესის საკითხებია გენდერი და სამართალი, სოციოლოგია და იურისტიკის პროფესია, პედაგოგიკა და პროფესიული კომუნიკაცია. მიღებული აქვს მონაწილეობა არაერთ საერთაშორისო სოციალურ-იურიდიულ პროექტში, უძღვება მასშტაბურ ემპირიულ კვლევებს, მაგალითად, იურისტ ქალთა კარიერის საკითხს სასამართლო თუ აკადემიურ სფეროში. 1980 წელს შეუერთდა ეიბელ-ლიუისის ჯგუფს, რომელიც საზოგადოებაში იურისტების მდგომარეობის შედარებით კვლევას აწარმოებს. 2010 წელს არჩეული იქნა იურისტთა პროფესიული ჯგუფის თავმჯდომარედ. ხელმძღვანელობდა ქალთა საერთაშორისო ჯგუფს იურიდიული პროფესიების შედარებით კვლევებში, 2006 წლიდან ონატის სამართლის სოციოლოგიის საერთაშორისო ინსტიტუტის მმართველი საბჭოს წევრი.

თეო ხატიაშვილი

ასოცირებული პროფესორი, ხელოვნების ისტორიის დოქტორი, კინოკრიტიკოსი. კითხულობს ლექციებს ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში. 1990 წლის შემდეგ თანამშრომლობს ბეჭდური მედიის სხვადასხვა გამოცემასთან. იყო სატელევიზიო გადაცემა „წითელი ზონის“ (რადიო „თავისუფლება“ და საზოგადოებრივი მაუწყებლის პირველი არხი) რედაქტორი. მისი ინტერესების სფეროს განეკუთვნება გენდერული სტერეოტიპები კინემატოგრაფიაში.

ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი გერმანიის მწვანეთა პარტიასთან ასოცირებული, იურიდიულად დამოუკიდებელი პოლიტიკური ორგანიზაციაა, რომლის მთავარი მიზანია, ხელი შეუწყოს პოლიტიკურ და სამოქალაქო განათლებას გერმანიასა და მის ფარგლებს გარეთ; აგრეთვე, დემოკრატიულ პროცესებში საზოგადოების ჩართულობას, სოციალურ და პოლიტიკურ აქტივობას და განსხვავებულ კულტურებს შორის ურთიერთგაგების ჩამოყალიბებას. ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი ცდილობს, დაეხმაროს ხელოვნებასა და კულტურას, მეცნიერებასა და კვლევებს, აგრეთვე, განვითარების სფეროში თანამშრომლობას. მისი საქმიანობა განისაზღვრება ეკოლოგიის, დემოკრატიის, სოლიდარობისა და არაძალადობის ფუნდამენტური პოლიტიკური ღირებულებებით.

ფონდის საქმიანობა მიმართულია განსხვავებული წარმომავლობის, კულტურული თუ გენდერული იდენტობის, ან, პოლიტიკური შეხედულებების ადამიანთა შორის ურთიერთპატივისცემის დამკვიდრებისაკენ.

თავის მრავალრიცხოვან პარტნიორებთან თანამშრომლობით ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი მისწრაფვის გააძლიეროს გლობალური ეკოლოგიური და სამოქალაქო აქტივობა, იდეებისა და გამოცდილების გაცვლა და ხელი შეუწყოს ადამიანების გახსნილობას ცვლილებებში.

ფონდის საქმიანობისათვის მნიშვნელოვანია ჰაინრიჰ ბიოლის მაგალითი – მისი იდეები და პოლიტიკაში მოქალაქეთა აქტიური მონაწილეობის მხარდაჭერა.

ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო 2003 წელს გაიხსნა თბილისში და ცდილობს, საკუთარი წვლილი შეიტანოს რეგიონში თავისუფალი, სამართლიანი და ტოლერანტული საზოგადოების ჩამოყალიბებაში. ფონდი ხელს უწყობს ცალკეული პიროვნებებისა და ორგანიზაციების თანამშრომლობას; ასევე, ადამიანის უფლებების ძირითად პრინციპებზე დაყრდნობით, ცდილობს საზოგადოებისა და პოლიტიკის არადემოკრატიული და არატოლერანტული განწყობის შეცვლას.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო ხელს უწყობს ეთნო-პოლიტიკური და ტერიტორიული კონფლიქტების ტრანსფორმაციას სამართლიანი და არაძალადობრივი გზით და მხარს უჭერს ადამიანებისა და საზოგადოების მდგრად განვითარებას. ფონდი ხელს უწყობს საჯარო დისკუსიების კულტურის ამაღლებას, რათა გადაწყვეტილების მიღების პროცესი უფრო სამართლიანი და გამჭვირვალე გახდეს.

ინგლისური სტატიების თარგმანი: ქეთი ქანთარია

რედაქტორი: ნინო ბექიშვილი

კორექტორი: ნინო საითიძე

დიზაინი: მაგდა ცოცხალაშვილი

გარეკანის ფოტო (დამოუკიდებელი ფემინისტების ჯგუფის აქცია, 2012 წლის 8 მარტი): ვახო ქარელი

დაკაბადონება: თორნიკე ლორთქიფანიძე

დაბეჭდილია: შპს „სეზანი“